

BİR EVRENSEL TEMÂYÛL OLARAK KAMU DİPLOMASİSİ VE
ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ

BURSLU ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİNİN
TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ

T.C. BAŞBAKANLIK

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Uzmanlık Tezi

Atılğan ULUTAŞ

Tez Yöneticisi:

Öğr. Gör. Muzaffer ŞENEL

Şubat 2014

ANKARA

Atılgan ULUTAŞ tarafından hazırlanan BİR EVRENSEL TEMÂYÜL OLARAK KAMU DİPLOMASİSİ VE ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ – BURSLU ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİNİN TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ adlı bu tezin uzmanlık tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

ÖĞr. Gör. Muzaffer ŞENEL
Tez Yöneticisi

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Atılğan ULUTAŞ

ÖZET

BİR EVRENSEL TEMÂYÜL OLARAK KAMU DİPLOMASİSİ VE ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ – BURLU ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİNİN TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ

Ulutaş, Atılğan

T.C BAŞBAKANLIK

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Uzmanlık Tezi

Tez Yöneticisi: Öğr. Gör. Muzaffer Şenel

Diplomasi, tarihsel bir demokratikleşme süreci neticesinde, halkların da söz sahibi olduğu, denetleyebildiği ve bizzat vasıta haline geldiği bir şekil kazanmıştır. Benzer şekilde, modern çağda evrensel bir artış gösteren yükseköğretimden faydalanma oranları, beraberinde, uluslararası öğrenci hareketliliğinin de boyutlarını artırmıştır. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin, değişen diplomasinin çağımızdaki ayırt edici vasıflarıyla olan yüksek uyumu, kamu diplomasisi faaliyetleri yürüten devletler için söz konusu hareketliliği verimli bir alan haline getirebilmiştir. Eğitimli olma hâlinin içinde bulunduğumuz çağda gördüğü kabul, eğitimin bireyler için istihdam edilebilme şansını artırması gibi yükseköğretimden beklenen faydaların yanı sıra; bu düzeyde gerçekleşen uluslararası öğrenci hareketliliği, “eğitim/liyakat/statü” kavramının çağımız sisteminin “ruh”unu oluşturan liberal değerler kümesi içinde yer alması sebebiyle de büyük bir rekabet konusu haline gelebilmektedir. Başarılı addedilebilecek kamu diplomasisi faaliyetlerinin çağımızın evrensel temâyülleriyle uyumlu olma gereği ve bizzat eğitimin de bu temâyüllerden önemli birini teşkil etmesi, devletlerin, uluslararası öğrenci hareketliliğini çağ ile bütünleşmenin bir aracı olarak kullanmalarına zemin hazırlamıştır. Bu devletlerden biri olan Türkiye’nin 80’lerde başladığı dünyayla bütünleşme süreci, 90’lı yıllarda kesintiye uğramıştır. Türkiye’nin, Soğuk Savaşın ardından, belli coğrafyalara yönelik ilgisini uluslararası öğrenci hareketliliği vasıtasıyla göstermesi, zamanın şartlarının getirdiği kimi güdü ve sınırlılıklardan bağımsız değildir. Ancak 2000’lerde yeniden başlayan entegrasyon sürecinde, Türkiye’nin en önemli araçlarından birisi kamu diplomasisi ve buna bağlı olarak uluslararası öğrenci hareketliliği olmuştur. Çağımızda kamu diplomasisinin ve eğitimin taşıdığı sistemik ve evrensel mânâ, Türkiye’nin bu liberal entegrasyon sürecinde başlı başına bir anlam taşımıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Diplomasisi, Uluslararası Öğrenci Hareketliliği, Eğitim, Evrensel Temâyül, Liberalizm, Burs, Türkiye Dış Politikası

ABSTRACT

PUBLIC DIPLOMACY AND INTERNATIONAL STUDENT MOBILITY AS A UNIVERSAL TENDENCY – INTERNATIONAL SCHOLARSHIP STUDENT MOBILITY IN TURKEY’S FOREIGN POLICY

Ulutaş, Atılğan

Supervisor: Inst. Muzaffer Şenel

Once generally having been seen as a secret profession among diplomats, diplomacy, after an historical democratization process turns into an instrument which the public takes place in and can control. Even they can be tool of diplomacy. In the same way, on an universal scale the more people who go to university the further possibilities is possible for the international student mobility. Thanks to the high harmony between this new type diplomacy (public diplomacy) and international student mobility, states use the aforementioned student mobility as an efficient instrument of foreign policy. The interest of the developed countries for this as an instrument of public diplomacy indicates the situation. International student mobility is now a competition subject in our age not only for the educated are socially accepted or the educated with higher education can be employed easier, but also the term of education/merit/status is a part of the set of liberal values which constitute the "spirit" of our age. In this manner the benefits which the states expects from international student mobility is equal to that of public diplomacy. Education itself is an important part of the aforementioned universal trends. And the necessity for successful public diplomacy activities of being in harmony with the universal trends of our age provides basis for the states to use this mobility as a medium in order to integrate with the age. One of these kind of countries, Turkey, starts the process of integration with the international system in 80's and this process is ceased in 90's. After the Cold War Turkey is interested in some main regions through international student mobility, but this attitude is not independent from the cyclical conditions of 90's. Nevertheless Turkey starts again the integration process with the international system in 2000's and this time public diplomacy and in this context the international student mobility are one of the most important means. The systemic and universal meaning of public diplomacy and international scholarship student mobility in our age has a meaning itself in this integration process of Turkey.

Keywords: Public Diplomacy, International Student Mobility, Education, Universal Trends, Liberalism, Scholarship, Foreign Policy of Turkey

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	8
I. BÖLÜM: DİPLOMASİ, DİPLOMASİNİN DEMOKRATİKLEŞMESİ VE KAMU DİPLOMASİSİ	17
A) DİPLOMASİNİN DEMOKRATİKLEŞMESİ VE KAMU DİPLOMASİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	17
1) Günümüz Diplomasinin Doğuşu, Tarihsel Çeşitlenmesi ve Demokratikleşmesi	17
2) Kamu Diplomasisi, Güç Kavramı ve Gücün Değişen Doğası	26
B) KAMU DİPLOMASİSİNİN TEMEL ARAÇ VE ÖZELLİKLERİ İLE EVRENSEL TEMÂYÜLLER	35
1) Kamu Diplomasinin Uygulama Araçları.....	35
2) Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinin Üç Belirgin Ögesi.....	43
3) Çağımızın Evrensel Temâyülü Liberalizm ve Jeokültürel Bir Unsur Olarak Eğitim	48
II. BÖLÜM: DÜNYA ÇAPINDA ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ VE KAMU DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİ	62
A) EĞİTİMİN ULUSLARARASILAŞMASI VE BİR KAMU DİPLOMASİSİ ARACI OLARAK EĞİTİM	62
1) Sınır Tanımayan Eğitim	62
2) Uluslararası Öğrenci Hareketliliği Uygulamalarının Kamu Diplomasinin Üç Belirgin Ögesi İle Uyumu	64
B) ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİNİN GEÇMİŞİ VE BUGÜNÜ	67
1) Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Kısa Tarihi.....	67
2) Günümüzde Uluslararası Öğrenci Hareketliliği.....	75
3) Örnek Gelişmiş Ülkelerin Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Uluslararası Öğrenci Hareketliliğine Yönelik Uygulamaları	83

**III. BÖLÜM: TÜRKİYE'YE YÖNELİK GERÇEKLEŞEN
ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ..... 98**

**A) 1992'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'YE YÖNELİK
ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ..... 98**

- 1) 'Büyük Öğrenci Projesi 99
2) Büyük Öğrenci Projesi'nin Genel Değerlendirmesi 106

**B) KAMU DİPLOMASİSİNE YENİ KURUMSAL
KİMLİKLER 111**

- 1) Genişletilmiş Diaspora ve Yurtdışı Türkler ve Akraba
Topluluklar Başkanlığı 111
2) Vizyoner Bir Başlangıç: 'Türkiye Bursları' 119

**IV. BÖLÜM: ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİNİN
TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ..... 128**

A) TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ 128

B) 1990'LI YILLAR..... 135

- 1) Değişen Şartlar ve Türkiye 135
2) Türkî Cumhuriyetlerle Eğitim ve Diğer Alanlarda
Geliştirilen İşbirliği 139
i) Birinci Safha: İyimser ve Aceleci Tavrı 140
ii) İkinci Safha: Gerçekçilik ve Rasyonellik 145
iii) Üçüncü Safha: İlişkilerde Rutinleşme 151

C) 2000'Lİ YILLAR..... 154

- 1) Yeni Uluslararası Ortam ve Türkiye'nin Konumu 154
2) Bir Dış Politika Aracı Olarak Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve
Uluslararası Öğrenci Hareketliliği 160

SONUÇ 169

KAYNAKÇA 178

GİRİŞ

Diplomasi kavramı, genellikle dış politikanın bir alt ürünü olarak ele alınmaktadır.¹ Türk Dil Kurumu'na göre diplomasi, “uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü”, “yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı”² şeklinde tanımlanmaktadır. *Oxford Dictionaries*, kavramı, “genellikle yurtdışında bir ülkenin temsilcileri tarafından uluslararası ilişkileri yönetme meslek, faaliyet ve becerisi”³ olarak tanımlamakta; Fransızca *Universalis* Ansiklopedisi ise “devletlerin barışçıl dış ilişkilerinin yürütülmesindeki resmî yöntem ve araçların bütünü”⁴ şeklinde açıklamaktadır.

Bu tanımlamalarda, diplomasinin, bir dış politika uygulama metodunun genel adı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, kavramın, genel itibariyle dış politikanın bir alt ürünü olarak değerlendirildiği ve resmî bir hüviyete sahip olduğu göze çarpmaktadır. Diğer taraftan, birçok kaynakta, diplomasinin, ağırlıklı olarak egemen devletler ve uluslararası örgütler arasında vuku bulan bir olgu olduğu da belirtilmektedir.⁵

Diplomasi; farklı toplulukların, aralarında ilişki kurmaya başladıkları İlkçağ tarihine kadar izi sürülebilen, buna bağlı olarak da zaman/mekân içinde anlam ve kapsamı değişen bir kavramdır.⁶ Keith Hamilton ve Richard Langhorne'a göre

¹ Temel İskit, **Diplomasi**, 4. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Yayınları, 2012, s.2.

² Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.51c06b3f7de1e7.65747202> (Erişim tarihi: 18 Haziran 2013)

³ Concise Oxford English Dictionary, **Oxford Dictionaries**, Twelfth Edition, Main Edition, Oxford University Press, 2011.

⁴ *Universalis* Ansiklopedisi'nden aktaran İskit, **Diplomasi**, s.3.

⁵ Geoff Berridge and Alan James, **A Dictionary of Diplomacy**, New York, Palgrave, 2001, s.62.

⁶ Harold Nicholson, **Diplomacy**, 3. Baskı, New York, Oxford University Press, 1964, s.11.

“diplomasinin doğuşu, ilk insan toplumlarının mesajı getireni yemektense mesajı dinlemeyi tercih ettikleri zamanlara gidebilir.”⁷ Örneğin Pazarıcı’ya göre, Roma İmparatorluğu’nun diplomasi faaliyetleri ile Ortadoğu’da İslâm’ın doğuşunun ardından uygulanan diplomasi faaliyetleri arasında; ilkinin insan iradesine, ikincisinin ise şeriata dayalı bir hukuk sistemi benimsemesinden ötürü farklar bulunmaktadır.⁸ Tam da bu sebeple, diplomasi için kapsayıcı bir tanımlama denemesine girişmek yerine, kavramın modern tarih boyunca geçirdiği gelişimlere kısaca değinmek ve günümüz diplomasisinin ulaştığı çeşitli araç ve işlevleri bu itibarla incelemeye çalışmak daha yararlı olacaktır.⁹

15. yüzyılın ikinci yarısında İtalyan yarımadasında ortaya çıktığı kabul edilen modern diplomasi ağı,¹⁰ tarihsel olarak günümüzdeki anlamına en yakın şekline, 1815 yılında gerçekleştirilen Viyana Kongresi’nden sonra ulaşmıştır. Bu tarihten sonra diplomasi, devlet adamlığı ve politikacılıktan ayrı bir meslekî uğraş olarak kabul edilmiş, kendine özgü kural ve gelenekleri belirginleşmiştir.¹¹ Viyana Kongresi, ‘Avrupa Uyumu’nu sağlamayı amaçlayan bir sistem öngörmekle beraber, bu sistemin istikrar sağlayıcı kural ve ilkeleri, Avrupalı baş aktörlerinin ilişki kurdukları diğer toplulukları da giderek etkilemiştir.¹²

1815’te İngiltere’nin, İstanbul ve Washington dâhil olmak üzere on dokuz mukim diplomatik temsilciliği varken, 1914’te bu temsilciliklerin adedi, on dokuzu

⁷ Keith Hamilton ve Richard Langhorne, *The Practice of Diplomacy*, New York: Routledge, Londra, 1995 akt. İskit, **Diplomasi**, s.57.

⁸ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 10. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2004, s.45.

⁹ İskit, **Diplomasi**, s.4.

¹⁰ Geoff Berridge, Maurice Keens - Soper and Thomas Otte, **Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger**, New York, Palgrave Macmillan, 2001, s.1.

¹¹ Nicholson, **Diplomacy**, s.28.

¹² **A.g.e.**, s.72.

Avrupa dışında olmak üzere, kırk bire yükselmiştir. 1905'te Fransa'nın Latin Amerika'da on iki tam yetkili elçisi, iki mukim elçi müsteşarı ve iki daimî maslahatgüzarı bulunmaktadır.¹³ Elbette ki bu 'diplomatik' yayılma, Avrupa'nın yeryüzüne iktisadî ve askerî yayılmasıyla el ele ilerlemiş, Avrupalı devletlerce belirlenen diplomatik 'zorunluluklar' da buna koşut olarak diğer devletler tarafından –birbirleriyle kurdukları ilişkilerde dahi– benimsenmiştir.

1914–1918 yılları arasında süren Birinci Dünya Savaşı, diplomasinin olgunlaşmasının yanı sıra, 'Eski Diplomasi'den 'Yeni Diplomasi'ye geçişin sembolik bir milâdı olmuştur. Eski diplomasi, diğer bir deyişle 'Sır Diplomasisi', nüfusun büyük bir çoğunluğunun ve başka devletlerin hakkında bilgi sahibi olmadığı, dar bir kadro tarafından gizlilik esasıyla yürütülen diplomasi faaliyetlerini ifade etmektedir.¹⁴ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllar boyunca modern devletleri etkileyen üç temel etken, yeni diplomasinin de yöntem ve teorilerini belirlemiştir. Bu etkenler şunlardır: i) Milletlerin, dünya üzerinde hep birlikte bir 'topluluk' oluşturdukları hissiyatının güçlenmesi, ii) Kamuoyuna verilen önemin artması ve iii) iletişimde yaşanan hızlı gelişme.¹⁵

Tüm bu etkenler, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Woodrow Wilson'la özdeşleştirilen ve 'Açık Diplomasi' adı da verilen yeni diplomasinin gelişim zeminini oluşturmuştur.¹⁶ Evrensel bir hukuk düzeni kurulmasının başlangıcı

¹³ İskit, **Diplomasi**, s.110-120.

¹⁴ Nicholson, **Diplomacy**, s.56.

¹⁵ **A.g.e.**, s.70.

¹⁶ **A.g.e.**, s.83.

sayılabilecek Milletler Cemiyeti Misâkı'nın 18 inci maddesi, açık diplomasinin bir veçhesidir:¹⁷

*“Cemiyet Üyelerinden birinin ileride yapacağı her antlaşma ya da uluslararası taahhüt, Sekreterlikçe tescil edilecek ve olabilen en kısa süre içinde yayınlanacaktır. Bu antlaşma ya da uluslararası taahhütlerden hiçbiri, tescil edilmeden önce bağlayıcı güçte olmayacaktır.”*¹⁸

Yukarıda bahsedilen tarihsel süreçlerin sonucunda, diplomasi bir kamu hizmeti hâline gelmiştir.¹⁹ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD öncülüğünde kurulan yeni dünya düzeninin çok taraflılığı teşvik eden yapısı, diplomasinin demokratikleşmesini ve bir kamu hizmeti olma işlevini perçinlemiştir.²⁰ Soğuk Savaş'ın ABD lehine sonuçlanması, bu yapının küresel çapta homojenleşmesini sağlamıştır.²¹ Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler de diplomasinin bu yöndeki gelişiminde doğrudan bir etki yaratmıştır.²²

Tüm bu süreç boyunca, uluslararası hukukun kurum ve kuralları da ortaya çıkmıştır. Giderek gelişen söz konusu kurum ve kurallar, devletlerin diplomasi faaliyetlerinin ortak bir standart sahibi olmasında etkili olmuştur.²³ Bu durum, aynı zamanda, diplomasinin yalnızca egemen devletler tekelinde yürütülen bir faaliyet olmaktan çıkması sürecini de hızlandırmıştır.

Özetle, çok eski tarihlere kadar uzanan diplomasi; yeryüzünde siyasî, ekonomik, dinsel, kültürel ve teknik alanlarda var olan farklılık ve değişimlerden

¹⁷ Pazarcı, **Uluslararası Hukuk...**, s.39.

¹⁸ Nicholson, **Diplomacy**, s.86.

¹⁹ **A.g.e.**, s.80.

²⁰ Jeremy Black, **A History of Diplomacy**, London, Reaktion Books, 2010, ss.209-210.

²¹ **A.g.e.**, s.224.

²² Bkz. David Paull Nickles, **Under the Wire**, USA, Harvard University Press, 2003.

²³ Pazarcı, **Uluslararası Hukuk...**, s.39.

etkilemiştir.²⁴ 19. yüzyıldan itibaren Avrupa sisteminin hâkim olduğu diplomasi teorisi ve metodu, günümüzde homojen bir nitelik sergilemekle birlikte, bu konudaki değişim sürecinin devam etmediği asla iddia edilemez.

Bu çalışmanın konusu açısından, burada dikkat edilmesi gereken, birbirine bağlı iki önemli nokta vardır. Bunlardan ilki, yeni diplomasi bahsinde de değinildiği üzere, diplomasi faaliyetlerinin zaman içinde artan bir eğilimle demokratikleşmesi, yani giderek daha fazla devleti kapsar hâle gelip kamuoyunun da diplomatik faaliyetleri etkileyebilecek bir düzeye ulaşmış olmasıdır.

Özellikle 1960'lı yıllarda, giderek daha çok sayıda sömürge devletin bağımsızlığını kazanması, uluslararası örgütlerde daha fazla sayıda egemen devletin üye olarak yer almasına yol açmıştır. Örneğin Birleşmiş Milletler örgütünün 1945 yılında kurulmasından bu yana, önceden sömürge olan 80'den fazla ülke, bağımsız üye olarak örgüte katılmıştır.²⁵ Ayrıca bu devletlerin uluslararası yeni aktörler olarak belirmeleri, uluslararası hukuk uygulamalarının bu devletler de dikkate alınarak yerine getirilmesini gerekli kılmıştır. Dahası, sayıca çok olan bu tür devletlerin, kimi konularda belirli bir baskı kurabilecek düzeyde oldukları söylenebilir.²⁶

Diğer taraftan, devletlerin kamuoyları, çok çeşitli alanlarda olduğu gibi, diplomasi alanında da alınan kararları etkileyebilecek derecede artan bir demokratikleşme olgusuna sahip olmuşlardır. Geçmiş zamanlar ile günümüz arasında demokrasinin gelişimi üzerinden bir kıyaslama, matematiksel verilerle yapılması zor bir iş olsa da, dünyanın 200 yıl önce hangi şartlara sahip olduğu göz önünde

²⁴ **A.g.e.**

²⁵ <<http://www.un.org/en/>> (Erişim tarihi: 27 Haziran 2013)

²⁶ Mehmet Karagül, **Uluslararası İktisadi Örgütler**, 2. Baskı, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2011, s.107.

bulundurulduğunda, bugün gelinen nokta çok önemli bir yapısal değişimi açığa vurmaktadır. Örneğin 200 yıl öncesine kıyasla, bugün her devlette genel oy hakkının var olması normuna kavuşulmuştur. Sağlık, eğitim ve yaşam boyu gelir konularında insanların devletlerinden talep ettikleri yardımlar, süregiden politik programlarda artan şekilde yansımalarını bulmuşlardır. Ücretsiz sağlık hizmeti, ilköğretimin göz alıcı bir biçimde dünya çapında yaygınlaşması, işsizlik ve emeklilik sigortaları gibi uygulamalar bunun sadece basit örnekleridir.²⁷ Tüm bunların sonucunda, devlet yönetimleri ve siyasî partiler, dış politika ve diplomasi konularında da, bu konulardan dolayı/dolaysız etkilenen kamuoyunun fikir, algı ve onayına daha fazla bağımlı duruma gelmişlerdir.

Buna sıkı sıkıya bağlı olarak dikkat edilmesi gereken ikinci nokta; diplomasinin, değişen şartların etkisiyle, daha geniş kapsamlı bir kavram hâline gelmesi ve çok farklı metotları da ihtiva ederek yalnızca devletlerarası, ‘resmî’ bir faaliyet olmaktan çıkmasıdır. Özellikle küreselleşme tartışmalarının damgasını vurduğu çağımızda, diplomasinin gündemi ve kullandığı araçlar çok daha çeşitlenmiştir. İletişim ve ulaşım alanındaki teknolojik ilerlemelerin yanı sıra, bu araçların en önemlilerinden biri, kendi devletleri üzerinde artık daha fazla etki sahibi olabilen diğer kamuoylarına yönelik faaliyetlerdir.²⁸

Kamu diplomasisi olarak adlandırılan bu durum, doğası gereği, resmî olmayan, *sivil* bir anlayışa işaret etmektedir. Aynı zamanda, bir kamuoyundan söz edebilmek için, herhangi bir topluluğun belirli bir tercih yapabilme hak ve ehliyetine

²⁷ Immanuel Wallerstein, **21. Yüzyılda Siyaset**, çev. Taylan Doğan ve Ender Abadoğlu, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2005, s.153-157.

²⁸ Black, **A History of...**, s.230.

sahip olması da gerekmektedir.²⁹ Bu itibarla, kamu diplomasisi, her ne kadar eski tarihlere kadar izi sürülebilecek bir uygulama olsa da, günümüzde, dünya sisteminin değişim sürecindeki tarihsel bir merhaleyi teşkil etmektedir.

Kamu diplomasisi; diplomasi faaliyetlerinin, *kamuyu* ilgilendiren hemen her alanı kapsamına almasıdır. Uluslararası öğrenci hareketliliği, kamu diplomasisinin günümüzde kullandığı çok çeşitli araçlardan biridir. Söz konusu hareketlilik, insanların kişisel kariyer planlarının bir parçası olması itibariyle iradî ve sivil bir ‘sınır-aşan’ tercih meselesi niteliği göstermektedir. Aynı zamanda, modern çağda yüksek eğitim olgusunun tarihsel demokratikleşmeye bağlı olarak giderek daha yaygın hâle gelmesi ve bir refah kaynağı olarak görülmesi,³⁰ uluslararası öğrenci hareketliliğini kamu diplomasisi için verimli bir alan yapmaktadır. Esasen karşılıklı rıza temeline dayalı uluslararası öğrenci hareketliliği, kamu diplomasisi teorisinin, ileriki sayfalarda açıklanacak tüm unsurlarını bünyesinde barındırmakta ve bu diplomasi türünün faaliyetlerinden beklenen tüm faydaları taşımaktadır.

Uluslararası sistemdeki değişimlerin etkisini nispeten gecikmeksizin hisseden bir ülke olarak Türkiye’nin, son yıllarda kamu diplomasisine daha fazla önem verdiği gözlenmektedir. Eğitim kapasitesinin de elverdiği oranda, Türkiye, kamu diplomasisi faaliyetlerinde uluslararası öğrenci hareketliliğini daha etkin kullanma ve bu alanda dünya çapındaki payını artırma çabasıdadır.³¹ Türkiye aynı zamanda, tahsis ettiği

²⁹ Ferhat Kentel, “Demokrasi, Kamuoyu ve Siyasal İletişime Dair”, **Birikim**, Sayı 30, 1991, s.39-44.

³⁰ Schelia Pelizzon ve John Casparis, “Dünya Beşerî Refahı”, **Geçiş Çağı**, çev. Nuri Ersoy, Ender Abadoğlu, Orhan Akalın ve Yücel Kaya, Ed. Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein, İstanbul, Avesta Yayınları, 2000, s.177.

³¹ “Bozdağ: Türkiye Uluslararası Öğrenciler İçin Cazibe Merkezi Oldu”, <http://www.zaman.com.tr/politika_bozdag-turkiye-uluslararasi-ogrenciler-icin-cazibe-merkezi-oldu_2104844.html> (Erişim tarihi: 27 Haziran 2013)

burslar yoluyla, dünya genelindeki uluslararası öğrenci hareketliliğini kendi nazarında artırmayı ve verimli hâle getirmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın Giriş ve I. Bölümlerinde, modern çağda klasik diplomasının doğuşu ve zaman içinde demokratikleşme eğilimi göstererek kamu diplomasisine giden yolun nasıl döşendiği anlatılacaktır. Bu bağlamda, gücün değişen doğası ve başarılı addedilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin çağımızda sahip olması beklenen üç asgarî öğeye değinilecektir. Ardından çağımızın evrensel temâyülleri ve jeokültürünün hangi değerleri içerdiği ve "eğitim"le nasıl bir ilişkisi olduğu belirtilerek, anılan kamu diplomasisi faaliyetlerinin asgarî öğelerinin, bu evrensel temâyüllerle uyumu konusu ele alınacaktır.

II. Bölümde, uluslararası öğrenci hareketliliğinin kısa ve genel bir tarihi verilip bu hareketliliğin günümüzde başarılı kamu diplomasisi faaliyetleri için nasıl verimli bir alan olduğu üzerinde durulacaktır. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin günümüzdeki durumu, kimi gelişmiş ülkelerin bu alandaki kamu diplomasisi faaliyetleri üzerinden anlatılacaktır.

III. Bölümde, Soğuk Savaşın ardından Türkiye'nin başlattığı uluslararası öğrenci hareketliliği hamlesi, zamanın şartları da irdelenerek ele alınacak ve bu bağlamda Büyük Öğrenci Projesi anlatılarak genel bir değerlendirme yapılacaktır. Ardından, 2000'li yıllarda dünyada ve Türkiye'de değişen şartların etkisiyle, Türkiye'nin bu dönemde ağırlık verdiği kamu diplomasisi alanında yöneldiği kurumsal kimliklerden Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve onun bünyesinde yer alıp uluslararası öğrenci hareketliliği konusunda değişen anlayışın bir göstergesi olan Türkiye Bursları anlatılacaktır.

IV. Bölümde, 2000'li yıllarda değişen dış politika anlayışı ve uluslararası sistemle daha derinlikli bağlar kurmak isteyen Türkiye'nin, bu amaca yönelik olarak söz konusu dönemde kamu diplomasisi araçlarını daha etkin kullanmaya başlaması ele alınacak, yeni bir vizyonla ele alınan uluslararası öğrenci hareketliliğinin dış politikadaki yeri tartışılacaktır.

Son olarak, Sonuç bölümünde tüm bölümlerin bir özeti sunularak daha bütüncül ve küresel bir anlayışı yansıtan Türkiye nezdindeki yeni dönem uluslararası öğrenci hareketliliğinin niteliğinin, Türkiye'nin dış politikasındaki değişimleri takip ettiği ve Türkiye'nin çağımızla entegrasyonuna – eğitimin bu çağda sahip olduğu sistemik önem üzerinden – nasıl yardımcı olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

I. BÖLÜM: DİPLOMASİ, DİPLOMASİNİN DEMOKRATİKLEŞMESİ VE KAMU DİPLOMASİSİ

A) DİPLOMASİNİN DEMOKRATİKLEŞMESİ VE KAMU DİPLOMASİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1) Günümüz Diplomasinin Doğuşu, Tarihsel Çeşitlenmesi ve Demokratikleşmesi

Diplomasi, gelişmiş örneklerine günümüzden çok daha eski tarihlerde de rastlanabilecek bir olgu ve faaliyet olmasına karşın, günümüzdeki şeklini modern Avrupa'da kazanmış ve bu hâliyle tüm dünyaya yayılmıştır.

15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa kıtasında ekonomik, sosyal ve politik sahalarda meydana gelen değişimler, aynı zamanda modern çağın da başlangıcını teşkil etmiştir. Avrupa kıtasındaki yaygın ve sürekli savaşların, bu dönemde, Ortaçağ dönemine kıyasla azaldığı görülmektedir.³² Bu çağ ile belirginleşmeye başlayan en önemli olgulardan biri de, görece istikrarlı sınırlara ve merkezîleşmiş bir kamu yönetimine sahip modern devletlerdir. Bu çalışmada ayrıntılarına girilemeyecek olan ve 1648 *Vestfalya* ile 1713 *Utrecht* anlaşmalarının süreci güçlendiren sembol olaylar olarak kabul edildiği uzun bir zaman zarfının sonunda; Avrupa'da egemen-eşitlik ilkesinin karşılıklı olarak kabullenildiği, güçler

³² Robert Balmain Mowat, *A History of European Diplomacy, 1451 – 1789*, London, Edward Arnold & Co., 1928, s.1.

dengeinin hâkim olduğu bir devletler sistemi ortaya çıkmıştır. Elbette ki bu süre içinde savaşlar tamamen ortadan kalkmamış, periyodik olarak yıkıcı savaşlar ve sınır ihlalleri yaşanmıştır. Ancak egemen-eşitlik ve güçler dengesi, Avrupa çapında karşılıklı olarak tanınan genel bir *kaide* hâlini almıştır.³³

Egemenlik iddiasına sahip, sınırları belirli ve ulusal politikaları birbirlerinden farklılaşan devlet birimleri arasındaki ilişkilerin sürekli hâle gelmesi zorunluluğu doğmuştur. Böylece, diğere devletlerde sürekli ikamet edecek kişilerin bulunması ve bu kişilerin de ikamet ettikleri devletlerle ilgili kendi ülkelerine doğru bilgileri aktarmaları gerekmiştir. Modern Avrupa'daki diplomasiyi Ortaçağ Avrupası'ndaki diplomasiden farklılaştıran unsurlar süreklilik, sekülerlik ve gizlilik olmuştur.³⁴ Süreklilik, devletlerarasındaki bilgi edinme sürecinin sonsuz bir uğraş olmasından kaynaklanmıştır. Sekülerlik, Ortaçağ'daki diplomatik temsilciliklerin taşıdıkları dinî amacın yerine, modern devletlerin birbirleri karşısındaki konumlarına göre farklılaşan amaçlar taşımalarıdır. Nihayetinde gizlilik de, devletlerarası rekabetin bir gerekliliğidir.

Bu tür bir faaliyeti sürdürebilecek kişiler, doğal olarak, bu faaliyeti yaşam boyu devam ettireceği bir meslek olarak seçen ve özel bir eğitim almış kişiler olmalıdırlar. Esas olarak kendi devletlerinin çıkarlarını savunan bu diplomatların doğru istihbarat sağlamaları önemlidir. Egemen-eşitlik ve bunun doğal uzantısı olarak içişlerine karışmama gibi ilkelere oldukça önem verilen bu dönemde, diplomatların, Ortaçağda devletler arasındaki başlıca ilişki biçimlerinden olan savaşa

³³ A.g.e., ss.1-5.

³⁴ A.g.e., s.5.

dair bir analogi kullanılarak, “modern çağın şövalyeleri” şeklinde adlandırılmaları anlamlıdır.³⁵

Diplomatların, zamanın diplomasi faaliyetlerinin başlıca özelliği olan ve temelde devletlerarası rekabetten kaynaklanan *gizliliğe* uygun olarak kendi aralarında kimi gelenekler geliştirmeleri, diplomasinin kapalılığını perçinlemiştir. Diğer taraftan bu gizlilik, özerk birimler hâline gelen devletlerin öngörülemez politikalarına karşı da bir önlem mahiyetindedir. Avrupa'nın güçler dengesi üzerinde ilerlemesi, Avrupalı diplomatların birbirleriyle en genel hatlarıyla aynı amaçlara sahip olmalarını sağlamıştır. Ancak bu dönemlerde Avrupa'da çıkan savaşlar için öncelikle diplomatların suçlanması ya da savaş çıkmadan icabına bakılabilen bir sorun için de öncelikle yine diplomatların kutlanması, diplomasinin ve genel olarak devletlerarası ilişkilerin ne derece dışa kapalı bir uzmanlık alanı olduğunu göstermektedir.³⁶

Diplomasi faaliyetinin bu yapısı, zaman içinde değişikliklere uğramıştır. Gizlilik, diplomasideki başat öğelerden biri olarak devam etse de, 1815 yılında gerçekleştirilen ve “Avrupa Uyumu”nu yaratan Viyana Kongresi, Avrupalı devletlerin aralarındaki sorunları toplantılar yoluyla çözüme girişimlerinin sembolik başlangıcı olmuştur.³⁷ Bu kongreye kadar devletlerarası ilişkilerde ikili ilişkiler esas olmasına rağmen, kongredeki çalışmalar çok taraflılık etrafında komisyonlar şeklinde yürütülmüştür. Uluslararası ilişkilerde eşitlik esasına dayalı diplomasi kuralları ve hukuku daha da kurumsallaşmıştır. Kongre'de, galip devletlerin mağlup Fransa'dan intikam almalarının engellenmesi, bunun yerine güçler dengesinin gözetilmesi;

³⁵ A.g.e., s.3.

³⁶ Hüner Tuncer, **Diplomasinin Evrimi**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2009, ss.65-67.

³⁷ Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları, der. Faruk Sönmezoğlu, 2005, s.705.

Kongre'nin ön ayak olduğu ve yaklaşık yüzyıl boyunca idare edecek yeni düzende bir takım ahlâkî değerlerin tesisine de çalışıldığını göstermektedir. Öyle ki, Alman edebiyatçı Goethe, Kongre sonrası oluşan yeni düzen ve ittifaklar sistemini “insanlık için daha büyük ve daha yararlı bir şey icat edilmiş değildir”³⁸ şeklinde yorumlamıştır. Diğer taraftan, Viyana Kongresi'nin meşruiyet iddiası, Fransız İhtilâli fikir akımlarının da etkisiyle, mevcut devletlerin sınırlarının kutsal olduğu ve bu sınırlar içinde devletlerin diledikleri gibi hareket edebileceğidir. “...Viyana Kongresi, Avrupa barış ve gönencinin, ilgili halkların “sözde” isteklerine uyularak değil, meşru otoriteye titiz bir itaat sağlanarak korunabileceği kararına”³⁹ varmıştır.

İlerleyen yıllarda sık sık meydana gelen bunalımlar, sömürgeci savaşlar, Balkanlar ve Uzakdoğu'daki ihtilaflar; zaten içinde istikrarsızlık tohumları taşıyan güçler dengesi ve askerî ittifaklar sistemini sürdürülemez hâle getirmiştir. Diplomasi bu tür sorunların çözümünde yetersiz kalmış ve Birinci Dünya Savaşı'na giden yol böylece açılmıştır. İngiliz diplomat Charles Lister, bu süreci “diplomasi öldü”⁴⁰ şeklinde yorumlamıştır. Savaşa giden sürecin tek sorumluluğu diplomasinin başarısızlığına yüklenemeyecek olsa da, gerçekten de, diplomasinin savaş öncesinde ve esnasındaki uygulamaları, savaş sonrasında bu uygulamaların değişmesinin elzem olduğu yolundaki uluslararası çağrışı haklı kılacak niteliktedir. Ele alınan dönemde, diplomasi yüksek derecede gizlilik ve karşılıklı manipülasyonla yürütülmüştür.⁴¹

Savaş sonrasındaki barış düzeninin, eski düzenin hatalarından arındırılması yolundaki düşünceler, ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın konu hakkındaki

³⁸ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, İlkçağlardan 1918'e, Ankara, İmge Kitabevi, 17. Baskı, 2008, s.181.

³⁹ **A.g.e.**, s.178.

⁴⁰ Temel İskit, **Diplomasi Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayını, ed. Temel İskit, Betül Yüce Dural, 2013, s.53.

⁴¹ **A.g.e.**, s.54.

tasarisına, yeni diplomasi kavramının da girmesini sağlamıştır. Esasında yeni diplomasi kavramı, uluslararası ilişkilerde meydana gelen belli başlı tüm önemli değişimlerin ardından üzerinde tartışılan bir kavramdır. Wilson'ın bu yeni diplomasiyle tam olarak kastettiği yenilik ise, o zamana kadar genel olarak varlığını sürdüren geleneksel yaklaşımın aksine, uluslararası ilişkiler ve diplomasiye ahlâkî ilkelerin sokulmasıdır.⁴² İki dünya savaşı arasındaki güvensizliğin had safhada olduğu dönemde istenilen başarıya erişemediyse de, Milletler Cemiyeti, yeni diplomasiinin ilkelerinin gözetilmeye çalışıldığı ve uluslararası sorunların barışçıl yollarla çözülmesinin amaçlandığı ilerici bir yapı olmuştur. Cemiyetin, üye devletlerin uyuğundaki memurlardan müteşekkil bağımsız bir sekretarya organına sahip olması ise, diplomasi tarihindeki en önemli değişimlerden biri olarak kabul edilebilir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan yeni dünya düzeninde yürütölen diplomasi ise çok-terafli diplomasi anlayışını yansıtmaktadır. Her ne kadar Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönem, bloklararası ilişkilerin normal bir şekilde seyrini mümkün kılmadıysa da, blok-içi örgütler (NATO – Varşova Paktı, OECD – COMECON), blok liderlerinin gözetimi altında, ölkeler arasındaki diplomatik ilişkileri oldukça etkilemiştir. Soğuk Savaş'ın ardından Batı bloğunun savunduğu ilkelerin uluslararası sisteme hâkim olmasıyla, diplomasideki çok-terafllılığın *terafllarının* arttığı ve liberal ilkelerin, kamuoyunun tepkilerine de kayıtsız kalmamayarak, daha çok ölkeyi teşmil ettiği söylenebilir. Diğer taraftan çevre,

⁴² A.g.e., s.55.

nükleer yayılma ve barışın tesisi gibi sorunların 1970'lerden itibaren giderek küresel bir mahiyet kazanması da bu süreci etkilemiştir.⁴³

Genel hatlarıyla ifade etmeye çalışılan modern diplomasi tarihinde, konumuz açısından dikkat edilmesi gereken en önemli noktalar şunlardır:

i) Diplomasi faaliyetinin giderek *demokratikleşmesi* ve *açık hâle gelmesi*,

ii) Diplomasi faaliyetlerine dâhil olan konu ve araçların giderek çeşitlenmesi.

Modern diplomasi tarihinden bahsederken ele alınan dönem, aynı zamanda Avrupa'nın, dünyanın merkez coğrafyası olmaya başladığı dönemdir. Dahası, Avrupa'nın yerkürenin her yerinde egemen konuma yükselişi ve yayılması, Yeniçağ dünya tarihinin ana konusudur. Dünyanın tüm diğer halkları, bu yayılma karşısında köklü önlemler almak zorunda kalmışlardır.⁴⁴ Avrupa'nın kapitalist ekonomi temelinde tüm dünyaya yayılması, diğer uygarlıkların özerkliklerinin ellerinden alınması ve aynı zamanda Avrupa devletler sisteminin de yeryüzü ölçeğinde yaygınlaşması anlamına gelmektedir. Avrupa dışındaki devletler bu sisteme zorla ya da zorlayıcı koşullar altında kendi çabalarıyla dâhil olmuşlardır. Ancak bu devletlerle, Avrupa devletler sisteminin *mottosu* egemen-eşitlik ilkesi temelinde ilişki kurulması için İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar beklemek gerekecektir.

Sömürge imparatorlukları ve onlara bağlı devletler arasındaki ilişki, özü itibarıyla hiyerarşik nitelik arz ediyordu. Self-determinasyon ilkesi Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yeni devletlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlarken, İkinci Dünya Savaşı sonrasında *dekolonizasyon* süreci ile bağımsızlığını kazanan

⁴³ Hüner Tuncer, **Küresel Diplomasi**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2006, ss.76-86.

⁴⁴ William H. McNeill, **Dünya Tarihi**, çev. Alâeddin Şenel, Ankara, İmge Kitabevi, 2008, s.420.

yeni devletlerin BM sistemi içinde eşit-egemen olarak kabul edilmesi hiyerarşik yapının sonunu getirmiştir. Devletlerarasındaki güç hiyerarşisi bu çalışmanın konusu dışında olduğundan, burada kastedilen devletlerin eşitliği ilkesidir.

“Diplomasi faaliyetinin giderek *demokratikleşmesi*” olgusundan kastedilen de tam olarak budur. Daha önce Avrupa’nın sadece sömürgecilik mantığıyla ilişki kurduğu devletler, bir dizi sömürgecinin bağımsızlığını kazanma (*decolonization*) mücadelesi süreçlerinin ardından, Avrupa devletler sisteminin prensipte egemen-eşit üyeleri olarak tanınmışlardır. Örneğin Afrika’da 1939’da bir tane olan bağımsız devletlerin sayısı günümüzde 54’tür.⁴⁵ İkinci Dünya Savaşı’na kadar 600 milyon insan şu ya da bu şekilde bir sömürge yönetimi altında yaşarken, günümüzde bu sayı kıyas kabul etmeyecek kadar azdır.⁴⁶ Daha önce ancak birkaç üyesi bulunan Avrupa devletler sistemine dâhil olan yeni devletlerin –ve bu devletlerin halklarının– sayısındaki muazzam artış, bu devletleri dünya beşerî refahından pay almaya namzet hâline getirdiği gibi, uluslararası denkleme, kayıtsız kalınamayacak sayıda değişken birim dâhil edilmiştir. Her ne kadar bu devletlerin gelişme düzeyleri birbirlerinden çok farklı ve güç eşitsizliği malûmsa da, egemen-eşitlik ilkesinin bir gereği olarak, en azından uluslararası antlaşmaların tarafları olmaları ve diplomatik ayrıcalıklardan yararlanmaları gerekmiştir. Bunun sonucunda, artık önemli olan Avrupa Uyumu değil, bir dünya uyumudur. Kısacası, kimi faydalı pratiklere elverişsiz şartlara sahip çok sayıda aktörün egemen ve eşit statüde kabul edilmesi ve bu durumun bazı ayrıcalıklardan eşit düzeyde yararlanılması beklentilerinin oluşturulması anlamında, diplomasi faaliyetinin tarihsel olarak demokratikleştiği söylenebilir.

⁴⁵ Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl**, 4. Baskı, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Everest Yayınları, 2008, s.465.

⁴⁶ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, 1918 - 1994, 16. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2007, s.397.

Bu tarihsel demokratikleşmenin, aynı zamanda devletlere tâbi olarak yaşayan halklar açısından geçerli olan ikinci bir yanı daha bulunmaktadır. “Diplomasi faaliyetinin giderek daha *açık hâle gelmesi*” olarak tanımlanabilecek bu durum, bir bakıma, devletlerin kendi halklarına karşı demokratikleşmesi (hesap verilebilirlik, şeffaflık, karar almada halkın göz önünde bulundurulması vs.) olarak da nitelendirilebilir. Diplomasinin en baskın özelliğinin gizlilik olduğu dönemler, aynı zamanda kamuoyunun konuya müdahil olmasının beklenemeyeceği dönemlerdir. Viyana Kongresi’nde halkların taleplerinin felakete yol açtığı yolundaki genel anlayış burada hatırlanmalıdır. Ancak modern çağ boyunca insanların artan toplumsal hareketliliği, eğitim seviyelerindeki artış, liberal ilerlemeye dair beslenen iyimser hava, teknolojik gelişmeler ve devletlerin yurttaşların hayatlarına giderek daha fazla müdahil olması gibi etkenler; halkları, devletleri için gün geçtikçe daha az göz ardı edilebilecek ve dahası hesap verilmesi gereken bir unsur hâline getirmiştir. Böylece dünya çapında halkların demokratik haklarının tarihsel olarak arttığı ve buna koşut olarak bir dünya kamuoyu oluştuğu söylenebilir.

Geçmiş zamanlarla günümüz arasında asgarî hayat standartları ve demokrasinin gelişimi üzerinden bir kıyaslama, ancak karşılaştırmalı olarak yapılabilir. Bu yüzden, örneğin dünyanın 19. yüzyıldaki biçimiyle kıyaslanacak olduğunda, günümüz dünyası; eğitim, sağlık, gıda vb. alanlardaki sosyal harcamaların, devletlerce artan oranda bir etkililik ve düzenlilikle karşılanmaları olgusuna sahne olmuştur. Tatmin düzeyi devletten devlete farklılaşsa da, 1945 sonrasında bu olgu ve bilinç coğrafi olarak yaygınlık göstermiştir.⁴⁷ Eğitim, sağlık, gıda, ömür boyu gelir, çalışma saatleri, oy hakkı ve diğer birçok toplumsal alana

⁴⁷ Scheila Pelizzon ve John Casparis, “Dünya Beşeri...”, s.148-149.

bakıldığında söylenebilir ki, 200 yıl öncesine kıyasla, dünya bugün çok daha *demokratiktir*. Bu süre, örneğin, 500 yıl olarak alındığında ise değişim muazzamdır.⁴⁸

Günümüzde de devam eden bu tarihsel sürece paralel olarak, halklar, kendi hükümetlerinin dış politikalarını daha yakından denetlerken; hükümetler de bu durum karşısında kendi halklarının rızasını almaya ve şeffaf olmaya daha çok mecbur hâle gelmişlerdir. Sonuç olarak, diplomasi hâlâ bir meslek faaliyeti olmayı sürdürse de, hakkında bilgi sahibi olan tek kişi diplomatlar olmaktan çıkmıştır. Bu haliyle kamuoyu, dış politikadaki tutum ve davranışların sınırını oluşturmanın yanı sıra, diplomaside bizzat yer tutan bir aktör haline gelmiştir.⁴⁹

Halkların da dış politikada bir aktör olması, doğal olarak, diplomasi faaliyetine dâhil olan konu ve araçların oldukça çeşitlenmesini sağlamıştır. Bu durumun oluşmasında, ulaşım-iletişim teknolojilerinin gelişmesinin yanı sıra, diplomasideki baş aktör konumunu hâlâ sürdüren devlet mekanizmalarının toplumsal yaşamda daha fazla alana nüfuz edebilir hâle gelmelerinin de önemli payı vardır. Çünkü bunun karşılığında, halklar/dünya kamuoyu, dış politikada da, devletlerden daha fazlasını talep eder hâle gelmiştir.⁵⁰ Kısacası, halkı ilgilendiren hemen her şey, bundan böyle diplomasiyi de ilgilendirmektedir.

Sonuç olarak, diplomasi faaliyetinin giderek *demokratikleşmesi* ve bu faaliyet araçlarının çeşitlenmesi, diplomasi teriminin altına birçok alt başlık açılmasına yol açtığı gibi, kamu diplomasisine giden mantıkî yolu da döşemiştir.

⁴⁸ Wallerstein, **21. Yüzyılda...**, ss.153-157.

⁴⁹ Mehmet Gönülöbol, **Uluslararası Politika**, 5. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000, s.233.

⁵⁰ Pelizzon ve Casparis, "Dünya Beşeri...", s.149.

2) Kamu Diplomasisi, Güç Kavramı ve Gücün Değişen Doğası

Halkların, tarihsel olarak daha fazla hakka sahip olmaları ve bu yönde dünya çapında artan bilinç; diplomasi faaliyetlerinin yürütülmesinde devletlerin, halkları daha çok dikkate almasına ve dahası bu halkların kimi zaman bizzat bir diplomatik amaç olarak belirmesine yol açmıştır. Buna bağlı olarak devletlerin, dış politikada diğer ülke halklarını göz önünde bulundurmaları, kamu diplomasisinin kaynağıdır.

ABD Dışişleri Bakanlığı, kamu diplomasisini “diğer ülke halklarının fikirlerini belirlemek ya da etkilemek amaçlı oluşturulan hükümet destekli programlar” olarak tanımlamaktadır.⁵¹

1960’ların ortalarında, ABD’li eski diplomat Edmund Gullion tarafından modern anlamında telaffuz edilmeye başlanan kamu diplomasisi, önceleri, ABD ile diğer denizaşırı hükümetler arasındaki bilgi faaliyetlerini, olumsuz bir çağrışım taşıyan *propaganda* kavramından ayırmak için kullanılmıştır.⁵² Kamu diplomasisi; bazı kişi ya da grupların, yetersiz bilgiye dayanmasına rağmen kendi inandıklarına ya da inanmak istediklerine diğer insanları da inandırmaya yönelik sistematik faaliyetleri olan propagandadan ayrı bir kavramdır.⁵³

Zaman içinde, kavramın sahip olduğu anlam, hükümetlerin politik mesajlarını kendi halklarına iletmek adına yürüttükleri etkinlik ve programlar anlamına gelen

⁵¹ Charles Wolf and Brian Rosen, **Public Diplomacy**, Pittsburgh, RAND Corporation, 2004, s.3.

⁵² <http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/about/what_is_pd/> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2013).

⁵³ Erhan Doğan, “Kamu Diplomasisinin Sunduğu Fırsatlar ve Kısıtları Üzerine”, **Kamu Diplomasisi**, Ed. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, İstanbul, TASAM Yayınları, 2012, s.14.

halkla ilişkiler kavramından da ayrılmış,⁵⁴ ağırlıklı olarak uluslararası ilişkiler disiplininde kullanılan bir kavram hâline gelmiştir.

Bruce Gregory'e göre 20. yüzyılda kamu diplomasisi; dışişleri bakanlıkları ve diğer hükümet birimleri tarafından yürütülen, diğer ülke halklarını kendi hükümetlerini etkileyebilmeleri için ikna etmek amaçlı bir eylem olarak görülmüştür.⁵⁵ Günümüzde ise, kamu diplomasisi daha çok – sadece devletler değil, devlet dışı aktörler tarafından da kullanılan – diğer ülkelerin kültürlerini, tutum ve davranışlarını anlamak, bunlarla ilişkiler kurup yürütmek ve kimi çıkarlar çerçevesinde düşünce ve eylemlerini etkileyip mobilize etmek amaçlı bir araç haline gelmiştir.⁵⁶

Eski diplomat Edmund A. Gullion, kamu diplomasisini; hükümetlerin, özel grupların ve kişilerin, diğer ülke halklarının ve hükümetlerinin tutum ve fikirlerini, onların dış politika kararlarına tesir edecek şekilde etkilemek için kullandıkları araçlar olarak tarif etmiştir. Diplomasi tarihi profesörü Alan K. Henrikson, kamu diplomasisinin en basit tanımının; hükümetlerin, kamu iletişim araçları ve hükümet dışı kuruluşların (siyasî partiler, şirketler, ticaret birlikleri, sendikalar, eğitim kurumları, dinî kurumlar, etkili kişiler vs.) geniş ölçekli faaliyetleri aracılığıyla, diğer hükümetlerin dış politika karar ve davranışlarını etkilemek amaçlı icra edilen uluslararası ilişkiler yönetimi olduğunu söylemiştir. *Edward R. Murrow Center of Public Diplomacy*'nin yöneticisi Crocker Snow için ise günümüz kamu diplomasisi, hükümetlerin diğer hükümetleri etkilemek için yaptıkları geleneksel uygulamaların;

⁵⁴ <http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/about/what_is_pd/> (Erişim tarihi: 17 Eylül 2013).

⁵⁵ Bruce Gregory, "American Public Diplomacy: Enduring Characteristics, Elusive Transformation", *The Hague Journal of Diplomacy*, 6, 2011, s.353.

⁵⁶ Jan Melissen, *Beyond the New Public Diplomacy*, The Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', Clingendael Papers No. 3, 2011, s.21.

rastlantısal ya da planlı bir şekilde, medya, şirketler, hükümet dışı kuruluşlar ve benzeri birimleri de kapsar hale gelmesidir.⁵⁷

Tüm bu tanımlarda ortak olan nokta, devletlerin dış politika uygulamalarında diğer ülke hükümetlerinin ve halklarının algı ve tutumlarının dikkate alınması, bu alanlarda yapılacak etkileme ve değiştirmeye yönelik faaliyetler neticesinde ‘kendiliğinden’ oluşacak yönelimlerin dış politika amaçlarına katkı sunacağı düşüncesidir. Çoğunlukla ABD’ye atıfta bulunularak yapılan tanımlar, bu ülkenin dünya siyasetindeki hâkim konumunu sürdürme amacına ve imkânlarının kapsam ve çeşitliliğine vurgu yapsa da, işaret edilen ortak noktalar, kamu diplomasisinin tüm ülkeler için geçerli genel hatlarını çizmektedir.

Tüm bunlardan yola çıkılarak, kamu diplomasisi; bir devletin hükümetini ve halkını, genel olarak kamuyu ilgilendiren hemen her konudaki imkânları kullanarak meşru yollardan ikna edip onların tutumlarında ve algılarında istenilen istikamette bir tavır alış oluşturma, böylelikle dış politikada arzulanan çıktılarını elde edilmesini sağlamak için verimli bir zemin yaratma faaliyetleri olarak tanımlanabilmektedir.

Kamu diplomasisiyle ilgili çalışmalarda, “kamu diplomasisinin ne olmadığı” yönünde yapılan tartışmalara sıkça yer verilmesi, kavramın aslında geniş bir alana hitap etmekte olduğunu göstermektedir.⁵⁸ Genel Diplomasi, propaganda, halkla ilişkiler, lobicilik, devleti/milleti marka hâline getirmek (*nation branding*), neopolitik vs. gibi alanlardan farklı olduğu vurgulanan kamu diplomasisinin,⁵⁹ bu alanların hepsini içeren daha genel bir kavram olduğu da iddia edilmektedir. Aslında,

⁵⁷ Definitions of Public Diplomacy, <<http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy/Definitions>> (Erişim tarihi: 06 Ekim 2013)

⁵⁸ Wolf and Rosen, **Public Diplomacy**, s.4.

⁵⁹ Meltem Ünal Erzen, **Kamu Diplomasisi**, İstanbul, Derin Yayınları, 2012, ss.100 - 101.

geleneksel diplomasinin yerine kullanılan birçok diplomasi türü literatürde yer edinebilmiştir. Bunlar arasında *deprem diplomasisi*, *sağlık diplomasisi*, *yangın diplomasisi*, *spor diplomasisi*, *futbol diplomasisi*, *sanat diplomasisi*, *kültür diplomasisi*, *dijital diplomasi* gibi birçokları sayılabilir. Kamu diplomasisi, esasında tüm bu diplomasi türlerini geniş bir şemsiye altında toplamaktadır.⁶⁰

Kavramın bu geniş anlamı, onu, dış politikada kaba kuvvet ve savaş dışında kullanılan, halklara yönelik tüm etki araçlarını kasteder duruma getirmiştir. Bu sebeple, kamu diplomasisi, her ne kadar Soğuk Savaş döneminde yıldızı parlayan bir kavram olsa da⁶¹ aslında devletlerarası ilişkilerin modern anlamda oluşmaya başladığı çağlardan bu yana örneklerine rastlanan bir konudur. Aslında kamu diplomasisi “eski alışkanlıkların yeniden adlandırılmasıdır.” denilebilir.⁶² 17. yüzyıldan itibaren okuma-yazma oranının artması, kitle gazetelerinin çoğalması, halk tarafından seçilen parlamentoların yayılmasıyla; ülkelerin diplomatları, bir yandan faaliyetleri hakkında başkentlere hesap verme durumunda kalırken, öte yandan yabancı hükümetleri, basın ve diğer iletişim yollarıyla etkilemeye çalışmışlardır.⁶³ Yine de kavramın yakın bir zamanda adının konulması ve artan kullanımı, daha önce bahsedilen tarihsel süreç de göz önünde bulundurularak, çağımızın kamu diplomasisinin yürütülmesi için gerekli araçlara daha müsait bir ortam yarattığını belli etmektedir.⁶⁴

⁶⁰ Ece İnan, “Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Eksenini”, **Kamu Diplomasisi**, Ed. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, İstanbul, TASAM Yayınları, 2012, s.63.

⁶¹ Erzen, **Kamu Diplomasisi**, s.53.

⁶² Nicholas J. Cull, “Public Diplomacy before Gullion: The Evolution of a Phrase”, **Routledge Handbook of Public Diplomacy**, Ed. Nancy Snovv and Philip M. Taylor, Taylor & Francis e-Library, 2008, s.19.

⁶³ İskit, **Diplomasi**, ss.143-144.

⁶⁴ <http://www.kamudiplomasisi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=124:kueresell-eeen-duenyada> (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2013).

Topyekûn savaşların katlanılmaz maliyeti, iletişim araçları teknolojisinin geldiği nokta, finans sermayesinin serbestliği, bilinç düzeyinin değişmesi ve yaklaşık 75 yıldır hegemonya olan ABD'nin son yıllarda imaj düzeltme çabaları⁶⁵ vb. etkenlerin, günümüzde kamu diplomasisinin sıklıkla gündeme gelmesine neden olduğu düşünülebilir. Ancak geçmişte de kaba kuvvetin her zaman yalın biçimde kullanılmadığı, bununla birlikte çeşitli etki ve ikna çabalarının gösterildiği akılda tutulmalıdır. Zira ismi, geleneksel diplomasiyi öngördüğü realizmle anılan Hans Morgenthau'nun,⁶⁶ diplomasiyi “ulusal çıkarların barışçıl yollardan korunması”⁶⁷ olarak tanımladığı göz önünde bulundurulduğunda, barışçı bir imgeye sahip kamu diplomasisi kavramının geleneksel diplomasi tarafından da dışlanmadığı görülecektir.

Kamu diplomasisi, bazı araştırmacılar tarafından “yumuşak/ince (*soft*) güç”⁶⁸ olarak ele alınırken, bazı araştırmacılar kamu diplomasisini yumuşak gücün bir unsuru olarak ele alırlar.⁶⁹ Asırlardır üzerinde fikir yürütülen ‘güç’ kavramı,⁷⁰ kamu

⁶⁵ Michael Vlahos, “Public Diplomacy As Loss of World Authority”, **Routledge Handbook of Public Diplomacy**, Ed. Nancy Snovv and Philip M. Taylor, Taylor & Francis e-Library, 2008, s.24.

⁶⁶ Robert Kaufman, “Morgenthau’s Unrealistic Realizm”, **Yale Journal of International Affairs**, Cilt. 2, No. 2, 2006, s.24.

⁶⁷ Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations**, Fifth Edition, Revised, New York: Alfred A. Knopf, 1978, s.22.

⁶⁸ Joseph S. Nye, **Yumuşak Güç**, çev. Rayhan İnan Aydın, Ankara, Elips Kitap, 2005, s.14. Nye tarafından geliştirilen “soft power” kavramı Türkçeye “yumuşak güç” veya “ince güç” olarak çevrilmiştir. Biz burada daha yaygın olarak kabul görmüş olduğunuzu düşündüğümüz “yumuşak güç” olarak kullanmayı tercih ettik. Ayrıca bkz. Robert O. Keohane & Joseph S. Nye, **Power and Interdependence**, Fourth Edition, Longman Classics in Political Science, 2011.

⁶⁹ Erzen, **Kamu Diplomasisi**, s.53.

⁷⁰ M.Ö. 471 - 400 arasında yaşayan Thucydides, ‘Pleponesya Savaşları’ adlı çalışmasında, savaşın ortaya çıkış nedenleri ve güç ilişkileri üzerinde durmuştur. Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, 5. Baskı, Bursa, MKM Yayıncılık, 2008, ss. 172 - 173. Ayrıca bkz. Edward Hallett Carr, **The Twenty Years’ Crisis**, New York: Perennial, 2001; Robert J. Art, “The Fungibility of Force”, **The Use of Force. Military Power and International Politics**, Ed. Robert J. Art and Kenneth N. Waltz, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers, 2004, ss. 3-22; Peter Bachrach, Morton Baratz, “Two Faces of Power,” **American Political Science Review**, 56/4, 1962, ss. 947-952; Robert Dahl, “The Concept of Power,” **Behavioral Sciences**, Cilt. 2, 1957, ss. 201-215.; Jeffrey C. Isaac, “Beyond the Three Faces of Power: A Realist Critique,” **Rethinking Power**, Ed. Thomas E. Wartenberg, New York: State University of New York Press, 1992, ss. 32-55.; Jeffrey HART, “Three Approaches to the Measurement of Power

diplomasisi bağlamında günümüzde farklı şekillerde izah edilmeye başlandığına göre, gücün değişen doğası⁷¹ üzerinde durmak, bizatihi kamu diplomasisinin anlaşılması için gereklidir.

Güç, istenilen sonuçları almak için diğerlerini etkileme kabiliyetidir.⁷² Morgenthau, gücü, diğerlerinin düşünce ve hareketleri üzerindeki kontrol ve onlara istediğini yaptırabilme kapasitesi olarak tanımlamıştır.⁷³ Raymond Aron, gücü, bir diğer devlet üzerinde etki yaratabilme, onların davranışlarını değişikliğe uğratabilme ve isteklerini onlara kabul ettirebilme yeteneği olarak görmüştür.⁷⁴ Bu etki, kaba güç ve satın alma yoluyla gösterilebileceği gibi, ikna yoluyla da gösterilebilir.⁷⁵ Daha önce değinildiği gibi, tarih boyunca iki yöntem de saf biçimleriyle uygulanmamıştır. Caydırıcı kaba kuvvetin temsilcileri olan hegemonyalar, bu konumlarına, ‘ikna’⁷⁶ unsurunu kullanmadan erişememişlerdir.

16. yüzyılda Niccolo Machiavelli, İtalya’daki yöneticilere, korkulmanın sevilmekten daha önemli olduğunu öğütlemiştir.⁷⁷ Ancak bugün ikna yöntemine daha fazla vurgu yapılmaktadır. Amacın meşru olduğuna inanıldığında, tehdit etmeden ya da kandırmadan ikna edebilme ve istenilen sonuçları alma ihtimali artmış,⁷⁸ hiç değilse bunun için uygun bir çevre oluşmuştur. Örneğin küresel enformasyon

in International Relations,” **International Organization**, 30/2, 1976, ss. 289-305.

⁷¹ Nye, **Yumuşak Güç**, s.11.

⁷² Jack Donnelly, “Realizm”, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, çev. Ali Aslan ve Muhammed Ali Ağcan, Ed. Scott Burchill ve Andrew Linklater, İstanbul, Küre Yayınları, 2012, s.60.

⁷³ Haluk Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 63, Sayı 3, 2008, s.128.

⁷⁴ Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, s.167.

⁷⁵ Public Diplomacy and Smart Power – An Interview with Joseph S. Nye Jr., <<http://www.ekopolitik.org/en/news.aspx?id=5487&pid=1850>> (Erişim: 15 Eylül 2013).

⁷⁶ Gramsci’ye göre, hegemonya, ekonomik/siyasal güç (egemenlik) + rıza (kültürel liderlik) olarak formüle edilmelidir. E. Fuat Keyman, “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark”, **Devlet, Sistem ve Kimlik**, 11. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 243.

⁷⁷ Niccolo Machiavelli, **Prens**, 5. Baskı, çev. Rekin Teksoy, İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2012, s.136. Ayrıca bkz. Kadri Yamaç, “Makyavel Ne Demek İstemişti?”, **İktisat ve Toplum**, Sayı 9, 2011, s.69.

⁷⁸ Nye, **Yumuşak Güç**, s.12.

çağında, bazı Hıristiyanların Anders Behring Breivik'in Norveç'teki kanlı eylemini destekliyor olmaları, bu kişinin ya da bu kişinin bağlantılı olduğu örgütlerin başkaları üzerinde kurduğu somut bir baskıdan kaynaklanmamaktadır. Ona inanan Hıristiyanlar, onun eylemlerinin meşruluğuna inanmaktadırlar. Diğer taraftan, somut gücün her zaman işe yarayacağı düşünülemez. ABD, kaynakları açısından Vietnam'dan çok daha güçlü olduğu hâlde, bu ülkeyle girdiği savaşı kaybetmiştir.

Geçmiş yüzyıllarda, ülkelerin zenginlikleri ve güçleri, sahip oldukları ekonomik ve askerî potansiyelleri ile ölçülmektedir. “Geleneksel olarak, bir ülkenin büyük güce sahip olup olmadığını anlamak için o ülkenin savaş gücüne bakılmaktadır. Savaş, uluslararası politika kartlarıyla oynanan ve güçle ilgili tahminlerin doğruluklarının test edildiği temel oyun olarak algılanmıştır.”⁷⁹ Buna göre, birçok bilim insanı, kullanılmayan ve diğer ülkeler üzerinde bir etki oluşturmayan veya bu amaçla kullanılmaya olası olmadığı olmayan fiziksel unsurları ‘güç’ olarak değerlendirmenin gerçeği yansıtmadığını ileri sürmüşlerdir.⁸⁰

Ancak gücün salt maddî kapasite olmadığı ortaya çıkmaktadır. Şayet güç, bir devletin diğeri üzerinde etki uygulayabilme kapasitesi ise, bu her zaman nicel anlamda sahip olunan güçle orantılı olmayabilmektedir. Daha fazla kaynağa, kapasiteye sahip bir devletin diğeri üzerinde baskı uygulayabilmesi, onun tercihlerini etkileyebilmesi her zaman gerçekleşmeyebilmektedir. Bu sebeple Keohane ve Nye, asimetrik karşılıklı bağımlılığı da bir güç kaynağı olarak değerlendirebilmektedirler. Örneğin maddî kapasitesi, petrol kaynakları bulunan Ortadoğu ülkelerinden fazla olduğunu varsayabileceğimiz Japonya, petrol bağımlılığı sebebiyle, bölgedeki

⁷⁹ Joseph S. Nye, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, çev. Gürol Koca, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003, s.6.

⁸⁰ Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, s.167.

devletlerinkine yakın yaklaşımlar sergilemekte ya da buna mecbur kalmaktadır. Diğer taraftan bir ülkenin endüstriyel kapasitesi, teknolojik düzeyi, ekonomik durumu ve nüfusu gibi öğelerinin yetersiz olması durumunda, askerî kapasitesinin tek başına yüksek bir kapasiteye sahip olması fazla bir değer taşımayacaktır.⁸¹

Bununla birlikte, ortodoks realist güç anlayışı hilafına, moral kapasite de güç kavramından ayrı düşünülemez.⁸² Esasında, kamu diplomasisi, bu moral kapasitenin bir unsuru olarak da düşünülebilir. Bu moral kapasiteyi, bir devletin kendi vatandaşlarında sağladığı olumlu bir duruş almanın yanı sıra, başka ülke vatandaşları üzerinde oluşturduğu bir etki aracı olarak düşünmek yerinde olur. Örneğin moral kapasite için bilinen en iyi ve eski örneklerden biri Fransız İhtilâli'dir. 19. yüzyılın sonlarında Fransa'da ortaya çıkan ve evrensel bir mahiyet yüklenen kimi düşünce ve fikirler, özellikle Avrupa'nın diğer ülkelerinde yaşayan halkları etkilemiş; Fransa bu ülkelerle savaşa girdiğinde, kendisine bu ülkelerin halkları nazarında kendiliğinden meydana gelen maddî ve duygusal bir destek sağlayabilmiştir.⁸³ ABD ve önceden Sovyetler Birliği'nin de kendi mecralarında bu tür bir moral kapasiteye sahip oldukları aşikârdır. Zira ABD hegemonyasının etkisini giderek kaybettiği yönünde çalışmaların oldukça ağırlık kazandığı günümüzde, sözü edilen moral kapasitenin önemine yapılan vurgunun da arttığına şahit olunmaktadır. ABD Suriye ve İsrail eski büyükelçisi Edward Djerejian, "*Report of the U.S. Advisory Group On Public Diplomacy for the Arab and Muslim World*" adlı 2003 tarihli raporunda; Arapların ve diğer Müslümanların ABD'nin değerlerini benimsediklerini, ancak bu

⁸¹ A.g.e., s.170.

⁸² <http://www.wjh.harvard.edu/soc/faculty/winship/Moral%20Power--Final_1.pdf> (Erişim tarihi: 16 Eylül 2013).

⁸³ Eric Hobsbawm, **Devrim Çağı**, 6. Baskı, çev. Mustafa Sina Şener, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2012, s.98.

değerlerin pratik uygulamasını sevmediklerini belirterek kamu diplomasisinin asıl görevinin bu çelişkiyi ortadan kaldırmak olduğunu söylemiştir. Djerejian, kendi adıyla da anılan raporunda “dinlemekte ve ikna etmekte başarısız olduk. Kitleleri anlamaya yanaşmayıp onların da bizi anlamaları için çaba sarf etmedik. Bu eksikliği göze alamayız” ifadelerine yer vermiştir.⁸⁴

Tarihsel örneklerden yola çıkıldığında, gücün ilişkisel bir kavram olduğu göz önünde tutulmalıdır. Eğer güç, bir zorlama kapasitesiyse, bunun başarısının rakibe de bağlı olduğuna dikkat edilmelidir. Örneğin ölümle tehdit edilen bir kişi, zaten intihara niyetliyse, bu tehdit hiçbir işe yaramayacaktır. Dolayısıyla gücün karşı taraf üzerinde bir etkiye sahip olabilmesi için “amaçlandığı gibi algılanması” gerekmektedir.⁸⁵ Fransız İhtilâli’nin Avrupa’nın diğer halkları üzerinde yarattığı olumlu algı, bu halkların bazı ihtiyaçlarına karşılık gelmiş olmalıdır. Böylelikle, gücün etki ve kapasitesi, rakibin ihtiyaçlarıyla uyumlu bir hale gelmiştir.

Güç kavramının, günümüzün değişen şartlarından ötürü daha fazla vurgu yapılan bu *ilişkisel* doğası, tam olarak kamu diplomasisi kavramının günümüzdeki kullanım zeminine ve amacına denk düşmektedir. Kamu diplomasisi tartışmaları, gücün değişen doğasından ayrı tutulamaz. 19. ve 20. yüzyılların aksine, “çekim gücü”nü vurgulayan yumuşak gücün, “caydırıcılıkla” özdeşleştirilen sert güç kadar vazgeçilmez hale gelmesi, kamu diplomasisinin varlık koşuludur.⁸⁶

Tercihleri daha önemli hâle gelen dış halk kitlelerinin tercihlerini şiddete başvurmadan çok çeşitli araçlarla etkileyebilmek, onları belirli çıktılar için ikna

⁸⁴ Nancy Snow, “Rethinking Public Diplomacy”, **Routledge Handbook of Public Diplomacy**, Ed. Nancy Snow and Philip M. Taylor, Taylor & Francis e-Library, 2008, ss.4-6.

⁸⁵ Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, s.171.

⁸⁶ <[http://usam.aydin.edu.tr/YUMUSAKGUCVEVRIMI\(4a4j\).pdf](http://usam.aydin.edu.tr/YUMUSAKGUCVEVRIMI(4a4j).pdf)> (Erişim tarihi: 02 Ekim 2013).

edebilmek; ikna olmuş halkın da kendi devletlerinde bir baskı unsuru oluşturabilmesi, kamu diplomasisinin en temelinde yatan unsurlardır. Tüm bu anlatılanlardan, kamu diplomasisinin modern çağda sahip olması gereken temel araç ve özelliklerin ana hatları ortaya çıkmaktadır.

B) KAMU DİPLOMASİSİNİN TEMEL ARAÇ VE ÖZELLİKLERİ İLE EVRENSEL TEMÂYÜLLER

1) Kamu Diplomasisinin Uygulama Araçları

Kamu diplomasisinin çok geniş bir kavram olduğundan hareketle, kavramın günümüzde, savaş ve kaba kuvvet dışında halklara yönelik tüm etki araçlarını kasteder hale geldiği belirtilmiştir. Yine de kamu diplomasisinin, söz konusu etkiyi daha verimli bir şekilde sağlayabildiği, kendine özgü uygulama araçları vardır. Kültür, medya, uluslararası etkinlikler, tarihî olaylar, yardımlar, lobiler, ünlü marka ve simalar ile inanç ve fikirler, bu araçların başlıcalarıdır. Elbette bu araçlar birbirlerinden keskin çizgilerle ayrılamamakta, çoğunlukla birbirlerini tamamlayıcı öğeler olarak kullanılmaktadırlar. Tüm bu araçlar diplomasiinin operasyonel imkan ve kapasitesini göstermektedir. Dahası, ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre, kimi araçların kullanımı daha ön plana çıkabilmektedir. Ayrıca bu araçların hepsi, hükümet politikalarını içeren ve çoğunlukla onlardan yardım alan unsurlardır. Yine de bu araçların tamamıyla hükümet bağımlı olduklarını düşünmek de doğru değildir.

Kültür, bu araçların içinde en geniş anlama gelebilecek olan unsurdur. Burada kültür, hem ülkelerin ayırt edici rasyonelileri hem de ihraç edilen kültürel ürünleri

anlamında kullanılmaktadır. Bir ülkenin kültürünün kamu diplomasisi aracı olarak kullanılabilmesi için, bu kültürün onun politikalarına belli bir çekicilik kazandırması gerekir. Bu çekicilik, ülkelerin dış politikasında kimi çıktılar elde edilmesini kolaylaştırmanın yanı sıra, meraklı bir kitleyi de bu kültürü öğrenmek için çaba sarf etmeye teşvik etmelidir. Modern dans eğitiminden modern siyaset eğitimine kadar her şeyi kapsayabilecek bu alan özellikle eğitim ve dil öğrenimi konularında yoğunlaşmaktadır.⁸⁷ Söz konusu kültürü eğlenceli ya da adapte olmaya değer bulan kişiler, bu kültürün kaynağında eğitim almanın yollarını araştıracaklar ve bu kültürün en önemli etki alanlarından biri olan dilini öğrenmeye çalışacaklardır. Günümüzde oldukça yaygın hale gelen uluslararası öğrenci hareketliliği ve dil merkezleri bu yönelimin somut göstergeleridir. Latin Amerika coğrafyasına özgü dansların ya da sanat akımlarının öğretildiği kurslar da kolaylıkla bu göstergelerden birine dahil edilebilir. Dahası, bir ülkedeki iş adamları, bir başka ülkedeki daha verimli bir iş kültüründen etkilenip organizasyonel değişimlere gidebilirler. Bu itibarla, kültür, kamu diplomasisinin en geniş ve kullanışlı araçlarını teşkil etmektedir.

Bu kültürel unsurların öğrenilebilmesi, genel itibariyle medya araçlarıyla mümkün olmaktadır. Hatta denilebilir ki, ulusal aktörlerin yabancı ülkelerdeki medyayı etkilemesi, kamu diplomasisi sürecinin ilk basamağıdır.⁸⁸ Gazete, televizyon, radyo, sinema, yayıncılık ve sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanmak, kültürel ihracın da etkin bir şekilde yapılması anlamına gelmektedir. Genellikle bir ülke halkı, bir başka ülkede olan biteni ilk elden öğrenemez ve bunun için medya

⁸⁷ <http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/newswire/cpdblog_detail/a__strategic_context_for_cultural_diplomacy/> (Erişim tarihi: 18 Ekim 2013).

⁸⁸ Tamir Sheafer and Itay Gabay, "Mediated Public Diplomacy: A Strategic Contest over International Agenda Building and Frame Building", **Political Communication**, Cilt. 26, Sayı 4, Routledge, 2009, ss.448-449.

araçlarına ihtiyacı vardır. Dahası, söz konusu medya araçlarının çıktılarında yapılacak yönlendirmeler, hedef kitlenin zihninde yapılan yönlendirmeyle doğrudan bağlantılıdır. Bu sebeple birçok ülkede görevli basın ataşeleri ve basın masaları, bu yönlendirmenin kontrol altına alınması işlevini de görmektedir. Örneğin ABD'nin dünya halkları üzerinde yarattığı gelişmişlik ve “kahramanlık” algısı, Hollywood sinema sektöründen ayrı düşünülemez. ABD kamu kurumları ve hatta Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA), bu filmlerin ihracatını kolaylaştırmışlardır.⁸⁹ “Apolitik temalarda filmler izleyen Sovyet kitleleri, Batılı insanların yemek satın almak için uzun kuyruklar beklemediklerini, komünial apartmanlarda yaşamadıklarını, kendi arabalarına sahip olduklarını öğrenmişlerdir.”⁹⁰ Venezuela'da Hugo Chavez'in, ülkede bulunan *Cable News Network* (CNN) gibi uluslararası medya organlarına karşı geliştirdiği olumsuz tutum, bu organların kendisi hakkındaki olayları manipüle ettiği ve kendisini bir diktatör gibi gösterdiği iddialarına dayanmıştır.⁹¹

Spor, konser, festival, kongre, sanat gibi alanlarda gerçekleştirilen uluslararası etkinlikler, birçok farklı ülkeden gelen kişilerin bir araya toplanması ya da bu etkinliklerin kişilere medya aracılığıyla doğrudan ulaşması bakımından, kamu diplomasisi için diğer bir uygun araçtır. Örneğin ABD Ulusal Basketbol Oyunları, 212 ülkede, 42 dilde tam 750 milyon haneye ulaşmaktadır.⁹² 2008 Pekin Olimpiyat Oyunları, Çin'in uluslararası topluma entegrasyonu açısından, genellikle olumlu

⁸⁹ Nicholas J. Cull, “Film as Public Diplomacy”, **The United States and Public Diplomacy**, Ed. Kenneth A. Osgood, International Law E-Books Online, 2010, s.257.

⁹⁰ Nye, **Yumuşak...**, s.51.

⁹¹ Chavez'in 'televizyon savaşı,

<http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/05/printable/070529_2ndtv-venez.shtml>(Erişim tarihi: 8 Ekim 2013).

⁹² Nye, **Yumuşak...**, s.52.

vurgularla, sıkça tartışılmıştır.⁹³ Hükümetlerin, uluslararası nitelikteki toplantı, sergi ve organizasyonların kendi ülkelerinde gerçekleştirilmesi için gösterdikleri yoğun çaba bu bakımdan anlaşılır olmaktadır. Dünyanın en ünlü müzelerinden *Louvre Müzesi*'nin Fransa'nın başkenti Paris'te olması, Fransa'nın sanat alanındaki oluşturmak istediği kültürel hegemonya imajını pekiştirir niteliktedir. İspanya'nın Barcelona takımının futboldaki başarılarının, bu ülkeye yönelik sempatinin önemli bir nedeni olduğu yadsınamaz. Bu tür uluslararası etkinlikler, konuları ne olursa olsun, katılımcı ülkelerin kendi mesajlarını diğer ülke ve halklara ilettikleri bir ortam sağlamaktadırlar. Büyük bir uluslararası etkinliği organize edebilecek kapasitedeki bir ülke, yatırımcılar için de istikrarlı bir yer olarak görülebilmektedir. Belki de bu sebeple, bir ülkedeki hükümet karşıtı güçler, o ülkede düzenlenen bir uluslararası etkinliği, taleplerini dile getirmek için uygun bir vasıta olarak görmektedirler.⁹⁴

Bir ülkede meydana gelen tarihsel bir olay, o ülkenin, bu olayın içerimlerinin devamcısı olduğu yolunda bir algı yaratma sürecini olumlu ya da olumsuz etkileyebilir. Elbette ki bu olayın, günümüzde tartışma konusu olan kimi sorunlarla ilgili olması bu süreci daha da kuvvetlendirmektedir. Örneğin Türkiye'de sıklıkla vurgulanan "Osmanlı'nın mirasçısı" retoriği, günümüzde yaşanan dinî çatışmalar ve azınlıklar gibi sorunlarda Türkiye'nin bakış açısının özgürlükçü bir içeriğe sahip

⁹³ Dünya Büyüledi, <<http://spor.milliyet.com.tr/dunya-buyulendi/spor/spordetay/09.08.2008/976399/default.htm>> (Erişim tarihi: 02 Ocak 2014); Çin Değişen Yüzünü Göstermek İstiyor, <<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/94117.asp>> (Erişim tarihi: 02 Ocak 2014)

⁹⁴ Tibet'in Gölgesinde Olimpiyat Ateşi, <<http://www.dw.de/tibetin-g%C3%B6lgesinde-olimpiyat-ate%C5%9Fi/a-3211405>> (Erişim tarihi: 08 Ekim 2013).; İsyancı Çeçen Liderden Soçi Tehdidi, bkz. <<http://tr.euronews.com/2013/07/03/isyanci-cecen-liderden-soci-tehdidi/>> (Erişim tarihi: 09 Aralık 2013).

bulduğu imajını destekler.⁹⁵ Aynı şekilde İsrail'in, İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan Yahudilere yönelik soykırımı sürekli gündemde tutması, bu devletin çevresindeki Arap devletleriyle olan sorunlarında daha özgürlükçü bir tarafı temsil ettiği algısını yaratmakta kullandığı düşünülebilir. Bu bağlamda İtalya, Avrupa tarihinde önemli bir yeri olan Roma İmparatorluğu'nun görkemli başkenti olma niteliğini hâlâ canlı tutmaya çalışmaktadır.⁹⁶ Elbette devletler, bu tür tutumlarında taraflı ve tarihe yönelik seçmeci bir tutum almaktadırlar. Ancak bu durum da, kamu diplomasisinin kanalize edici özelliğinden ayrı düşünülemez.

Hükümetlerin, diğer ülkelerin sorunlarında, bu ülkelerin kimi ihtiyaçlarına denk gelen maddî yardımlarda bulunmaları, kamu diplomasisinin önemli bir ayağını teşkil etmektedir. Bu konuda dünyanın önde gelen ABD kökenli kuruluşu Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı (*United States Agency for International Development, USAID*), belirtilen yöndeki “uluslararası yardımların bir dış politika aracı haline geldiğini” ilan etmektedir.⁹⁷ Yoksulluk, çevre, tarım, sağlık vs. gibi alanlarda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik yardımlar, ABD'nin dünya halkları arasındaki olumlu imajının pekişmesinde etkili bir araç olmaktadır. Hükümetler ve halkları nezdinde yaratılan yardımseverlik algısı, bu ülkenin söz konusu kitleler üzerinde kredi kazanmasına ve arzu edilen dış politika çıktılarının elde edilmesine katkı sunmaktadır. Türkiye'de aynı amaçlarla hareket eden Başbakanlığa bağlı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı da (TİKA) geniş bir coğrafyada yaptığı teknik ve kültürel hizmetlerle, söz konusu ülkelerde rızaya dayalı

⁹⁵ Özok: 'Türkiye, Osmanlı'nın devamıdır', <<http://www.haber5.com/guncel/ozok-turkiye-osmanlinin-devamidir>> (Erişim tarihi: 08 Ekim 2013)

⁹⁶ Italy, A Land of Art and History, <<http://www.italia.it/en/home.html>> (Erişim tarihi: 08 Ekim 2013).

⁹⁷ <<http://www.usaid.gov/who-we-are/usaid-history>> (Erişim tarihi: 09 Ekim 2013).

nüfuz elde edilmesini sağlamaktadır.⁹⁸ Bu tür yardım faaliyetlerinde önemli olan olgu, yapılan yardımların, ilgili ülkenin ihtiyaçlarına karşılık gelmesi ve siyasi tercihlerin arka planda tutulmasıdır. Bu tür yaklaşım, algı yönetme sürecinde daha etkili sonuçlar doğurabilmektedir.

Belirli bir ülkedeki iş çevreleri ya da mukim vatandaşlardan oluşan diasporalar, lobicilik faaliyetleri kapsamında, buldukları ülke makamlarıyla elçilik kurumlarından daha yakın bir temas sağlayarak, yönlendirici uygulamalara dahil olabilmektedirler. Genellikle karar alıcılar üzerinde etki sağlayan girişimlerde bulunan bu lobiler, kamu diplomasisinin yalnızca halklar üzerinde etki kurmaya çalışan bir faaliyet olmadığını da göstermektedir. 22 Aralık 2011 tarihinde Fransa Parlamentosu'nda kabul edilen 1915 olaylarıyla ilgili Ermeni iddialarının reddinin cezalandırılmasını öngören yasa konusunda Türkiye'de bulunan Fransız okullarının Fransız milletvekilleri ve senatörlerine gönderdikleri mektup, lobicilik faaliyetinin uygun bir örneğini oluşturmaktadır. Mektupta imzaları bulunan okulların müdürleri olarak; İstanbul Saint-Michel Lisesi Müdürü Jacques Augereau, İstanbul Notre Dame de Sion Lisesi Müdürü Yann de Lansalut, İstanbul Sainte-Pulchérie Lisesi Müdürü Pierre Gentric, İzmir Saint-Joseph Lisesi Müdürü Élisabeth Maire, İstanbul Saint-Joseph Lisesi Müdürü Jean-Michel Tricart ve İstanbul Saint-Benoît Lisesi Müdürü

⁹⁸ Gaye Aslı Sancar, **Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler**, İstanbul, Beta Yayınları, 2012, s.263; TC Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), <<http://www.tika.gov.tr/>> (02 Ocak 2014). Ayrıca bkz. Gülay Kılıç, "Dış Politikanın 'Görünmez El'i: Orta Asya'daki Türk Dış Yardımları", **Analist**, Usak Yayınları, Nisan 2011; Mehmet Özkan, "Does 'Rising Power' Mean 'Rising Donor'? Turkey's Development Aid in Africa", **Africa Review**, Cilt 5, Sayı 2, Routledge, ss.139 – 147; Türkiye'nin Afrika Açılımı ve Açılımın Kamu Diplomasisi Bağlamında Değerlendirilmesi, <<http://politikaakademisi.org/turiyenin-afrika-acilimi-ve-acilimin-kamu-diplomasisi-baglaminda-degerlendirilmesi/>> (Erişim tarihi: 09 Aralık 2013)

Luc Vogin, Türkiye için yaptıkları lobicilik çalışması ile kamu diplomasisinde etkin bir faaliyet yürütmüşlerdir.⁹⁹

Tüm bu kamu diplomasisi faaliyetlerinde ünlü marka ve simaları kullanmak, yapılan faaliyetlere belirli ölçülerde bir güvenilirlik ve evrensellik algısı sağlamaktadır. Ünü sınırları aşan marka ve simalar, halklar nazarında *akredite* olan ve eylemlere psikolojik bir meşrûiyet sağlayan etkenlerdir. *Coca - Cola* ve *Samsung* gibi şirketler, ana merkezlerinin bulunduğu ülkelerin ideallerini yansıtmaktadırlar. Örneğin adı geçen şirket ürünleri, ABD'nin "Amerikan Rüyası" ve Güney Kore'nin de "gelişmekte olan yeni rakip" gibi retoriklerini barındırmaktadır.¹⁰⁰ Bu gibi dev şirketlerin sponsor oldukları organizasyonlar, genellikle çok geniş kitlelere hitap eden gözde organizasyonlar olmaktadır. Bu şirketlerin değerleriyle özdeşleştirilen ünlü simalar, şöhretleri bir avantaj olarak kullanılarak, halklar nazarında bir sevgi ve sempati odak noktası olabilirler. Bu tür faaliyetlerin, bir milleti/devleti marka haline getirmek (*nation branding*) bakımından da faydaları göze çarpmaktadır. Almanya kökenli havayolları şirketi *Lufthansa*'nın uçak kazalarında adının duyulmaması, Almanya'nın kaliteli bir ürün ve planlama ülkesi olduğu imajının yaratılmasında önemli olabilmektedir. Her ne kadar yapılan yoğun baskılar neticesinde iptal edilmiş olsa da, Jennifer Lopez'in 2010 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) gerçekleşmesi planlanan konserinin, KKTC'nin uluslararası toplumda tanınmasına bir vesile olacağı düşünülmüştür.¹⁰¹

⁹⁹ Sancar, **Kamu Diplomasisi ve...**, ss.182-183.

¹⁰⁰ Patricia A. Curtin and T. Kenn Gaither, **International Public Relations**, USA, Sage Publications, 2007, s.117.

¹⁰¹ Jennifer Lopez Kıbrıs Konserini İptal Etti,
<http://www.sabah.com.tr/Dunya/2010/07/09/jennifer_lopez_kibris_konserini iptal_etti>
(Erişim tarihi: 10 Ekim 2013)

Son olarak, savunulan inanç ve fikirler, bir ülkenin kamu diplomasisi faaliyetlerinin başarılı olmasında kilit bir önemi vardır. Aslında bu araçlar, sayılan tüm diğer araçların temelini teşkil etmektedir. Bir ülkenin savunulan inanç ve fikirlerin evrensel temayüllere ve üzerinde genel hatlarıyla uzlaşmış etik anlayışına uygun olması, başarılı bir kamu diplomasisinin özünü oluşturan meşruiyet olgusunun öncelikli adımlarındandır. Zira hükümetler, gerçekleştirdikleri kamu diplomasisi faaliyetlerini bu olguya dayandırmaya çalışmaktadırlar; aksi halde yaptıkları, bir propaganda faaliyetinden farksız görünmektedir. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin kamu diplomasisininin daha etkili olması, yalnızca bu ülkelerin maddî kapasitelerinin daha fazla olmasıyla açıklanamaz. Bu ülkeler, dünya sisteminin imtiyazlı devletleri olmakla birlikte, aynı zamanda tüm insanlığa hitap ettiği var sayılan evrensel ideallerin savunucuları olmaları ve iç yapılanmalarını da görünürde bu duruma karşıtlık oluşturmayacak bir biçimde düzenlemeleriyle başarılı kamu diplomasisi örneklerini oluşturmaktadırlar. Diğer ülkelerin kamu diplomasisi faaliyetlerinin başarılarının da bu ideallere uygunluklarıyla orantılı oldukları görülmektedir. Bu konuya bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak tekrar değinilecektir.

Görüldüğü gibi, kamu diplomasisinin çok geniş bir araçlar kümesi vardır ve sadece burada sayılanlarla sınırlı değildir. Ancak belirtilen araçların çoğu zaman birbirleriyle etkileşim içinde, etkili kamu diplomasisi faaliyetleri için uygun bir zemin yarattığı söylenebilir. Araçlarının bu çeşitliliği, kamu diplomasisi faaliyetlerinin ortak kanuniyetlerini incelemeyi gerektirmektedir.

2) Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinin Üç Belirgin Ögesi

Söz konusu edilen araçlar, bir kamu diplomasisi faaliyetinin günümüzde sahip olması gereken, birbiriyle bağlantılı üç temel özelliği ortaya çıkarmaktadır. Bu özellikler şunlardır:

i) Her ne sebeple olursa olsun şiddete ve zor kullanmaya başvurulmaması,

ii) Söz konusu faaliyetin, hedef kitlenin ihtiyaçlarına karşılık gelmesi ve böylece karşılıklı rızanın mevcut olması ve

iii) Faaliyetin, çağımız evrensel temayüllerine (jeokültür)¹⁰² sahip çıkıp bunlarla uyumlu olması.

Çağdaş bir kavram olan kamu diplomasisi, şiddet içermeyen her türlü dış politika eylemi olarak tanımlanamamakla birlikte, şiddete başvurmamak, doğası gereği kamu diplomasisi kavramına içkin bir şarttır. Zira kamu diplomasisi kavramının kullanılması, diğer ülke halklarının fikirlerini belirlemek ya da etkilemek amaçlı oluşturulan faaliyetlerin, olumsuz bir çağrışım uyandıran *propaganda* faaliyetlerinden farkını vurgulamak amaçlıdır. *Propaganda*, özellikle İkinci Dünya

¹⁰² Jeokültür terimi, ilerleyen sayfalarda ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Burada şunu söylemek yeterli olur ki; jeokültür, modern (kapitalist) çağın, başlangıcından günümüze kadar taşıdığı ve ona meşruiyet veren söylem ve ideallerdir. Ekonomik yapıdan kurumsal örgütlenmeye kadar sistemin tüm noktalarında baskın jeokültürün etkisi izlenebilir. Aktörlerin, bilhassa devletlerin eylemlerine 'vize' veren, bu eylemlerin söz konusu jeokültürün argümanlarıyla ne derece uyumlu olduğudur. Çağımızın jeokültürü, bu çalışmada, gündelik dilde kullanılan siyasî anlamından çok daha geniş ve derin anlamıyla, 'liberalizm'dir. Jeokültürel değerler, bir sistemde giderek daha çok insanın talep ettiği ve karşılanmadığında oluşacak çelişkilerin sistemin istikrarını tehlikeye attığı değerlerdir. Bu çalışmada kimi zaman Jeokültür terimi yerine kullanılan "evrensel temayül" kavramı da Ahmet Davutoğlu'ndan alınmıştır. Ayrıca bu kavram, "zamanın ruhu" kavramıyla da paralellikler taşımaktadır. Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, 14. Baskı, Küre Yayınları, 2003, s.79.

Savaşı yıllarında totaliter rejimlerin uygulamalarıyla özdeşleştirilmesinin de etkisiyle, ‘şiddet’ imgesini içinde barındırmaktadır.¹⁰³ Diğer taraftan, bir algı ve tercih yönelimine etki etme süreci olan kamu diplomasisi, zarar vermeye ve rakibini yola getirip gerektiğinde yok etmeye yönelik olan şiddet eyleminin tam zıttı bir hareket ve mantığa sahiptir.

Öncelikle, kamu diplomasisinde hedef alınan kitle ‘düşman’ değildir. Bu yüzden de ‘zorla yola getirilmesi’ ya da ‘yok edilmesi’ gibi bir durum söz konusu olamaz. Tam aksine, kamu diplomasisinde hedef alınan kitle; birlik olunmak, hür iradesiyle sevgisi kazanılmak ve bu halde sayıları artırılmak istenilen bir topluluktur. Bu tür bir amacın şiddet vasıtalarıyla gerçekleştirilemeyeceği aşikârdır. Her ne surette olursa olsun, şiddet kullanmak, kamu diplomasisinin doğal koşullarından sabır, saygı, geleceğe yatırım ve hoşgörünün gereklerine aykırıdır. Kimi şiddet eylemlerinin de diğer ülkelerdeki bazı kesimlerin algılarında olumlu çağrışımlar oluşturabileceği doğrudur. Ancak bu durum, yeni düşmanlar yaratacağı ve kamu diplomasisinin mantığının yanı sıra çağımızın jeokültürel değerlerine de uygun düşmeyeceği için ‘başarılı’ bir kamu diplomasisi faaliyeti olarak addedilemez.

Kamu diplomasisi faaliyetlerinin yöneldiği hedef kitle, faaliyetlerin uygulayıcısı kaynak ülkeyle tamamıyla zıt amaçlar beslememektedir. Burada, iki tarafın da yararına olan ve karşılıklı rıza esasına dayalı uygulamalar söz konusudur. Örneğin USAID, dünya çapında yaptığı teknik ve sosyal yardımların amacını şu şekilde ortaya koymaktadır: “Yardımlarımız, geleceğin pazarlarını geliştirmektedir.

¹⁰³ William L. Shirer, **Nazi İmparatorluğu**, Cilt 1, çev. Rasih Güran, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2002, s.323.

Yardımlarımızdan uzun süre yararlanan ülkeler, güçlü ticaret ortakları olmuşlardır ve Amerikan malları için en hızlı büyüyen pazarlar olmaya da devam etmektedirler. USAID; Amerikan malları için yeni pazarlar açmayı sağlayacak istikrarlı bir ekonomiyi tesis etmek, deniz aşırı ticareti artırmak ve ülkemizde iş alanları yaratmak için temel olan özel sektör yatırımlarını olgunlaştırmaya kararlı ülkelerle ortaklığı geliştirmektedir.”¹⁰⁴

Görüldüğü gibi, ABD'nin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke halklarına yönelik ücretsiz yardımları, bu halkların yararına olmaktadır. Diğer taraftan ABD de bu yardımlardan beklediği uzun vadeli yararları açıkça ifade etmektedir. Bu gibi bir durumda, diğer ülke halklarının seçmeyi arzu etmeyecekleri, ancak zorla seçtikleri bir tercih söz konusu değildir. USAID'in dünya çapında 50 milyondan fazla insana temiz su olanağı sağlaması, bundan faydalanacak halkların ve devletlerin arzu ettikleri bir durumdur.¹⁰⁵ Aynı şekilde, USAID'in diğer ülkelerde gerçekleştirilecek politik seçimlerin özgür ve adil bir şekilde yapılmasına yönelik faaliyetleri de, o ülke halklarına yarar sağlamaktadır.¹⁰⁶ Söz konusu ülkelerde yaşayan insanların günlük hayatlarına pozitif katkı sağlama hedefinin psikolojik etkisi dikkate değerdir. Bunun dış politikaya etkisi, insanların ABD politikalarına sempati ile yaklaşmalarını sağlamasındadır.

Kamu diplomasisi faaliyetlerinin bir diğer önemli unsuru da, bu faaliyetlerin, içinde yaşadığımız çağın evrensel temayülleriyle uyumlu olmasıdır. Bir kamu

¹⁰⁴ <<http://www.usaid.gov/what-we-do>> (Erişim tarihi: 08 Ekim 2013).

¹⁰⁵ <<http://www.usaid.gov/what-we-do/water-and-sanitation>> (Erişim tarihi: 08 Ekim 2013).

¹⁰⁶ <<http://www.usaid.gov/what-we-do/democracy-human-rights-and-governance/supporting-free-and-fair-elections>> (Erişim tarihi: 11 Ekim 2013).

diplomasisi faaliyetinin gerek-şartı da budur. Her çağın, kendi hususiyetleriyle diğerlerinden ayrılan evrensel temayülleri (jeokültür) olmuştur. İçinde yaşadığımız modern çağın evrensel temayülü ise “liberalizm”de simgelenmektedir. Çağımızın belli başlı tüm etkili politik fikir ve ideolojileri, kendilerini bir şekilde liberalizmde konumlandırmışlardır. Liberalizm ve onun vaaz ettiği değerler, çağımız için ‘istikrar’ unsurları haline gelmişlerdir.

Çağımızın jeokültürü liberalizm; halk egemenliği, insan hakları, demokrasi, özgürlük, serbest piyasa, evrensellik, bilimsellik, ilerlemecilik, fırsat eşitliği, kadın-erkek eşitliği, şiddet karşıtlığı, sınırların dokunulmazlığı, açıklık vb. değerlere sahiptir. Elbette ki bu değerler, gereklerine mutlak olarak riayet edilen değerler olmaktan çok uzaktırlar. Hatta bu değerleri kabul etmeyen ve yadsıyan birçok ülke bulunmaktadır. Bu değerleri benimsediğini iddia eden ülkeler bile, onları sıklıkla ihlâl edebilirler. Dahası bunların birbirleriyle çelişkili kavramlar oldukları dahi ileri sürülebilir. Ancak çağımızın ‘ruhu’ ve ‘ana akım’ değerleri bunlardır ve hemen hiçbir devlet iç ve dış politikada –hatta bireyler, kendi hayatlarında– giriştiği eylemlerde ve aldığı kararlarda bu değerleri tam anlamıyla göz ardı edemez. Sistemdeki en gelişmiş ülkelerin bu değerlere nispeten en fazla riayet gösterdiği savunulan ülkeler olması da, söz konusu jeokültürel değerlerin sistemsal işleyişi hakkında önemli bir fikir verebilmektedir.

Çağımız jeokültürünün bir diğer önemli özelliği de, bu değerlere yapılan referansın asrî bir biçimde artması ve bu değerlerin giderek daha çok insana tanınmasına yönelik taleplerin de tarihsel bir biçimde yükselmesidir. Öte yandan, içinde yaşadığımız çağı, ekonomik yapının çelişkileri kadar, evrensellik atfedilen söz

konusu değerlere yönelik taleplerin ne derece karşılanabileceği de etkilemektedir. Tam bu noktada, çalışmanın başında değinilen diplomasinin demokratikleşmesi tartişmasının hatırlanması yerinde olacaktır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin hürriyetin despotizme karşı zaferi olarak yansıtılması, jeokültürün çok daha güçlenmesinde etkili olmuştur. Çünkü kapitalist ülkeler, merkezî planlı ekonomi taraftarı ülkelere karşıt duruş sergilerken kullandıkları jeokültürel tezlere, galip geldikten sonra çok daha fazla bağlı duruma gelmişler ve çok daha fazla insan bu tezlerin içeriğinden yararlanmayı talep eder hale gelmiştir. Günümüzde de bu tür talepler artarak devam etmektedir.¹⁰⁷

Diğer ülke halklarının algılarını etkilemek ve onların rızalarını kazanmak için girişilen kamu diplomasisi faaliyetleri, işte bu taleplere, dolayısıyla evrensel temayüllere uygun olmak zorundadır. Aksi halde bu faaliyetler, kamu diplomasisinin doğasına ve 'çağın gerekleri'ne ters düşecektir. Yalnızca ABD gibi gelişmiş ülkelerin değil, diğer gelişmekte olan ülkelerin başarılı addedilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin de ortak özelliği, jeokültürel değerlerle ilişkili olmaları, bu değerlere tekrar tekrar vurgu yapmalarıdır.¹⁰⁸ Örneğin Çin'in barışçıl, demokratik bir gelişim çizgisi izleyeceği ve komşuları için bir tehdit unsuru olmayacağı imajını veren kamu diplomasisi faaliyetleri başarılı görölmektedir. Ancak bu ülkenin, diktatörlükle yönetilen kimi Afrika ülkelerinin liderlerini desteklemek amacıyla yaptığı faaliyetler olumsuz bir imaj yaratmakta, dahası bu faaliyetler her ne kadar sonuç alıcı olsa da bir

¹⁰⁷ Immanuel Wallerstein, **Jeopolitik ve Jeokültür**, ev. Mustafa Özel, İstanbul, İz Yayıncılık, 1993, s.11.

¹⁰⁸ Sancar, **Kamu Diplomasisi...**, s.222 - 246.

kamu diplomasisi türü olarak dahi değerlendirilmemektedir.¹⁰⁹

Demokrasi, insan hakları, ilerlemecilik, evrensellik vb. kriterlerin, çağımızda kamu diplomasisi faaliyetlerinde bulunması gereken ortak asgarî unsurlar oldukları gözlenmektedir. Diğerlerini de bir bakıma kapsamı bakımından, kamu diplomasisinin çağımızın evrensel temayüllerine uygun nitelikler taşıması unsuru özellikle önemlidir. Zira kamu diplomasisinin çağımızda meşruiyet kazanan jeokültürel değerlerle bu yakın ilişkisi, bilhassa gelişmekte olan ülkelerin, kamu diplomasisi faaliyetleri aracılığıyla uluslararası sisteme uyum sağlamalarını da sağlamaktadır.

Çağımız evrensel temayüllerinde uluslararası öğrenci hareketliliğinin ve daha geniş anlamda eğitimin sahip olduğu konunun incelenmesi, bu olgular üzerinden sürdürülen kamu diplomasisi faaliyetlerinin daha iyi analiz edilmesini sağlayacaktır.

3) Çağımızın Evrensel Temâyülü Liberalizm ve Jeokültürel Bir Unsur Olarak Eğitim

Liberalizmin, devlet-toplum ilişkisine hâkim olacak bir takım normatif önermelerden meydana gelen, siyasal alanı düzenlemeye yönelik bir doktrin olduğu görüşü yaygındır.¹¹⁰ Liberalizm; bireycilik, özgürlük, rekabete dayalı piyasa, sınırlı

¹⁰⁹ Emine Akçadağ, "Yükselen Güç Çin'in Kamu Diplomasisi", **Kamu Diplomasisi**, Ed. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, İstanbul, TASAM Yayınları, 2012, s.184.

¹¹⁰ Mustafa Erdoğan, "Liberalizm ve Türkiye'deki Serüveni", **Liberalizm**, Cilt 7, Ed. Murat Yılmaz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.23.

devlet, hukukun üstünlüğü¹¹¹ gibi daha aşikâr tezleriyle de tanınmaktadır. Ancak liberalizm, çağımızın evrensel temayülünün (jeokültür) başat ögesi olarak çok daha fazla anlamlar ifade etmektedir. Liberalizm, yaşadığımız çağa meşruiyetini vermekte ve her derecedeki eylemleri yönlendirebilmektedir.

Kavramın muğlâk kullanımı bir tarafa, liberalizmi asıl tanımlayan, ‘ilerleme’ye verdiği önemdir.¹¹² Avrupa merkezli liberal ‘ilerlemecilik’ anlayışı; evrenselci görüşlerden devlet politikalarına, üniversitelerdeki sosyal bilimlerin yapısından toplumsal hareketlere kadar hemen tüm alanları şekillendirmiş, bu alanlar da zaman içinde kendilerini yapısal olarak liberalizmle uyumlaştırmak zorunda kalmışlardır. Liberalizm, çağımızın yapısal ihtiyaçlarına bu tür özellikleriyle cevap verdiği ölçüde bir jeokültür hâline gelebilmiştir.

Jeokültür, yaşadığımız sistemde, meşru oldukları genel itibariyle kabul edilmiş normlar ve söylem tarz(lar)ıdır. Jeokültür, siyasal ve kurumsal bir harita olmakla birlikte, aynı zamanda yapısal bir kısıt da yaratmaktadır.¹¹³ Bütün aktörler, eylemlerinin maliyetini göz önünde bulundurduklarında, modern çağ ile birlikte sistemsel meşruiyet kazanmış ve imtiyazlı güçlerin onayını almış bu norm ve söylemlere eninde sonunda uymak zorunda hissederler ki bizzat bu zorunluluk hissini gerçek hayattaki yansımaları da sistemin yapısal kısıtlarına işaret etmektedir.

¹¹¹ Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, s. 219 - 236.

¹¹² John Stuart Mill, **Özgürlük Üzerine**, çev. Tuncay Türk, İstanbul, Oda yayınları, 2008, s.85.

¹¹³ Cox’un, bir yapıyı meydana getiren, birbirleriyle etkileşimli üç güç kategorisinden biri olan “fikirler” kategorisi de, burada kullanılan jeokültür tanımına uymaktadır. Robert W. Cox, “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory”, **International Relations**, Cilt 4, Ed. Andrew Linklater, Routledge, 2000, s.218.

Çağımızın jeokültürünün oluşmasındaki başlıca etken Fransız İhtilâli'dir. Fransız İhtilâli, çağımızın jeokültürü haline gelecek olan şeye temel oluşturan esaslı bir değişim meydana getirmiştir. Bu, politik değişimin artık normal olarak algılanmaya başlamasıdır. Ortaçağın durgun düşüncesinin¹¹⁴ aksine, halkların, Fransız İhtilâli'nde olduğu gibi değişim talebinde bulunabilmeleri ve politik kurumların da bu talebe uygun olarak zaman içinde değişebilmeleri normal ve sürekli bir şey olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Modern dünya ideolojilerinin ortaya çıkışı da bunun hemen ertesine rastlar. Çünkü ideolojiler, normal ve sürekli olduğu kabul edilen bu değişimle nasıl uğraşılması gerektiği ve bununla uğraşırken en iyi kimin öncülük edeceğine dair uzun dönemli stratejileri olan rakip grupların mevcut olduğunu varsaymaktadır.¹¹⁵

Fransız İhtilâli'nin ertesinde üç ideoloji ortaya çıkmıştır. Bunlar konservatizm, liberalizm ve radikalizmdir. Bu düşüncelerden ideolojilerden her biri, değişim nasıl yönetilebileceği düşüncesiyle şekillenmiştir.¹¹⁶

Konservatizm, Fransız İhtilâli'yle başlayan ve sürekli olacağı anlaşılan halkların hızlı değişimi olgusundan korkanların ideolojisiydi. Konservatifler, insan doğasına karşı kötümser bir görüş beslemeye daha yatkındılar ve önceki toplumsal düzendeki aksaklıklar ne olursa olsun, değişimin toplumu daha kötüye götüreceğine inanmaktaydılar.¹¹⁷

¹¹⁴ Hobsbawm, **Devrim...**, s.27.

¹¹⁵ Immanuel Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi**, 2. Baskı, çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2005, s.96.

¹¹⁶ **A.g.e.**, s.100.

¹¹⁷ Hasan Hüseyin Akkaş, "Muhafazakar Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, 2003, s.245; Alexis de Tocqueville'den aktaran

Radikalizm¹¹⁸, halkların hızlı değişim taleplerini memnuniyetle karşılıyan ancak bunun asla yetmeyeceğine inananların ideolojisiydi. Radikaller, insanın mutlak iyi olduğu görüşüne yakındılar. Değişim, sonuna kadar ve kimseyi dışarıda bırakmayacak şekilde sürdürülmeliydi. Sonu eşitlik ve özgürlüğe varacak bu değişimden korkulmamalıydı.¹¹⁹

Liberalizm ise, bu iki uçta yer alan ideolojilerin ortasında konumlanmıştı. Liberaller, konservatifler gibi değişime mesafeli bakmıyorlar,¹²⁰ ancak radikallerin istediği gibi değişimin çok ileriye götürülmesinden de çekiniyorlardı. Değişimin engellenemeyeceğini düşünüyorlar; ancak bunun aşırıya kaçması hâlinde kötü sonuçlar doğuracağından kuşkulanıyorlardı. Bu sebeple, değişim doğal bir hızda gerçekleşmeliydi. Aslına bakılırsa, bu ideoloji bir tür reformculuğu vaaz etmektedir ve bu ılımlı görüş, çağımıza meşruiyetini veren ideoloji olmuştur.

Sonrasında yaşanan olaylar değişimin radikallerin istediği kadar hızlı, temkinli konservatiflerin istediği kadar da yavaş olmayacağını göstermiştir. Akla en yakın öngörü, sürekli akılcı reform (liberalizm) olarak ortaya çıkmıştır. Liberalizm, diğer iki ideolojinin zaman içinde kendilerini temsil ettiği yegâne ideoloji olarak belirmiştir. Öyle ki liberalizm, genel bir bakışla, çağımızın tek gerçekek ideolojisi olarak dahi kabul edilebilir.¹²¹ Örneğin konservatizm, değişimin engellenemeyeceği gerçeği karşısında, radikalizme yaklaşmaktansa, liberalizmin merkezci yaklaşımını

François Dosse, **Ufalanmış Tarih**, çev. Işık Ergüden, İstanbul, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2008, s. 241.

¹¹⁸ Bu kavram daha sonra Marksizm, Sosyalizm, Komünizm ya da Anarşizm gibi isimler de alabilecektir.

¹¹⁹ Gökhan Uğur, “Dünden Bugüne Anarşizm ve Anarşizmin Çözmesi Gereken Sorunlar”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Sayı 1, 2010, s.138.

¹²⁰ Muhafazakârlığın On Prensibi, <<http://www.muhaşazakar.com/box.asp?do=shw&k=35>> (Erişim tarihi: 09 Aralık 2013).

¹²¹ Bedri Gencer, “Liberalizmin Kalbine Yolculuk”, **Liberal Düşünce**, Sayı 69-70, Kış-Bahar 2013, s.245.

tercih etmiş ve zaman içinde liberalizmin sağ kanadı hâline gelmiştir. Radikalizm, değişimin istediği hızda gerçekleşmeyeceğini anladıktan sonra –konservatiflerle anlaşma ihtimâli de olmadığına göre– liberalizmin reformculuğuna meyletmiş ve onun bir sol kanadı hâline gelmiştir. Sonuç olarak liberalizm, diğer ideolojilerin taleplerine kendinde yer açabilen, tek geçerli ideoloji olmuştur.

Toplumsal değişimin sadece normal değil, aynı zamanda kaçınılmaz olduğu; aşırı değişimin ise engelleyici olabileceği bir kere kabul edilince, liberallerin (liberalizmin) ortaya attığı soru bu tür uygun hızlı reformlara kimin öncülük edeceği olmuştur.

*İster ulusal ya da yerel olsun, isterse dinsel ya da seküler olsun [liberallerin] geleneksel hiyerarşilere hiç güvenleri yoktu. Ama esas itibariyle eğitimsiz ve bunun sonucu olarak da irrasyonel olduğunu düşündükleri halk kitlelerine, ayak takımına da son derece kuşkulu bakıyorlardı. Liberaller bunun şu anlama geldiği sonucunu çıkarıyordu: hangi değişikliklerin gerekli olduğuna karar verilmesinde tek bir grubun öncülük ve sorumluluk üstlenmesi gerekir – uzmanlar. Uzmanlar, tanım gereği, üzerinde çalıştıkları şeyin gerçekliklerini kavramıştır ve dolayısıyla hangi reformların gerekli ve istenir olduğunu en iyi onlar formüle edebilir. Uzmanlar, eğitimleri gereği, tedbirli ve anlayışlı olma eğilimindedir. Değişimin hem olanaklarını hem de gizli tehlikelerini görürler. Hem **eğitimli** kişi bir konuda uzman olduğundan, yurttaş rolünü üstlenmesine izin verilecek olanlar ancak eğitim almış olanlar, dolayısıyla uzmanlar olabilirdi. Diğerleriyse, rasyonel ve eğitimli kişiler arasına katılmalarına imkan tanıyacak uygun eğitimi aldıktan sonra nihayetinde bu role kabul edilebilirlerdi.¹²²*

¹²² Wallerstein, **Dünya Sistemleri...**, s.99.

Liberalizm için kilit sözcük rasyonalitedir. Liberalizm, bütün insanların potansiyel rasyonalitesine ve bunun eğitim yoluyla elde edilen bir rasyonalite olduğuna inanır.¹²³ Aslında bu noktada liberalizm, Newtoncu bilimle aynı metaforu paylaşmaktadır. Toplumsal değişimin kaçınılmazlığı ve karmaşıklığıyla baş edebilmek için, sorunu küçük parçalara ayırmak gerekir. Bireylerin, yurttaşlık erdemleriyle donanmış akıllı yurttaşlar rolünü yerine getirebilmeleri için onlara yön gösterebilecek, çok çeşitli alternatifleri sınırlayacak ve siyasî alternatifleri değerlendirmek için kullanılacak ölçütler önerecek eğitilmiş uzmanların tavsiyelerine ihtiyaçları vardır. Modern eğitim sistemi, insan bilimleri ve doğa bilimlerinde, yurttaşları, meslekî uzmanların tebliğlerini kabul edecek şekilde toplumsallaştırmaktadır.¹²⁴

Liberalizmin kalıtsal hiyerarşi karşıtlığı,¹²⁵ onun eğitime verdiği özel önemi artıran sebeplerden birisidir. Çünkü liberalizm, kalıtsal hiyerarşilere karşı olmasının yanı sıra, doğal olduğunu düşündüğü hiyerarşilere karşı değildir.¹²⁶ Aslında liberaller, aristokrasi kavramının kendisine değil, aristokratların ataları sayesinde kazandıkları payelere karşı olmuşlardır. Hâlihazırdaki bireyin başarısının onu diğer bireylerden ayırması ise oldukça doğal karşılanmaktadır. Bu durum, yirminci yüzyıldaki ifadesini, ‘meritokrasi’nin, toplumsal hiyerarşinin belirleyici meşruiyeti olarak tanımlanmasında bulur.

Sık sık belirtildiği gibi liberalizm, analizine, toplumsal eylemin birincil öznesi olarak gördüğü bireyden başlar. Liberal metafor,

¹²³ Nesrin Kale, “Eğitime İlişkin Felsefi ve İdeolojik Görüşler”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt 26, Sayı 1, 1993, ss.275-285.

¹²⁴ Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, 3. Baskı, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s.106.

¹²⁵ Theda Skocpol, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, çev. S. Erdem Türközü, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004, s. 330.

¹²⁶ Hobsbawm, **Devrim...**, s.200.

dünyanın, ortak iyiye ulaşmak için ortak bağlar kurmak amacıyla bir anlaşma (toplumsal sözleşme) içine girmiş olan birçok bağımsız bireyden oluştuğu şeklindedir. Aynı zamanda bu anlaşmayı gayet sınırlı bir anlaşma olarak resmetmişlerdir. Bu vurgunun nereden kaynaklandığı açıktır. Liberalizmin kökenleri, liberallerin “ehliyet sahibi” olarak tanımladıkları kişileri, esasen onlar kadar ehil olmayan insanların elinde olduğunu düşündükleri kurumların (kilisenin, monarşilerin ve aristokrasinin ve dolayısıyla devletin) keyfi denetiminden kurtarma girişiminde yatıyordu. Sınırlı bir toplumsal sözleşme kavramı, tam da, ehliyet sahiplerinin bu varsayımsal kurtuluşunun gerekçesini sağlıyordu.¹²⁷

Fransız İhtilâli’nde liberalizmin halklara en cazip gelen sloganlarından biri “kariyerlerin yeteneklere açık olması” (*la carrière ouverte aux talents*) sloganıydı. Buradaki asıl mesajı, ‘açık’ sözcüğünün ‘yetenek’ sözcüğüyle birleştirilmesi veriyordu¹²⁸ Öyle ki Hobsbawm’a göre, Fransız İhtilâli’nin –Endüstri Devrimi’yle birlikte– gerçekleştirdiği en önemli kazanım, meslek yaşamında yükselme olanağını yeteneğe ya da soylu olmadıkları hâlde enerjik, zeki, çok çalışan ve hırslı insanlara açmış olmasıydı. 19. yüzyıl, geçmiş yılların durağan hiyerarşik ülküsünden oldukça farklı görünüyordu.¹²⁹

Liberalizmin bu ilerici görüşleri, onu, en belirgin özelliklerinden birisi arzulanır bir şey olarak hiyerarşiye inanç olan ve düzenin yegâne garantörünün hiyerarşiye saygı gösterilmesi olduğuna inanan konservatizmden metaforik olarak ayırır da; aşırı hızlı değişimden ve irrasyonel davranmaya meyilli, ehil (eğitilmiş) olmayan kesimlerden korkusu, liberalizmi kendi kendini sınırlamaya götürmüştür.

¹²⁷ Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın...**, s.104.

¹²⁸ **A.g.e.**

¹²⁹ Hobsbawm, **Devrim...**, s.208.

Bu kendini sınırlama eylemi, Fransız İhtilâli'nin ünlü sloganından (eşitlik, özgürlük ve kardeşlik) yola çıkılarak karşıtlıklarıyla birlikte daha açık görünür. Liberallerin bu söylemde, önceliği 'özgürlük'e verdiği sıklıkla söylenir. Diğer taraftan radikaller (demokratlar) bu üçleme içinden 'eşitlik'i kendilerine daha yakın bulmaktadırlar. Ancak liberalizm, sadece özgürlüğe öncelik vermekle kalmamakta, aynı zamanda eşitliğe de genel itibariyle karşı çıkmaktadır. Toplumsal sonuçlardan ziyade süreçlere önem verdiği göz önünde bulundurulduğunda, liberalizm eşitliği, özgürlüğe engel olarak görme eğilimindedir. "Liberalizm en ehil insanların bilgi ürünü yargılarına dayalı rasyonel yönetimin savunusu olduğu için, eşitlik tesviye edici, anti-entelektüel ve kaçınılmaz olarak aşırı bir kavram olarak görülür."¹³⁰ Bu noktada da liberalizmin, yukarıda bahsedildiği gibi bir *via media* (orta yol) vadeden bir ideoloji olduğu daha açık görülmektedir.

Liberalizmin stratejisi, değişimi *idare etme*ti ki bu da değişimin doğru insanlar tarafından doğru şekilde gerçekleştirilmesini gerektiriyordu. Dolayısıyla liberallerin ilk olarak, bu idarenin ehliyet sahibi insanların elinde olduğunu garantiye almaları gerekiyordu. Ehliyetin de ne kalıtsal miras yoluyla seçim (konservatiflerin önyargısı) ne de popülerlik yoluyla seçimle (radikallerin önyargısı) garanti altına alınabileceğine inandıkları için, 'liyakat' yoluyla seçim geride kalan tek seçenektir. Geriye kalan bu tek seçenek de zorunlu olarak eğitilmiş kesimlere ya da en azından bu kesimlerin pratik meseleler üzerinde yoğunlaşmaya hazır kimselerine dönmeyi gerekli kılıyordu. Diğer taraftan, bu ehliyet sahibi insanların edinilmiş önyargılardan değil, önerilen reformların olası sonuçları konusunda önceden sahip olunan bilgiden

¹³⁰ Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın...**, s.110.

hareket etmeleri önemliydi. Böyle hareket etmeleri için de toplumsal düzenin gerçekte nasıl işlediğine dair bilgiye ihtiyaçları vardı ve bu da onları eğitime daha fazla önem vermeye zorunlu hâle getirmişti.¹³¹

Yaşadığımız çağda, ‘ehliyet sahibi’ kavramı, aslında ‘medeni’ kavramıyla hemen hemen aynı anlama gelmektedir. Çünkü bir kimseye medeni sıfatı yakıştırıldığında; o kimsenin kendisini, toplumun toplumsal ihtiyaçlarına uydurmayı, üzerine düşen yükümlülükten sorumlu olmayı öğrendiği, diğer bir deyişle uzmanlaştığı kastedilmektedir. Eğitim ve meslekle ilişkilendirilen ehliyet sahibi olmak kavramı, aynı zamanda, çağımızın ve liberalizmin belirleyici özelliklerinden biri olan evrensellik iddiasıyla ilişkili medeni olmak kavramıyla doğrudan bağlantılıdır. Böylece eğitim, evrenselci bir geçerlilik, hatta zorunluluk kazanmaktadır. Ehliyet sahibi ve medeni olmanın doğuştan kazanılmayıp daha sonra eğitimle edinilen özellikler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, eğitimin, yalnızca bireysel bir kariyer çabasından öte, çağımızın jeokültürünü oluşturan önemli bir unsur olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak, 19. yüzyılın ve hatta 20. yüzyılın uzun yıllardır süren başlıca ayrımının, medenî olan - medenî olmayan şeklinde oluşturulduğu düşünüldüğünde, eğitimin çağımızdaki anlamı ve mahiyeti daha açık hâle gelecektir. Tüm bu sebeplerle, içinde yaşadığımız modern çağda liberalizm, asrî bir artış grafiğine sahip genel bir “eğitim açlığı”

¹³¹ Kenneth Minogue, **The Liberal Mind**, Liberty Fund, Indianapolis, 2000, s.173.

yaratmıştır.¹³²

Eğitim, çağımızda insanların daha tatminkâr ve bağımsız bir yaşam sürdürmelerini sağlamaktadır.¹³³ Elbette ki yükseköğretim, bu durumun vazgeçilmez bir parçasıdır ve burada anlatılanların hemen hepsi doğrudan üniversite eğitime işaret etmektedir. Yükseköğretimin çağımızdaki asıl önemli işlevlerinden bir tanesi, her bireyin istihdam edilebilirlik hiyerarşisi içindeki konumunu belirlemesidir. Toplumda en eğitilmiş kişiler, genel olarak güce erişme yollarını kontrol etmektedirler.¹³⁴

(...) Bir üniversite mezunu olmanız, sizin üniversite okumayanlara göre daha zeki, daha disiplinli ve daha düzenli olduğunuzun bir göstergesi olarak kabul ediliyor. Ve üniversite mezunu olduğunuz için sizi işe alan işvereniniz, aslında sizin yapacağınız işle bir ilgisi olmayan uzmanlık bilginiz yerine, genel özellikleriniz nedeniyle sizi tercih ediyor.¹³⁵

Görüldüğü gibi, genel olarak eğitimin ve özelde de yükseköğretimin yaşadığımız çağdaki önemi evrensel bir temayüldür ve özellikle 1945'ten sonra üniversite eğitiminin tüm dünyada göz alıcı artışı bu durumu doğrulamaktadır. 1945'ten sonra eğitimin yörüngesi; yaygınlaşması, daha erişilebilir olması ve daha fazla sayıda öğrencinin okula devam etmesi olmuştur. Tüm eğitim seviyelerinde, bu eğitimden faydalanan öğrenci sayısı artmıştır. Özellikle çevre ve yarı çevre ülkelerde

¹³² Hobsbawm, **Devrim...**, s.209.

¹³³ Ha-Joon Chang, **Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey**, çev. Belgin Tupal, İstanbul, Say Yayınları, 2011, s.227.

¹³⁴ Lant Pritchett, **Where Has All the Education Gone**, The World Bank, Policy Research Department, 1996, s.40.

¹³⁵ Chang, **Kapitalizm Hakkında...**, s.237.

okuma yazma oranı bu tarihten sonra gözle görülür bir artış kaydetmiştir.¹³⁶

Hobsbawm'in aşağıda yer verilen alıntısı konuya dair destekleyici niceliksel bilgiler vermektedir:

Sayılardaki bu patlama özellikle üniversite eğitiminde çok büyük oldu. O zamana kadar yükseköğretim görenlerin sayısı, ABD dışında, demografik olarak ihmal edilebilecek kadar azdı. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, toplam nüfusu 150 milyon olan en büyük, en gelişmiş ve eğitilmiş üç ülke, Almanya, Fransa ve Britanya bile kendi aralarında 150.000'den ya da ortak nüfuslarının onda birinden fazla üniversite öğrencisi içermiyordu. Ancak 1980'lerin sonunda, Brezilya, Hindistan, Meksika, Filipinler ve kuşkusuz, kitlesel üniversite eğitiminin öncüsü olmuş ABD'den başka, Fransa, Federal Almanya Cumhuriyeti, İtalya, İspanya ve SSCB'de (sadece Avrupa ülkeleri olarak) öğrencilerin sayısı milyonları buluyordu. Bu sırada, eğitim konusunda iddialı ülkelerde öğrenciler toplam nüfusun %2,5'inden fazlasını –erkekler, kadınlar ve çocuklar– ya da istisnai durumlarda %3'ten fazlasını oluşturuyordu. Yirmi ile yirmi dört yaş grubu için resmi eğitim kurumlarında olmak olağan sayılıyordu. Akademik olarak en tutucu ülkeler –Britanya ve İsviçre– bile %1,5'e yükselmişlerdi. Ayrıca, görece en kalabalık öğrenci grupları, ekonomik bakımdan ileri ülkelere çok uzakta bulunuyorlardı: Ekvador (%3,2), Filipinler (%2,7) ya da Peru (%2). Bütün bunlar yeni değil, aynı zamanda çok ani oldu.¹³⁷

Hobsbawm, eğitilmiş insan sayısının artmasının beraberinde getirdiği dünya çapındaki niceliksel değişimlerle ilgili de değerlendirmeler yapmaktadır:

(...) Aslında 1960'lara kadar öğrencilerin gerek toplumsal gerekse siyasal olarak öncekinden çok daha önemli bir güç haline geldikleri inkâr edilemezdi. Öğrenci radikalizminin 1968'de dünya çapında yükselişi istatistiklerden çok daha yüksek sesle durumu ortaya koydu. Ancak istatistikleri gözden kaçırmak da imkânsızdı. 1960 ile 1980 arasında, Avrupa'daki gelişmiş öğretim kurumlarına bağlı öğrencilerin sayısı en tipik ülkede üçe ya da dörde katlandı; Federal Almanya, İrlanda ve

¹³⁶ Pelizzon ve Casparis, "Dünya Beşeri...", s.155.

¹³⁷ Eric Hobsbawm, **Kısa Yirminci Yüzyıl**, 4. Baskı, çev. Yavuz Aloğan, İstanbul, Everest Yayınları, 2008, s.397.

*Yunanistan gibi ülkelerde beş ve dört; Finlandiya, İzlanda, İsveç ve İtalya gibi ülkelerde yedi ve beş; İspanya ve Norveç 'te yedi ve dokuz kat arttı.*¹³⁸

Yer verilen çalışmanın devamında, yükseköğretime odaklanılmakta ve bu çalışmada yer yer üzerinde durulan yükseköğretim ile toplumsal statü arasındaki dolaysız ilişkiye değinilmektedir:

*(...)Üniversiteler ya da benzer yükseköğretim kurumları, kadim gelenekte genellikle kamu hizmetleri ve uzmanlaşmış meslekler için eğitim okulları olarak işlev görmüşlerdi. Ancak bu durum, genel bir demografik eğilimin yanı sıra, yükseköğrenimin önemli ölçüde yaygınlaştığını da gösterirken, öğrenci patlamasının ölçeği akılcı planlamanın tasarlayabileceği düzeyi çok aştı. Aslında aileler imkân ve şansa sahip oldukları durumlarda çocuklarını yükseköğretim kurumlarına göndermekte çok istekliydi, çünkü daha iyi gelir, bundan da önemlisi daha yüksek toplumsal statü elde etmenin en iyi yolu büyük farkla yükseköğretimden geçiyordu. 1960'ların ortasında ABD'li araştırmacıların görüşme yaptıkları Latin Amerikalı öğrencilerin %79 ile %95'i, öğretimin on yıl içinde daha yüksek bir toplumsal sınıfa girmelerini sağlayacağına inanmışlardı. Yükseköğretimin kendilerine ailelerinininkinden daha yüksek bir ekonomik statü sağlayacağını düşünenlerin oranı sadece %21 ile %38 arasındaydı. Aslında, kuşkusuz, bu durum onlara diploma sahibi olmayanlarındakinden kesinlikle daha yüksek bir gelir sağlayacaktı ve diplomanın devlet mekanizması içinde bir yer, dolayısıyla, güç, etkinlik ve haraç imkânı sağladığı ülkelerde yükseköğrenim gerçek servet için anahtar olabilirdi(...)*¹³⁹

Son olarak, yükseköğretimin konjunktürel değişimlerinden bahsedilerek yükseköğretim eğitimi alan insanların sayısındaki olağanüstü artışa ve bu düzeydeki eğitimin sınırları aşma eğilimine vurgu yapılmaktadır.

Batılı refah devleti, ABD'nin 1945'ten sonra ordudan terhis olmuş eski öğrencilere tahsisat ayırmasıyla başlayarak, öğrencilerin çoğu hâlâ çok iyi koşullarda yaşamıyor olsa da, şu ya da bu biçimde önemli miktarda öğrenci yardımı sağladı. (...) Genç erkekler ve kadınlar yükseköğretime akın

¹³⁸ A.g.e., ss.397-398.

¹³⁹ A.g.e., ss.398-399.

*ederlerken, hükümetler –ABD, Japonya ve diğer birkaç ülke dışında, üniversiteler, çoğunlukla özel kurumlara değil devlete aitti– onları içine alacak yeni kurumları çoğalttılar ve dünya üniversitelerinin sayısı iki katını aştı (...) Genç erkek ve kadınlardan oluşan kitleler ve onların öğretmenleri çok küçük ve olağanüstü geri ülkeler dışında milyonlarla ya da en azından yüz binlerle ifade ediliyorlardı (...) Bunlar fikirleri ve deneyimleri kolayca ve hızla sınırlar ötesine taşıyarak ulusötesi oldular (...)*¹⁴⁰

1945'ten sonra ve özellikle 1960'lı yıllarda üniversite eğitimi dünya genelinde bir kalkınma stratejisine dönüşmüştür. ABD'li Senatör Joseph S. Clark'ın belirttiği gibi, Soğuk Savaş döneminde “yüksek eğitim millî bir mesele” haline gelmiştir.¹⁴¹ Yükseköğretime, yine bu dönemde yükselişe geçen refah devletinin bir refah sağlama aracı olarak da vurgu yapılmıştır. Liberalizmin, herkese eşit fırsat sunduğu, herkesin yarışa eşit şartlarda başladığı varsayımını¹⁴² desteklemenin en basit yöntemlerinden birinin, eğitimi, özellikle de yüksek eğitimi yaygınlaştırmak ve kolaylaştırmak olduğu da akılda tutulmalıdır.

Nüfus yapısının en az belirleyici olduğu eğitim düzeyi üniversite düzeyidir. İlköğretimden farklı olmak üzere, hiçbir devlet, üniversiteyi zorunlu hâle getirmemiştir.¹⁴³ Üniversite eğitiminin zorunlu olmaması, ancak buna rağmen üniversiteye olan talebin dünya çapında artış göstermesi, insanların yüksek eğitimden bilinçli olarak beklentileri olduğunu göstermektedir. Merkez ülkelerin büyük üniversiteleri; yerleşmiş kurumları ve araştırma fonlarıyla dünya bilgi üretimi, yayılımı ve egemenliğinin ana mekânları olsalar da, İkinci Dünya Savaşı sonrası

¹⁴⁰ A.g.e., ss.399-401.

¹⁴¹ Joseph S. Clark, Higher Education Is a National Problem, <<http://www.unz.org/Pub/SaturdayRev-1961feb18-00054>> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2013).

¹⁴² Matt Cavanagh, **Against Equality of Opportunity**, New York, Oxford University Press, 2002, pp.90-91.

¹⁴³ Pelizzon ve Casparis, “Dünya Beşerî...”, s.158.

dönem, çevre ülkelerde üniversitelerin ciddi oranda artışına şahit olmuştur.¹⁴⁴ Özellikle “1960’larda sayıları artan yeni bağımsız eski sömürgeler, nasıl ki bir bağımsızlık sembolü olarak bir bayrağa, bir havayollarına ve bir orduya sahip olmak istedilerse, aynı şekilde kendi yükseköğretim kurumlarına da sahip olmak” istemişlerdir.¹⁴⁵

Hem eğitimin çağımızın evrensel temayüllerinde taşıdığı özel önem hem de buna bağlı olarak tüm dünyada bugün de artış göstermeye devam eden yükseköğretimin yaygınlaşması, konu edilen uluslararası öğrenci hareketliliğinin tarihsel arka planını oluşturmaktadır. Belirtilen asrî eğilimlerin mantıkî sonucu, Hobsbawm’ın da belirttiği gibi, yükseköğretimin “sınırları aşması” olmuştur.¹⁴⁶

¹⁴⁴ A.g.e.

¹⁴⁵ Hobsbawm, *Kısa Yirminci...*, s.401.

¹⁴⁶ Yukarıda, s.40.

II. BÖLÜM: DÜNYA ÇAPINDA ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ VE KAMU DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİ

A) EĞİTİMİN ULUSLARARASILAŞMASI VE BİR KAMU DİPLOMASİSİ ARACI OLARAK EĞİTİM

1) Sınır Tanımayan Eğitim

Bir önceki bölümde değinilen çağımızın jeokültürüne uygun olarak, devletlerin sağladıkları eğitim imkânlarının yaygınlaşması ve bu doğrultuda devletlere yapılan sosyal baskılar; ulaşım ve iletişim alanlarında kaydedilen ilerlemelerle birlikte, modern çağda eğitimin sınırları aşan bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Aslında dünya çapında insanların sahip olduğu göreceli hareket serbestliği ve bununla birlikte eğitimin uluslararasılaşması, bu çalışmanın öne sürdüğü yaklaşımlar açısından mantıklı bir sürekliliği açığa vurmaktadır.

Eğitimin uluslararasılaşması, çok daha eski tarihlerden itibaren izini sürebileceğimiz bir olgu olmakla birlikte, modern çağda bu olgunun aldığı şekil, kimi sistemik sonuçları da beraberinde getirmektedir. Eğitim, jeokültürün en belirgin ögesi olan ulusal devlet mekanizmalarının¹⁴⁷ çizdiği sınırları aşabilmektedir.

¹⁴⁷ Önceki bölümlerde çağımızın jeokültürünün/başat ideolojisinin liberalizm olduğu açıklanmıştır. Günümüzde liberalizme ilişkin taleplerin yöneltilebildiği en üst ve belki de tek mercii olan devlet yapıları, bu sebeple jeokültürün en belirgin unsuru haline gelmekte ve bizzat bu jeokültürün etkisiyle zaman içinde değişim geçirebilmektedir.

Öğrenciler, kendi ülkelerinden çok uzak ülkelerde burslu ya da burssuz eğitim imkânlarına rahatça ulaşabilmektedirler. Hatta vatandaşlarının yurtdışına çıkışlarını dikkatle takip eden kimi devletlerin öğrencileri dahi, karşılaştıkları engellere rağmen bu imkânlarla ulaşabilmektedirler. Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, eğitimin insan hayatında işgal ettiği önemli ve sistemik konum, bu tür uygulamalara büyük bir itici güç sağlamaktadır.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda, uluslararası öğrenci hareketliliği, modern çağda, var olan talebe binaen önemli bir rekabet konusu hâline gelmektedir. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin beraberinde getirdiği faydalar, eğitim olanakları nispeten daha zayıf ülkelerin dahi ekonomik ve siyasî menfaat sağlamaya çalıştığı bir alan olmaktadır. Devletler bu rekabete yönelik kanunlar düzenlemekte, kapsamlı reklam faaliyetlerine girişmekte, amaca matuf kamu kurumları ihdas edip önemli bütçeler tahsis etmektedirler.

Ayrıca, karşılıklı fayda sağlanan bu alan, kamu diplomasisinin günümüzde vazgeçilmez unsurlarından biri hâline gelmiştir. Devletler, bu hareketlilik vasıtasıyla küresel bilgi yükünden yararlanmanın yanı sıra, olanakları dâhilinde bu hareketliliğe konu olup uluslararası öğrencileri kendi eğitim kurumlarına çekerek modern çağda yeni ve önemli bir aşamaya girmiş eğitim alanında bir kamu diplomasisi faaliyeti icra etmeyi amaçlamaktadırlar. Bu durum, dünya sisteminde ve bu sistemin jeokültüründe ayrıcalıklı bir yere sahip olan eğitim konusu üzerinden, devletlerin sistemle uyumlaşmalarının da ayrı bir yolu olma vazifesini görebilmektedir. Genel olarak kamu diplomasisinin jeokültürel uyumu hususu da, bu durumu kuvvetlendirmektedir.

Uluslararası öğrenci hareketliliğinin dünya çapındaki tarihsel seyrine ve kimi gelişmiş ülkelerin bu konudaki niteliği günden güne artan uygulamalarına geçmeden önce, bu hareketliliğin, bir önceki bölümde anlatılan kamu diplomasisinin temel özellikleriyle ne derece uyum içinde olduğuna ve buradan yola çıkılarak günümüzde en fazla kullanılan kamu diplomasisi faaliyetlerinden olmasının kaynaklarına değinilmelidir.

2) Uluslararası Öğrenci Hareketliliği Uygulamalarının Kamu Diplomasisinin Üç Belirgin Ögesi İle Uyumlu Olması

Bir önceki bölümde; çağımızda onay gören ve meşrûiyet içeren, bu nedenle de başarılı addedilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin sahip olduğu üç temel özelliğe yer verilmiştir. Bunlar i) Her ne sebeple olursa olsun şiddete ve zor kullanmaya başvurulmaması, ii) Söz konusu faaliyetin, hedef kitlenin ihtiyaçlarına karşılık gelmesi ve böylece karşılıklı rızanın mevcut olması ve iii) Faaliyetin, çağımız evrensel temayüllerine (jeokültür) sahip çıkıp bunlarla uyumlu olmasıdır.¹⁴⁸

Uluslararası öğrenci hareketliliği, kamu diplomasisinin bu üç temel unsurunu barındırması bakımından, çağımızın en önemli ve en çok uygulanan kamu diplomasisi faaliyetlerindedir. Gerçekten de uluslararası öğrenci hareketliliğinin, anılan bu unsurlarla oldukça uyumlu olduğu görülmektedir.

Öncelikle, tercih hakkının bulunduğu, uzun vadeli sosyal amaçlara sahip bir faaliyet olarak uluslararası öğrenci hareketliliğinin elbette ki şiddetle bir ilgisi

¹⁴⁸ Yukarıda, s.34.

bulunmamaktadır. Aksine, sosyalleşmenin, kültürlerarası iletişimin ve kimi hukukî taahhütlerin söz konusu olduğu hareketlilik, barışçıl bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁹

İkinci olarak, uluslararası öğrenci hareketliliğinin ülkeler ve bireyler nazarında karşılıklı rızaya dayanması, bu hareketliliğin önemli özelliklerindedir. Devletler, hem uluslararası öğrenci hareketliliğinin yarattığı rekabette yer almak hem de eğitimin çağımızda taşıdığı jeokültürel karakteristiği göz önünde bulundurup sistem-içi meşruiyet sağlamak amacıyla, konuya imkânları elverdiği ölçüde dâhil olmak istemektedirler. Ülkelerin diğer ülke halklarına sundukları eğitim olanakları, hem bu ülkelerin yetişmiş insan gücüne katkı sağlayıp sosyal ilişkiler geliştirmek için uygun zemin yaratması hem de bireylerin kişisel kariyer planlarında yer edinmesi bakımından, ortak ihtiyaçlara karşılık gelmektedir. Bu hareketlilik, özellikle gelişmekte olan ülkelerin yetişmiş insan gücü sağlamaları bakımından önemlidir. Ülkelerdeki yasaların, daha önceki eğitim aşamalarının tersine, yükseköğretimi zorunlu kılmaması, bu çalışmanın yoğunlaştığı yükseköğretim seviyesindeki hareketliliğin belli bir bilinç ve rızaya daha çok dayandığını göstermektedir. Ülkeler arasındaki eğitim anlaşmaları da bu karşılıklı rızanın bir göstergesidir.¹⁵⁰

Son olarak, uluslararası öğrenci hareketliliği, bizzat eğitim imkânlarının yaygınlaşması olgusuyla ilişkili olması nedeniyle, çağımızın jeokültürüne uyumlu bir faaliyettir. Önceki bölümde irdelenmeye çalışıldığı gibi, çağımızın baskın ideolojisi

¹⁴⁹ Nezahat Güçlü, **Yabancı Öğrencilerin Uyum Problemleri**, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 12, 1996, ss.223 - 238.

¹⁵⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Kütüphane, Uluslararası Anlaşmalar, <<http://www.mfa.gov.tr/kutuphane-genel.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 18 Kasım 2013)

liberalizm, için yaşadığımız modern çağı diğer çağlardan ayıran ‘halkların değişim talebi’ olgusunu, eğitilmiş/uzman/ehliyetli kişilerin bu değişimi denetlemesi şartıyla savunmuş ve bu sebeple eğitimi, kendisine rakip diğer ideolojilerden biçimsel anlamda farklı olarak en öncelikli sıraya yerleştirmiştir.¹⁵¹

Eğitimin, özellikle de yüksek eğitimin, bir kimsenin istihdam edilebilirlik hiyerarşisinde basamak atlamasını sağlayan araçlardan birisi olması ve özgürlük, fırsat eşitliği, cinsiyet eşitliği, demokrasi vb. idealize edilmiş liberal kavramlarla ilişkisi; eğitimin, çağımız tarihsel jeokültürünün kilit kavramlarından biri olmasını daha iyi açıklamaktadır. Dolayısıyla eğitim, çağımız jeokültürüyle uyumlu olması beklenen kamu diplomasisi faaliyetlerinin en popülerlerinden biri haline gelmiştir. Günümüzde büyük bir artış grafiği yakalamış uluslararası mahiyetteki öğrenci hareketliliği ve devletlerin bu alanı bir kamu diplomasisi faaliyeti olarak uygulamaları, bu durumun doğal bir sonucu ve ileri bir aşamasıdır.

Çağımız jeokültürü tarafından idealize edilen taahhütlerin gerçekleşmesinin giderek daha fazla insan tarafından talep edilmesini kaçınılmaz kılan bir tarihsel süreçten bağımsız düşünülemeyecek diğer bir süreç de, dünya çapında çok daha fazla sayıda insanın eğitim olanaklarından yararlanma talebi ve devletlerin bu talepler karşısında daha fazla kaynak tahsisi yapmalarıdır.¹⁵² Diğer bir deyişle, liberalizm, çağımızın bilgi yapılarında giderek daha güçlü hale gelmekte, sistem içindeki aktörler liberalizmin varsayımlarına uyma yolunda kendilerini uzun dönemde mukayeseli olarak daha zorunlu hissetmektedirler. Bu durum, eğitim imkânlarının çok daha fazla toplumsal kesime teşmil edilmesi ve bu imkânların *uluslararasılaşma*

¹⁵¹ Yukarıda, ss.42-47.

¹⁵² Yukarıda, ss.49-50.

gibi yeni ileri biçimlere evrilmesiyle sonuçlanmaktadır.

Görüldüğü üzere, uluslararası öğrenci hareketliliğini ihtiva eden kamu diplomasisi faaliyetleri, onay gören kamu diplomasisi faaliyetlerinin kavramsal çerçevesini oluşturan temel özelliklerine oldukça yüksek oranda bir uyum sergilemektedir. Bu durum, günümüzde uluslararası öğrenci hareketliliğinin, kamu diplomasisi için yarattığı verimli alana işaret etmektedir.

B) ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİNİN GEÇMİŞİ VE BUGÜNÜ

1) Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Kısa Tarihi

Yükseköğretim seviyesindeki uluslararası öğrenim hareketliliğinin tarihi çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Öyle ki, üniversite benzeri eğitim kurumlarının ve uluslararası öğrenim hareketliliğinin tarihleri neredeyse eş zamanlı bir seyir izlemiştir. Elbette ki burada yer verilen ‘uluslararası’ kavramı, farklı medeniyet ve coğrafyalarda yaşayan kişilerin birbirlerinin ortaya koydukları bilgi ürünlerini çeşitli vesilelerle elde edip bunlardan faydalanmalarından ziyade, bu kişilerin farklı medeniyet ve coğrafyalardaki eğitim kurumlarında bizzat bulunmuş olmaları, yani kişilerin hareketliliği anlamında kullanılmaktadır.

Üniversite kavramına “belli disiplinlerin yüksek düzeyde öğretimini sağlamak üzere bir araya gelmiş hocalardan ve öğrencilerden oluşan (az ya da çok)

özerk bir cemaat”¹⁵³ anlamı verilirse, bu kurumların Avrupa’da yaklaşık bin yıllık bir geçmişe sahip oldukları söylenebilir. Bu kurumlar, kuruluşları itibariyle sadece buldukları yerlerdeki öğrenci ve hocalara değil, başka coğrafyalardan gelen öğrenci ve hocalara da ev sahipliği yapmışlardır.

Ancak, yukarıdaki tanımıyla ele alınan üniversite kavramı ve bilgi sahibi olmak isteyen kişilerin bu eğitim kurumları arasında dolaşmaları, çok daha eskilere götürülebilen bir olgudur. Çok eski tarihlerde Mısır ve Mezopotamya’da eğitim merkezlerinin ortaya çıktığı görülmektedir.¹⁵⁴ Yunan uygarlığının gelişip serpildiği İ.Ö. 500 - 336 yıllarında ise Atina, Ege’nin egemen bir gücü konumuna gelmiş, bilgilerini artırmak isteyen filozoflar ve diğer farklı alanlarda uğraş gösteren yabancılar burada toplanmaya başlamışlardır.¹⁵⁵ Diğer Antik Yunan şehir devletlerinin de kendi aralarında öğrenci ve öğretici hareketliliği olduğu bilinmektedir. Çeşitli seviyelerde eğitim almak amacıyla davet edilen yabancı öğrenciler, Sparta’da *trophimoi* ismiyle farklı bir toplumsal kategori oluşturmuşlardır.¹⁵⁶

Sonraki dönemlerde İslâm ülkelerindeki gelişmeler de, üniversite ve buna bağlı olarak gelişen yabancı öğrenim hareketliliğinin, Avrupa merkezli oluşumlar olmadığını göstermektedir.¹⁵⁷ Avrupa’da kurulan ilk üniversiteler; İspanya, Sicilya ve Haçlı Seferleri sırasında karşılaşılan diğer İslâm coğrafyasındaki bilim ve eğitim

¹⁵³ Christophe Charlie and Jaques Verger, **Üniversitelerin Tarihi**, çev. İsmail Yerguz, Ankara, Dost Kitabevi, 2005, s.8.

¹⁵⁴ McNeill, **Dünya...**, s.60.

¹⁵⁵ **A.g.e.**, s.196.

¹⁵⁶ Spartan Public Education, <<http://ancienthistory.about.com/od/sparta/qt/SpartanAgoge.htm>> (Erişim tarihi: 20 Kasım 2013)

¹⁵⁷ George Makdisi, “Scholasticism and Humanism in Classical Islam and the Christian West”, Cilt 109, No.2, **Journal of the American Oriental Society**, s.175.

merkezlerinden birçok açıdan derinden etkilenmişlerdir.¹⁵⁸ Üstelik Avrupa’da yukarıda bahsedilen şekliyle bir üniversite kurumunun ortaya çıkmasından önce, Batı-dışı toplumlarda ciddi bir yükseköğretim geleneği bulunmaktadır. Özellikle İslâm ülkelerine yayılmış medrese kurumları, bilgi ve bilim merkezleri olmuşlardır. Örneğin 10. yüzyılda kurulan El-Ezher ve 11. yüzyılda kurulup İslâm ülkelerine model olan Nizamiye medreseleri, Ortaçağın en önemli yükseköğretim kurumları arasında sayılmaktadır. Farklı coğrafyalardan öğrencilerin bu eğitim merkezleri arasında dolaşmaları ve her bir medresede bir süre kalarak farklı hocalardan bilgiler edinmeleri bir tür gelenek hâlini almıştır. Bu hareketlilik Avrupa’da bilimin gelişmesine katkı sunmuştur.¹⁵⁹

Avrupa’nın ilk üniversitelerinden olan Bologna Üniversitesi’nde eğitim gören yabancı öğrenciler, yerel otoritelere karşı kendilerini korumaya almak için *collegialar* (topluluklar) kurmuşlardır. 13. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Bologna’daki İtalyan olmayan öğrenci topluluklarının sayısı bir hayli artmıştır. Bunların arasında Fransız, İspanyol, İngiliz, Norman, Macar, Polonyalı, Alman toplulukları gibi topluluklar yer almaktadır. Bu toplulukların kullandığı terimlerin ve diğer bazı özelliklerinin modern üniversitelere yansımaları bulunmaktadır.¹⁶⁰

Sonraki yıllarda ortaya çıkan Hümanizm akımı da uluslararası öğrenim hareketliliğine katkı sağlamıştır. Bu akımın etkisiyle, 16. yüzyıldan başlayarak,

¹⁵⁸ Ali Hakan Çavuşoğlu, “Medreseden Üniversiteye Skolastik Eğitimin Evrimi”, **Medeniyetleri Karşılaştırmak: George Makdisi Örneği**, Hazırlayan: Harun Yılmaz, İstanbul, Bilim ve Sanat Vakfı, Medeniyet Araştırmaları Merkezi, 2012, s.11. Ayrıca bkz. George Saliba, **İslam Bilimi ve Avrupa Rönesansının Oluşumu**, çev. Günseli Aksoy, İstanbul, İstanbul, 2012; Rüşdi Raşid, **İslam Bilim Tarihi**, çev. Cemile İpar, Habip Türker, İstanbul, Litera Yayınları, 2006.

¹⁵⁹ Talip Küçükcan ve Bekir Gür, **Türkiye’de Yükseköğretim**, 2. Baskı, Ankara, SETA Yayınları, 2010, s.42.

¹⁶⁰ **A.g.e.**, ss.42 - 47.

özellikle Avrupa ülkeleri arasında uluslararası öğrenci hareketliliğinde artış yaşanmıştır.¹⁶¹

Tüm bunlardan yola çıkarak, uluslararası öğrenim hareketliliğinin, kökü oldukça eskilere giden bir olgu olduğu ve dünya tarihinin diğer bazı önemli olaylarıyla bir arada ilerlediği görülmektedir. Ancak bu çalışmanın yoğunlaştığı esas nokta, yükseköğretim seviyesindeki uluslararası öğrenci hareketliliğinin modern çağdaki durumudur ve öğrenci hareketliliği, bu çağda, önceki dönemlerden farklı eğilimler göstermiştir.

Modern çağda yüksek eğitim, ağırlıklı olarak devletlerin kendi gereksinimleri doğrultusunda ihtiyaç duydukları insan kaynağını yetiştirmeye yönelik bir uygulama olmuştur. Bu sebeple, üniversiteler, ulus-devletlerin yapısında meydana gelen değişikliklerden doğrudan etkilenmişlerdir.¹⁶² Bunun en belirgin örneği, 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve geleneksel üniversite sistemini köklü değişikliğe uğratan Fransız üniversite modelidir. Fransız İhtilâli'nin etkisiyle, Fransız üniversiteleri merkezîleşen devlet kontrolüne tâbi olmuşlar ve sıkı bir disiplin altına alınmışlardır.¹⁶³ Fransa'nın bu üniversite modeli, başta Almanya olmak üzere, farklı biçimlerde diğer Avrupa ülkelerini de etkilemiştir. Paris, daha o dönemlerde dünyanın çok çeşitli coğrafyalarından gelen öğrenci ve akademisyenlerin eğitim aldıkları bir merkez hâline gelmiştir.¹⁶⁴ Fransız İhtilâli'nin en belirgin sonuçlarından

¹⁶¹ Kemal Gürüz, **Higher Education and International Student Mobility in the Global Knowledge Economy**, State University of New York Press, 2008, s.123.

¹⁶² Björn Wittrock, "The modern universities: the three transformations", **The European and American University Since 1800**, Ed. Sheldon Rothblatt and Björn Wittrock, Cambridge University Press, 1996, s.306.

¹⁶³ Walter Rüegg, "Themes", **A history of the university in Europe**, Cilt 3, Ed. Walter Rüegg, Cambridge University Press, 2004, ss. 4 - 6.

¹⁶⁴ **A.g.e.**, s.6. Rüegg, bu dönemde Paris'in konumunu anlatmak için 'Mekke' benzetmesi yapmıştır.

birinin, Fransız devlet aygıtının güçlenmesi ve kapitalist bir ortamda diğer ülkelerle giriştiği rekabette Fransa'nın ihtiyaç duyduğu kaynakları güçlenmiş bir kamu yönetimi vasıtasıyla elde etme uygulaması olduğu göz önünde bulundurulduğunda,¹⁶⁵ zaman içinde diğer ülkelere yayılan modern üniversite sisteminin devletlerin kendi ihtiyaçları ve çıkarlarıyla olan ilişkisi daha görünür hâle gelmektedir.

Bu durumun çok daha yakın tarihli bir örneğine Türkiye'de rastlamak mümkündür. 1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda, yükseköğretimin amacı şu şekilde verilmektedir:

Yükseköğretimin amacı: Öğrencilerini;

- (1) ATATÜRK İnkılapları ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı,*
- (2) Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,*
- (3) Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu,*
- (4) Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren,*
- (5) Hür ve bilimsel düşünce gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı,*
- (6) Beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş,*
- (7) İlgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi, beceri, davranış ve genel kültürüne sahip, vatandaşlar olarak yetiştirmek, b) Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak, refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak ve hızlandıracak programlar uygulayarak, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmesini sağlamak, c) Yükseköğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim*

¹⁶⁵ Skocpol, *Devletler ve Toplumsal Devrimler*, s.339.

*verilerini yaymak, ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurt içi ve yurt dışı kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmaktır.*¹⁶⁶

Bu kanunda evrensel değerlere atıfta bulunulmakla birlikte, yükseköğretimin amacının, devlet merkezli ve milliyetçi bir şekilde belirlenmek istendiği açıktır. Günümüzde diğer birçok ülkede buna benzer bir anlayışın hâkim olduğu tahmin edilebilir. 19. yüzyılda Avrupa'da kayıtsız kalınamayacak bir olgu haline gelen milliyetçilik de bu durumu güçlendirmiştir. Millî duygu ve bağlılıkların ne derece güçlü olgular oldukları inkâr edilemezse de, milliyetçiliğin nihayetinde yapay bir ürün olması, bu duygu ve bağlılıkların eğitim yoluyla kitlelere aşılmasını gerektirmiştir. Devletlerce desteklenen bu tür bir eğitim anlayışı, ele alınan dönemde eğitimin yaygınlaşmasında birincil rol oynamıştır. Bu konuda başı çeken, 1870'lerin sonunda yaklaşık 17 bin öğrencisiyle Almanya olmuştur. Söz konusu dönemde Almanya'nın tarihine ulusal birlik oluşturma siyasetinin damga vurmuş olması, bu bakımdan uyumludur.¹⁶⁷

Ancak önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, çağımızın evrensel jeokültürünün argümanlarına olan talebin giderek güçlenmesi ve görece artan maddî imkânlarla birlikte, modern çağda eğitimin devletçi niteliği de değişikliğe uğramıştır. Özellikle 20. yüzyılın sonlarında yükseköğretim seviyesindeki uluslararası hareketliliğin gözle görülür bir biçimde artış göstermesi, devletlerin eğitim

¹⁶⁶Yükseköğretim Kanunu, <<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf>> (Erişim tarihi: 20 Kasım 2013).

¹⁶⁷ Eric Hobsbawm, **Sermaye Çağı**, 5. Baskı, çev. Mustafa Sina Şener, Ankara, 2012, s.110. Hobsbawm ayrıca, burjuva dünyasının temel ideolojisini oluşturan liberalizmin, savunduğu tezler nedeniyle doğası gereği, eğitimdeki hareketliliğe ve bu sayede oluşan toplumsal tabakalar arasındaki sınırların bulanıklaşmasına yol açacağına vurgu yapar. Hobsbawm'ın işaret ettiği liberalizmin bu yönü, bu tezde işlenen jeokültürün çağımız karakteristiğiyle tam bir uyum içerisinde. **A.g.e.**, s.115.

konusunda kendi uyrukları üzerinde kurdukları tekeli zayıflatmaktadır. Bu durum, Küreselleşme literatüründe sıklıkla vurgu yapılan ‘devletlerin etkinliğinin azalması’ varsayımına işaret edebileceği gibi, çağımızın jeokültürünün vaaz ettiği evrensellik iddiasına da uyumlu bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağımızın esas yürütücüleri olan devletlerin iktidar kapasitelerinde meydana gelen bu tür bir değişim, eğitimin, önceki bölümlerde anlatılarla birlikte, aynı zamanda sistemik bir unsur taşıdığını da göstermektedir. Bu gelişmede, günümüzde ağırlıklı olarak devletler tarafından desteklenen üniversitelerin, giderek farklılaşan kaynaklarca finanse edilmesinin de payı bulunmaktadır.¹⁶⁸

Modern çağda uluslararası öğrenci hareketliliğinde meydana gelen bir diğer önemli gelişme, Avrupa’nın sermaye ve teknik alanlarında diğer bölgeler nazarındaki üstünlüğüdür. Bu durum, Avrupa dışındaki ülkelerde yaşayan öğrencilerin eğitim almak için tercih edecekleri merkezlerin adresini de belirlemiştir. Örneğin Osmanlı devleti ilk olarak 1830 yılında, eğitim almaları için Paris’e öğrenciler göndermiştir.¹⁶⁹ Daha sonra, Osmanlı uyruklu öğrenciler eğitim almak amacıyla Almanya, Avusturya ve İngiltere gibi ülkelere de gitmişlerdir. Zaman içinde bu öğrencilerin sayısı giderek artmıştır. Buna koşut olarak, Tanzimat döneminde en önemli reformlar eğitim alanında gözlemlenmektedir.¹⁷⁰

Tüm bu uygulamalara Batılılaşma çabasının hâkim olduğu göze çarpmaktadır. İlerleyen dönemlerde, yurtdışında eğitim almış temsilcilere sahip kuşaklar,

¹⁶⁸ Chiara Orsingher, “Introduction”, **Assessing Quality in European Higher Education Institutions**, Ed. Chiara Orsingher, Germany, Heidelberg: Physica – Verlag, 2006, s.1.

¹⁶⁹ Kansu Şarman, **Türk Promethe’ler**, 3. Baskı, İstanbul, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2008, s.1.

¹⁷⁰ **A.g.e.**, s.4.

Osmanlı'daki siyasî değişimlerde belirleyici roller üstleneceklerdir.¹⁷¹ Cumhuriyetin ilânıyla birlikte, yurtdışına öğrenci göndermek, millî bir seferberlik hâlini almıştır. Yeni Türkiye'nin Avrupa'ya öğrenci gönderme planı, henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce bir hükümet programında yer almıştır ve devlet bu seferberliğe hatırı sayılır bir bütçe tahsis etmiştir.¹⁷²

Bir diğer örnek olarak Çin, 1899-1911 Boxer yenilgisini izleyen birkaç yıl içinde, büyük bir reform süreci başlatmıştır. Bu büyük reform sürecinin bir ayağı da, Çin uyruklu üniversite öğrencilerine yurtdışı eğitim bursları verilmesi olmuştur.¹⁷³ Kırım Savaşı'nda aldığı yenilginin ardından Rusya'da da benzer bir reform sürecine girilmiş ve bu reformlarda Rus öğrencilerin yurtdışı eğitimine gönderilmeleri planına yer verilmiştir.¹⁷⁴ Bu ve benzeri girişimlere dünya çapında daha birçok örnek verilebilir.

Burada göze çarpan olgu, ülkelerin genellikle bir Avrupa gücü karşısında aldıkları tehdit ve yenilgi sonrasında giriştikleri Batılılaşma programlarının, yurtdışına öğrenci gönderme planlarını da içermesidir. Bu durum, 19. yüzyılın erken dönemlerinden itibaren Avrupalı devletlerin eriştikleri güce işaret ettiği gibi, uluslararası eğitim hareketliliğinin modern çağda aldığı yeni biçimi de göstermektedir. Buradan yola çıkılarak, eğitim hareketliliğinin, ülkelerin deneyimledikleri siyasî olaylarla dolaylı ilişkisi görülebilmektedir. Her ne kadar bu çalışmanın boyutlarını aşsa da, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya genelinde devletlerin başına geçen liderlerin, sömürgecilik politikalarının da

¹⁷¹ A.g.e., s. xx.

¹⁷² A.g.e., s.17.

¹⁷³ Skocpol, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, s.157.

¹⁷⁴ A.g.e., s.170.

etkisiyle, tâbi oldukları uluslararası öğrenci hareketliliğinin bu ilişkiyi daha açık bir şekilde göstereceği düşünülebilir. Örneğin Hindistan'ın lideri Mahatma Gandhi akla ilk gelen örneklerden birisidir.¹⁷⁵

Burada üzerinde durulması gereken son bir nokta, modern çağın erken dönemlerindeki uluslararası öğrenci hareketliliğinin, devletlerin kontrolünde gerçekleştiğinin görülmesidir. Bu dönemde devletler tarafından teşvik edilen uluslararası öğrenci hareketliliğinin genel amacının, diğer ülkelere eğitim almak için giden öğrencilerin, ülkelerine döndükten sonra, aldıkları bilgileri devletlerinin gelişmesine hasretmeleri olduğu söylenebilir. Özellikle Türkiye gibi yetişmiş insan gücüne ihtiyaç duyan ülkelerde bu durum oldukça aşikârdır. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin büyük bir artış ve serbestlik gösterdiği günümüzde bu amaç varlığını hâlâ korumakla birlikte, bahse konu öğrenci hareketliliği daha farklı mahiyetler de kazanmıştır.

2) Günümüzde Uluslararası Öğrenci Hareketliliği

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) tanımına göre, “Yabancı [uluslararası] öğrenci, sürekli ikâmet etmediği bir ülke ya da toprak parçasında bulunan bir yükseköğretim kurumuna kayıtlı kişidir.”¹⁷⁶ Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) tanımına göre ise “Yabancı öğrenciler, ev sahibi ülkenin akredite bir kurumunda özel bir çalışma alanını takip etmeleri başlıca

¹⁷⁵ Gandhi – Biography of Mahatma Gandhi, <<http://history1900s.about.com/od/people/a/gandhi.htm>> (Erişim tarihi: 20 Kasım 2013)

¹⁷⁶ Gürüz, **Higher Education...**, s.161.

amacıyla, kendi ülkelerinden farklı bir ülke tarafından genellikle özel bir izin ve vizeyle kabul edilen kişilerdir.”¹⁷⁷ ‘Yabancı öğrenci’ tanımı ülkeden ülkeye ve konuyla ilgili kuruluşlara göre farklılıklar gösterse de, yer verilen bu tanımlamalar temel olarak geçerliliklerini korumaktadır. Aslında çeşitli ülkelerin yabancı öğrenci tanımları, bu ülkelerin uluslararası öğrenci hareketliliğine karşı aldıkları pozisyona ve bu öğrencilere uygulanacak vize prosedürüne göre farklılık gösterebilmektedir. Bu çalışmada, yer verilen bu tanımlamalar benimsenmekle birlikte, yabancı öğrenci kavramı yerine ‘uluslararası öğrenci’ kavramı tercih edilmiştir. Uluslararası öğrenci hareketliliği kavramına ise lisans ve lisansüstü seviyesinde öğrenciler dâhil edilmiş; bir önceki bölümdeki ‘uluslararası öğrenim hareketliliği’nin içinde yer alan hoca/öğretmen seviyesindeki akademik değişimler kavram dışı bırakılmışlardır.

Yükseköğretimde uluslararasılaşma, günümüzde büyük bir artış eğilimi göstermektedir.¹⁷⁸ Bu artış, yaşadığımız bilgi toplumunda, ülkelerin kendi yükseköğretim öğrencilerinin sayısında beliren artışa paralel bir seyir izlemektedir.¹⁷⁹ Günümüz dünyasında, gelişmişlik seviyelerine bakılmaksızın, uluslararası öğrenci hareketliliğine konu olmayan ülkelerin sayısı çok azdır. Öğrenci hareketliliğinin kazandığı bu ivme, üniversitelerin kalite güvencesi çalışmalarını uluslararası düzeyde koordine etme çabalarına da yol açmaktadır.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Glossary of Statistical Terms, <<http://stats.oecd.org/glossary/download.asp>> (Erişim tarihi: 21 Kasım 2013)

¹⁷⁸ Mahmut Özer; Bekir Gür; Talip Küçükcan, **Yükseköğretimde Kalite Güvencesi**, Ankara, SETA Yayınları, 2010, s.38.

¹⁷⁹ Rajika Bhandari and Shepherd Laughlin, **Higher Education On the Move**, Ed. R. Bhandari, S. Laughlin, New York, Institute of International Education - AIFS Foundation, Second in series of Education Research Reports, 2009, s.1.

¹⁸⁰ Özer, Gür ve Küçükcan, **Yükseköğretimde Kalite Güvencesi**, s.39.

Bir önceki bölümde bahsedildiği üzere, uluslararası öğrenci hareketliliği, modern çağda Avrupa'da yoğunlaşmış ve 20. yüzyılın son yarısında da ABD, uluslararası öğrenciler tarafından en fazla tercih edilen ülke olarak bu konuda ilk sıraya yükselmiştir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ülkeler arasında yapılan eğitim konulu anlaşmalara, öğrenci değişimine ilişkin maddeler sıklıkla eklenmiştir. 1960'larda gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere kalkınmaya yönelik 'yardım' amaçlı eğitim-öğretim bursları tahsis ettiği görülmektedir. 1970'lerin sonlarına gelindiğinde ise İngiltere ve Avustralya gibi ülkelerin uluslararası öğrenci çalışmaları, ekonomik potansiyele yoğunlaşan bir niteliğe bürünmüştür. Bu çerçevede, yabancı öğrenciler için farklı harç kategorilerinin oluşturulduğu ve yabancı öğrenci kabulünde daha aktif bir politika izlenmeye başladığı görülmektedir.¹⁸¹ 1980'lerde özellikle Avrupa'da eğitim-öğretim alanında nitelikli işbirliği ve değişim programları yürürlüğe konulmuştur. İlerleyen dönemde, bazı ülkeler için yabancı öğrenci çalışmalarında ticarileşmeye ağırlık verilirken, bazı ülkelerde, konunun ekonomik yönünün yan sıra akademik ve siyasî amaçlar ön plana çıkmıştır.

Günümüzde yükseköğretim alanındaki uluslararasılaşma eğilimi, üniversiteler tarafından üç etkinlik çerçevesinde sürdürülmektedir. Bu etkinliklerden biri, bir ülkedeki öğrencinin diğer bir ülkeden, uzaktan eğitim imkânı ile eğitim alması ve diğeri, üniversitelerin diğer ülke topraklarında kampüsler kurmalarıdır. Bunlar içinde en fazla başvuru alan ve üniversitelerin uluslararasılaşma eğilimlerine temel oluşturan

¹⁸¹Australian International Education Conference 2008, <http://www.aiec.idp.com/past_papers/2008.aspx> (Erişim tarihi: 21 Kasım 2013)

etkinlik ise, yabancı (uluslararası) öğrenci hareketliliğidir.¹⁸²

Bir üniversitenin, uluslararası öğrenci hareketliliği çerçevesinde tercih edilen bir merkez olması, o üniversitenin dünya çapında bilinirliğine sunduğu faydanın yanı sıra, aynı zamanda o üniversitenin bir marka değeri yaratabilmesine de katkı sunmaktadır. Yükseköğretim kurumlarının doğa bilimleri ya da sosyal ve insanî bilimler alanlarında dünya genelinde başarılı öğrencileri bünyesinde toplaması, büyük araştırma fonlarının kazanılmasının da önünü açabilmektedir.¹⁸³ Bu hareketlilik, özellikle, öğrenci gönderen gelişmekte olan ülkelerin yetişmiş insan gücü sağlamaları bakımından da önemlidir. Ancak uluslararası öğrenci hareketliliğinin, çok daha fazla ülkeyi kapsayarak dünya çapında yöneldiği muazzam artış eğilimi ışığında belirtilmelidir ki, gelişmekte olan ülkeler yetişmiş insan ihtiyaçlarını, finanse ettikleri kendi öğrencilerini yurtdışına göndererek karşılamaya çalışırken, belki de çok daha fazla sayıda yabancı öğrenciyi üniversitelerinde ağırlamak durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar.¹⁸⁴

Tüm bunların yanı sıra, uluslararası öğrenci hareketliliğinin taşıdığı ekonomik potansiyel, devletlerin de bu konuda teşvik edici girişimlerini beraberinde getirmiştir. Uluslararası öğrenci hareketliliğinde önde gelen ABD, İngiltere, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda gibi ülkeler, eğitimde uluslararasılaşma etkinlikleriyle birlikte nispeten yüksek bir yıllık gelir elde etmektedirler. Son verilere göre, yükseköğretim seviyesindeki uluslararası öğrenci hareketliliğinden ABD 17,6 milyar dolar, İngiltere 8,5 milyar sterlin, Avustralya 17,1 milyar Avustralya doları, Kanada 5 milyar Kanada doları ve Yeni Zelanda 2,1 milyar Yeni Zelanda doları

¹⁸² Bhandari and Laughlin, **Higher Education On...**, s.7.

¹⁸³ Özer; Gür; Küçükcan, **Yükseköğretimde Kalite...**, s.39.

¹⁸⁴ Bhandari and Laughlin, **Higher Education On...**, s.9.

yıllık gelir elde etmektedir.¹⁸⁵

Pan-Avrupa dünyasına mensup bu ülkelerin yanı sıra Çin, Malezya, Singapur gibi Asya ülkelerinin de uluslararası öğrenci hareketliliğinde yükselen merkezler olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Dil ve kültür yakınlığı gibi sebeplerle bu ülkelerin, öğrenci hareketliliğini daha çok kendi aralarında gerçekleştirdikleri gözlenmektedir. Ancak bu durum son yıllarda değişmekte, bu öğrenciler çok daha farklı ülkelere öğrenci çekebilmektedirler. Uluslararası öğrenci çalışmalarına giderek daha çok yatırım yapan bu ülkeler, düşük harç ücretleri ve ekonomik yaşam koşullarıyla da tercih edilebilirliklerini artırmak istemektedirler.¹⁸⁶ Bu ülkelerde uluslararası öğrenci hareketliliğine yönelik uygulanan düşük harç ücretleri, çalışma imkânının sağlanması gibi uygulamalar, bu konuda devletler tarafından sağlanan desteği göstermektedir.

Bunun yanı sıra, uluslararası öğrenci hareketliliğinde başı çeken ülkeler ve bu konuda adından söz ettirmeye çalışan diğer ülkeler, bir yandan sağladıkları burs imkânlarını güçlendirmeye çalışmakta, öte yandan kamu destekli reklam ve öğrenci kabul stratejileri uygulamaktadırlar. Bu stratejiler, kendi hesaplarıyla ve kendi hükümetlerinin verdiği burslarla okuyan öğrencileri etkilemenin yanı sıra, bizzat bu öğrencileri kendi üniversitelerinde burslandırma girişimlerini de kapsamaktadır.¹⁸⁷

¹⁸⁵ GlobalHigherEd, <<https://globalhighered.wordpress.com/2010/06/09/the-economic-impact-of-internationalstudents-around-the-world/>> (Erişim tarihi: 22 Kasım 2013)

¹⁸⁶ Line Verbik and Veronica Lasanowski, **International Student Mobility: Patterns and Trends**, The Observatory on Borderless Higher Education, 2007, ss. 4 - 9.

¹⁸⁷ Murat Özoğlu, Bekir S. Gür, İpek Çoşkun, **Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler**, Ankara, SETA Yayınları, 2012, s.17.

Uluslararası öğrenci hareketliliği stratejisi konusunda çoğu ülkede, devlet düzeyinde ve araştırma merkezleri tarafından, gizli ya da açık raporlar hazırlanmaktadır. Bu raporlarda, eğitimde uluslararasılaşma konusunda dünya çapında yaşanan rekabete karşı devletin yönetim kademesi yönlendirilmekte ve hatta uyarmaktadırlar. ABD’de *Government Accountability Office* (GAO) tarafından hazırlanan 2007 tarihli bir raporda, 11 Eylül 2001’de ABD’ye karşı girişilen terörist saldırıların ardından uygulanan sıkı vize rejiminin, ABD’nin uluslararası öğrenci hareketliliğine olumsuz yansımaları olduğu belirtilmekte ve ABD’nin bu alandaki rekabette geri kalmaması için hükümete öneriler sunulmaktadır.¹⁸⁸ Fareed Zakaria’nın, ABD’nin bir dünya gücü olarak etkinliğinin giderek azaldığını ve diğer ülkelerin çeşitli alanlarda bu üstünlüğe meydan okuduğunu konu alan *The Rise of the Rest* adlı makalesinde, ABD’nin yabancı öğrenci hareketliliği alanında dünyada hâlâ başat ülkelerden biri olması, umut vaat eden bir durum olarak değerlendirilmektedir.¹⁸⁹ Tüm bunlar, uluslararası öğrenci hareketliliğinin taşıdığı önemi ve devletlerin stratejilerinde bu konuya ayrı bir başlık açıldığını göstermektedir. Dahası, bir ülkenin yurtdışına ne kadar öğrenci gönderdiğinin yanı sıra, yurtdışından ne kadar öğrenciye ev sahipliği yaptığı da ülke tanıtım portföylerinde yer alabilmektedir.¹⁹⁰

UNESCO’nun 2012 yılında yayımladığı verilere göre, 2010 yılı itibariyle uluslararası hareketliliğe konu olan yükseköğretim öğrencilerinin dünya genelindeki

¹⁸⁸ George A. Scott, **Higher Education: Challenges in Attracting International Students to the United States and Implications for Global Competitiveness**, United States Government Accountability Office, 2007, ss. 1- 14.

¹⁸⁹ Excerpt: Zakaria’s ‘The Post-American World’, Fareed Zakaria, <<http://www.thedailybeast.com/newsweek/2008/05/03/the-rise-of-the-rest.html>> (Erişim tarihi: 22 Kasım 2013)

¹⁹⁰ Institute of International Education, <<http://www.iie.org/Research-and-Publications/Project-Atlas>> (Erişim tarihi: 22 Kasım 2013).

sayısı yaklaşık 3,6 milyondur.¹⁹¹ Bu sayı, geçen altı seneye göre neredeyse %50 oranında artış göstermiştir. Öğrenci hareketliliği yükseköğretimin lisans, yüksek lisans ve doktora seviyelerini kapsamaktadır. Lisans öğrencileri, bu seviyeler arasında uluslararası hareketliliğe en fazla konu olan öğrencilerdir.¹⁹² Bu verilere göre ABD, İngiltere, Avustralya ve Kanada yükseköğretim seviyesinde en fazla yabancı öğrenciye ev sahipliği yapan ülkeler olarak belirirken; Japonya, Çin ve Hindistan da bu hareketlilikte kendi aralarında ve dahası dünya ölçeğinde rekabete girişen diğer aktörler olarak öne çıkmaktadırlar. Uluslararası hareketliliğe konu olan öğrencilerin bir kısmı kendi hesaplarına, bir kısmı kendi devletlerinden aldıkları burslarla, diğer bir kısmı ise ev sahibi ülkenin verdiği burslarla öğrenim görmektedirler.

OECD'nin 2012 verilerine göre ise, 2010 yılında, dünya genelinde yükseköğretim seviyesindeki yaklaşık 4.1 milyon kişi, vatandaşı olduğu ülkeden başka bir ülkede üniversiteye kayıtlı durumdadır. OECD, uluslararası öğrenci tanımını, UNESCO'ya göre daha geniş kapsamlı yapmaktadır. Bu verilerde Avustralya, Avusturya, Lüksemburg, Yeni Zelanda, İsviçre ve İngiltere başı çeken ülkeler olarak yer almaktadırlar.¹⁹³ OECD'nin raporunda, uluslararası öğrenci hareketliliğinin öğrencilere kattığı bilginin yanı sıra, bu hareketliliğin olumlu ekonomik etkisi de vurgulanmakta, bazı ülkeler için bu alanın önemli bir gelir kaynağı hâline geldiği belirtilmektedir. Asya ve Latin Amerika ülkelerinin bu

¹⁹¹ Global Education Digest 2012, <<http://www.uis.unesco.org/Education/GED%20Documents%20C/GED-2012-Complete-Web3.pdf>> (Erişim tarihi: 22 Kasım 2013)

¹⁹² <http://kre.wes.org/acton/blocks/showLandingPage.jsp?a=4184&p=p_0006&t=form&fm=0013:d-0001&r=l-0057:23e&s=l-0057> (Erişim tarihi: 22 Kasım 2013)

¹⁹³ Education At a Glance 2012, <<http://www.oecd.org/edu/highlights.pdf>> (Erişim tarihi: 22 Kasım 2013)

uluslararasılaşma eğiliminde adlarından söz ettirdiği belirtilen raporda; 1975 yılında dünya çapında 0,8 milyon olan uluslararası öğrenci sayısının, 2010 yılında 4.1 milyon rakamına ulaştığı özellikle vurgulanmaktadır. 2000 yılından itibaren başka bir ülkedeki üniversiteye kayıt yaptıran uluslararası öğrencilerin %99 oranında artış kaydettiğine yer verilmekte, bu gelişmelerin ekonomik ve sosyal küreselleşmenin bir yansıması olduğu öne sürülmektedir.

Sonuç olarak, yukarıda yer verilen kuruluşların her yıl yayımladıkları ayrıntılı raporların verilerinde; dünya çapında uluslararası öğrenci hareketliliğinin yıldan yıla artarak günümüzde büyük rakamlara ulaştığı, bu alanda öğrenciler tarafından en fazla tercih edilen ülkelerin Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Avustralya ülkeleri gibi gelişmiş ülkeler olduğu göze çarpmaktadır. Zira dünya çapında uluslararası öğrenci hareketliliği, ağırlıklı olarak bu ülkelerin kendi aralarında gerçekleşmektedir.¹⁹⁴ Veriler, bu hareketliliğin ekonomiye sağladığı katkıyla birlikte, pan-Avrupa dışı ülkelerin (Brezilya, Çin, Suudî Arabistan vb.) bu hareketlilikte günden güne artan etkisine de işaret etmektedir. Bu ülkeler, eğitim için kendilerini tercih eden uluslararası öğrencilerin sayısı ile birlikte, finanse ederek yurtdışına gönderdikleri kendi öğrencilerinin sayısı ile da ön plana çıkmaktadırlar.¹⁹⁵

Uluslararası eğitim hareketliliği konusunda raporlar yayımlayan kuruluşlar, elbette ki yukarıda sayılan ve dipnotlarda yer verilen kuruluşlarla sınırlı değildir. *The Atlas of Student Mobility*, *British Council*, *AEI*, *IIE*, *DAAD*, *EduFrance* gibi

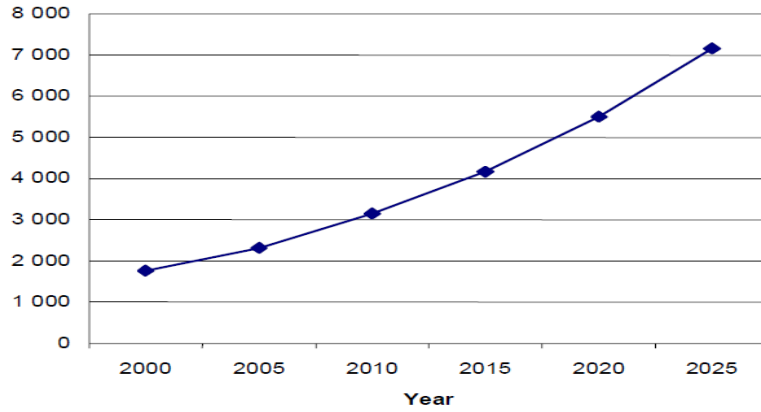
¹⁹⁴ Global Education Digest 2012, <<http://www.uis.unesco.org/Education/GED%20Documents%20C/GED-2012-Complete-Web3.pdf>> (Erişim tarihi: 23 Kasım 2013)

¹⁹⁵ Marcelo Knobe, "Brazil Seeks Academic Boost by Sending Students Abroad", **International Higher Education**, The Boston College Center For International Higher Education, No. 66, Winter 2012, s.15; "50.000 Saudis to graduate from top 500 universities by 2020", **Saudi Gazette**, 2013; Yfei Zhang, "%90 of China's Super-Rich Want to Send Children Abroad", **International Business Times**, 2012.

kuruluşlar da, dünya çapında öğrenci hareketliliğine ve bu hareketliliğin resmedilmesine önemli katkılar sunmaktadırlar.¹⁹⁶

Tüm bunlar, uluslararası öğrenci hareketliliğinin günümüzde ulaştığı ve gelecekte ulaşması muhtemel nicelik ve niteliksel seviye hakkında bir fikir verebilmektedir. *IDP Education Australia* kuruluşunun tahminine göre, uluslararası öğrenci hareketliliğine konu olan öğrencilerin sayısı, 2025 yılında 7 milyonu aşan bir rakama ulaşacaktır.¹⁹⁷

Uluslararası Eğitim Küresel Talep Öngörülleri



3) Örnek Gelişmiş Ülkelerin Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Uluslararası Öğrenci Hareketliliğine Yönelik Uygulamaları

Uluslararası öğrenci hareketliliğinin günümüzde çok fazla ülkeyi kapsamaması ve bu hareketliliğe konu olan kişilerin sayısı, onu başlı başına bir kamu diplomasisi

¹⁹⁶ Gürüz, **Higher Education...**, s.161.

¹⁹⁷ Global Student Mobility 2015, <http://www.aiec.idp.com/pdf/Bohm_2025media_p.pdf> (Erişim tarihi: 23 Kasım 2013)

faaliyeti hâline getirmektedir. Ülkelerin birikim ve değerlerinin diğer ülkeler tarafından tanınması açısından uluslararası öğrenci hareketliliği büyük katkılar sunmaktadır. Bu nedenle, kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının da katılımıyla, temelde insan odaklı bu hareketliliğin, öğrencilere burs da temin edilerek stratejik bir kamu diplomasisi aracı olarak kullanılmasına önem verilmektedir. *British Council, DAAD, Nuffic* gibi devlet destekli ajans ve kuruluşlar, ülkelerinin üniversitelerinin ve burs imkânlarının tanıtılması çalışmalarında yer almaktadırlar.

Özellikle gelişmiş ülkelerde eğitim gören öğrencilere, kendi ülkelerinde daha donanımlı bireyler olarak bakılması şaşırtıcı değildir. Bu durum, bu öğrenciler kendi ülkelerine döndüklerinde onların iktisadî ve toplumsal hiyerarşideki yerlerini etkileyebilmektedir. Hâl böyle olunca, burslu ya da kendi hesabına okuyan bu tür öğrencilerle ilgili gelişmiş ülkeler uzun vadeli, siyasî planlar yapabilmektedirler. Nye'a göre, ABD'de eğitim gören yabancı öğrenciler, genellikle ülkelerine Amerikan değerlerine ve kurumlarına minnet duyarak dönerler. “Bu (...) öğrencilerin çoğu, sonunda, Amerikalılar için önemli olan politik sonuçları etkileyebilecekleri mevkilere gelmişlerdir.”¹⁹⁸

Association of International Educators'ın (NAFSA) 2003 yılında yayımladığı bir raporda, ABD'nin, misafir ettiği uluslararası öğrenciler vasıtasıyla, diğer ülkelerle karşılıklı anlayış ve iyi niyet esasına dayanan yapıcı ilişkilerin temelini attığından bahsedilmektedir.¹⁹⁹ Raporda ayrıca, Amerika'nın ve diğer ülkelerin gelecekteki liderlerinin okullarda oluşturdukları bağın, dış politika ilişkilerini bir hayli

¹⁹⁸ Nye, **Yumuşak Güç**, s.50.

¹⁹⁹ NAFSA (Association of International Educators), **In America's Interest: Welcoming International Students**, Report to the Strategic Task Force On International Student Access, 2013, s.5.

kolaylaştırdığına yer verilmiştir. ABD’de öğrenim gören milyonlarca öğrenci, yıllar içinde, bu ülkeye dönük kayda değer bir iyi niyet rezervi oluşturmuşlardır. Raporda böyle bir rezervin, ABD’nin dış politika alanında belki de en fazla ihmal edilmiş şey olduğu düşüncesi dillendirilmektedir.

Bahse konu raporda, uluslararası öğrencilerin terörist gruplarla ilişkili olabileceği kabul edilmekle birlikte, bu durumun, rekabetin var olduğu küresel eğilimler ışığında göze alınması gereken bir olgu olduğu ifadeleri de yer almaktadır. Uluslararası öğrencilere verilecek bursların daha işlevsel hale getirilmesi gerektiğini savunan raporda, sıklıkla Amerikan çıkarlarına atıfta bulunulması ve kamu ile özel kurumların, belirlenecek bir strateji üzerinde eşgüdümlü bir şekilde çalışmaları gerektiği önerisi göze çarpmaktadır.²⁰⁰ Tüm bunlar, günümüzde uluslararası eğitim hareketliliğinin bir yüksek-politika alanı olarak değerlendirildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Ünlü diplomat ve yazar George Kenan, güç ilişkilerine verdiği önemden dolayı geleneksel bir realist olarak değerlendirilebilir. Ancak Kenan dahi, ABD’ye ilişkin olumsuz izlenimleri yok etmek için kültürel ilişkiler kurulmasını, diğer tüm propaganda faaliyetlerine tercih edeceğini söylemiştir. ABD eski başkanlarından Dwight Eisenhower da, sadece bir yöntem değil; insanların birbirleri hakkında, yavaş yavaş daha fazla şey öğrenecekleri binlerce yöntem üzerinde çalışmak gerektiğini vurgulamıştır.²⁰¹ Tüm bunlar, kamu diplomasisinin önemine işaret eden yorumlardır ve ülkelerde tavsiye niteliğinde hazırlanan üst düzey raporlarda, uluslararası öğrenci hareketliliğinin bu amaçla kullanılabilir verimli bir alan olduğu ortaya

²⁰⁰ A.g.y., s.21.

²⁰¹ Nye, **Yumuşak Güç**, s.50.

çıkılmaktadır.

1950'lerde, her ülkeden bugüne nispetle çok az sayıda yükseköğretim öğrencisi uluslararası hareketliliğe katılsa da, aslında bu küçük sayıların bile güçlü siyasî etkileri olabilmektedir. Örneğin Nye, Sovyet uyruklu Aleksandr Yakovlev'in 1958 yılında Kolombiya üniversitesinde, siyaset bilimci David Truman'la yaptığı çalışmalardan çok etkilendiğini ve sonradan Yakovlev'in, Mikail Gorbaçov'u liberalizm konusunda etkileyen kişi olduğunu söylemektedir. Sovyet öğrencilerin ABD'de aldıkları eğitimin, Sovyetler Birliği'nde 'Truva atı' olarak görüldüğünü belirten Nye, bu tür kültürel ilişkilerden doğan çekicilik ve yumuşak gücün, Amerika'nın politik hedeflerine önemli katkılarda bulunduğunu vurgulamaktadır.²⁰²

Nye, yıllar içinde önemli kişilerle uzun süreli ilişkiler geliştirmeyi kamu diplomasisinin bir boyutu sayar.²⁰³ Gerçekten de kültürel ve akademik değişim programları üzerinden yapılan uluslararası öğrenci hareketliliği Enver Sedat, Helmut Schmidt ve Margaret Thatcher gibi dünya liderlerinin kariyerlerinin erken safhalarında Amerikan değerleriyle birlikte eğitilmelerine yardımcı olmuştur.²⁰⁴ ABD'nin kamu diplomasisinden sorumlu Müsteşar Charlotte Beers, ABD'nin *Fulbright* burs programına şimdiye kadar 200'ün üzerinde yabancı devlet başkanının katıldığına işaret etmektedir. Terörizme karşı kurulan Uluslararası Koalisyon'daki liderlerin yarısının *Fulbright* burs programı vasıtasıyla uluslararası hareketliliğe dâhil olan liderler olduğunu belirten Beers, bu durumu, ABD hükümetinin yaptığı en iyi iş

²⁰² A.g.e., s.51.

²⁰³ A.g.e. s.109.

²⁰⁴ Stephen Johnson and Helle C. Dale, *How to Reinvigorate U.S. Public Diplomacy*, The Heritage Foundation, 2003.

olarak yorumlamaktadır.²⁰⁵

Fulbright programı, ABD tarafından uluslararası öğrencilere yönelik uygulanan diğer eğitim programları arasında, uluslararası öğrenci hareketliliği üzerinden icra edilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin en başarılılarından. ABD Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Eğitim ve Kültürel İlişkiler Dairesi tarafından desteklenen ve büyük ölçüde bağımsız bir vakıf olan Uluslararası Eğitim Enstitüsü (IEE) tarafından yürütülen *Fulbright* programı, her yıl yaklaşık 5 bin uluslararası öğrenci, öğretmen ve akademisyene burs imkânı tanımaktadır. 2009-2010 yılında yaklaşık 385 milyon dolar bütçesi olan bu program, ağırlıklı olarak hükümet tarafından finanse edilmektedir.²⁰⁶ *Fulbright* programı, uluslararası öğrencilerle mezuniyetlerinden sonra da irtibat hâlinde olmaya çalışmaktadır.

Uluslararası öğrenci hareketliliğinde ABD'nin konumunu güçlü kılmak isteyen daha birçok kamu kaynaklı ve özel kuruluş; öğrenci hareketliliğinin başvuru, vize, eğitim ve mezuniyet sonrası istihdam süreçlerini de kapsayan uygulamalarında kolaylık ve esneklik sağlayan politikalar izlemektedirler. ABD'nin öğrenci hareketliliğinde talep edilen bir ülke olmasında; onun küresel platformdaki siyasî yerinin ve eğitim dilinin İngilizce olmasının etkisi bulunsa da, bu kuruluşların konuya katkıları göz ardı edilemez. Örneğin *EducationUSA* isimli organizasyonun 170 ülkede yüzlerce tanıtım ofisi vardır ve dünyanın her yerindeki öğrencilere danışmanlık hizmeti vermektedirler.²⁰⁷ Çin ve Hindistan gibi çok nüfuslu ülkelere ABD'de okumak için başvuran öğrencilerin saat farkından dolayı sorun yaşamamaları adına, bu tür bazı ofisler çalışma saatlerini ve personel sayılarını

²⁰⁵ Mark Leonard, **Public Diplomacy**, The Foreign Policy Center, 2002, s.19.

²⁰⁶ Özoğlu, Gür ve Çoşkun, **Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler**, s.39.

²⁰⁷ Education USA, <<https://www.educationusa.info/about.php>> (Erişim tarihi: 25 Kasım 2013)

artırmışlardır.²⁰⁸

Yoğun devlet desteğinin yanı sıra, ABD üniversiteleri de kendi özerk kaynaklarını kullanarak uluslararası öğrenci hareketliliğine katkı sunmaktadırlar. Verilen çeşitli bursların yanı sıra, Stanford ve Yale gibi saygın üniversitelerin de içinde yer aldığı 400'ün üzerinde üniversite, uluslararası öğrenciler için merkezî bir başvuru sistemi kullanmaktadırlar.²⁰⁹ Yerli ve uluslararası öğrencilere hitap eden bu sistemle birlikte, başvurular standart hâle getirilerek eşitlik ve kolaylık sağlanmak istenmektedir. Geçen sene yaklaşık 2,5 milyon öğrenci bu sistemi kullanarak üniversitelere kayıt yaptırmıştır.

Uluslararası öğrencilerin en fazla tercih ettiği ülkelerden İngiltere, *British Council* kuruluşunun pek çok ülkede bulunan ofisleriyle halkla ilişkiler faaliyetleri yürütmekte, dünya çapında bir danışmanlık hizmeti sunmaktadır.²¹⁰ Kuruluşun temel amacı, kuruluş metninde, İngiltere ve diğer ülkeler arasında kültür, eğitim ve diğer değişim hareketliliklerini teşvik etmek suretiyle İngiliz kültürüne geniş bir sempati temin etmek şeklinde ifade edilmiştir.²¹¹ İngiltere'de uluslararası öğrencilere ve onların menfaatlerine hizmet eden *UK Council for International Student Affairs* adlı bir danışma kurulu bulunmaktadır. Bu kurul, uluslararası öğrenci hareketliliğine verilen desteği artırmak ve bu hareketliliğin sağladığı faydalarla ilgili farkındalık yaratmak amacıyla faaliyetler yürütmekte, konuyla ilgili hükümet politikalarına yön

²⁰⁸ Özoğlu, Gür ve Çoşkun, **Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler**, s.38.

²⁰⁹ The Common Application, <<https://www.commonapp.org/CommonApp/Default.aspx>> (Erişim tarihi: 25 Kasım 2013)

²¹⁰ British Council, Our Work in Education, <<http://www.britishcouncil.org/higher-education>> (Erişim tarihi: 25 Kasım 2013)

²¹¹ Vedat Demir, **Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2012, s.128.

vermeye çalışmaktadır.²¹² Avrupa Birliği programları haricinde, İngiltere'nin en büyük devlet destekli burs programı olan *Chevening* uygulamasından, yalnızca 2004 yılında %31'i Asya Pasifik bölgesinden gelen 2 bin burslu öğrenci yararlanmıştır.²¹³

Uluslararası öğrenci hareketliliği, İngiltere'ye önemli bir ekonomik gelir de sağlamaktadır. İngiltere Üniversiteler İcra Kurulu Başkanı Nicola Dandridge, İngiltere'nin uluslararası öğrenci pazarından aldığı 8 milyar sterlinin, 2015 yılında 17 milyar sterline çıkacağını tahmin edildiğini söylemektedir. Dandridge, bu hareketliliğin sadece ekonomik fayda sağlamadığı, aynı zamanda İngiltere üniversitelerinin kültürel zenginliğine ve ülkeler arasındaki ilişkilere de katkı sağladığını belirtmektedir. İngiltere Yönetim Enstitüsü Genel Müdürü Simon Walker da, uluslararası öğrenciler sayesinde İngiltere'nin güttüğü uzun vadeli siyasî ve ekonomik çıkarlara vurgu yapmaktadır.²¹⁴

Uluslararası öğrencilerin yöneldiği bir diğer merkez ülke olan Kanada, genç nüfusunun azalması nedeniyle, özellikle yükseköğretim için ülkelerine gelen gençleri önemsemekte ve öğrenci hareketliliğini nitelikli göç politikası kapsamında değerlendirmektedir. Öğrenciler için vize süreçlerini kolaylaştıran Kanada, uluslararası öğrenci hareketliliği konusunda cazibesini artırmak için 2008 yılında 16 bin öğrenciye iş imkânı sunmuştur.²¹⁵ Kanada'nın eğitimle ilgili uluslararası tanıtım faaliyetlerini ağırlıklı olarak, Dış İlişkiler ve Uluslararası Ticaret Bakanlığı'na bağlı çalışan Uluslararası Eğitim ve Gençlik Birimi yürütmektedir. Bu birim, ülkedeki

²¹² UK Council for International Student Affairs, UKCISA, <<http://www.ukcisa.org.uk/ukstudent/index.php>> (Erişim tarihi: 25 Kasım 2013)

²¹³ Demir, **Kamu Diplomasisi...**, s.129.

²¹⁴ UK Parliament Website, <<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmbis/425/42504.htm#note15>> (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2013)

²¹⁵ Özoğlu, Gür ve Çoşkun, **Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler**, s.41.

eğitim olanaklarının uluslararası eğitim pazarında tanıtımını yapmak için 2008 yılında *Imagine Education au/in Canada* (IMAGINE) adında bir ulusal marka oluşturmuştur. Uluslararası öğrencileri Kanada'ya çekmek için yapılan burslandırma, tanıtım ve reklam faaliyetleri bu marka adıyla yürütölmektedir.²¹⁶ Buna ilaveten, *Canadian Bureau of International Education*, Dış İlişkiler ve Uluslararası Ticaret Bakanlığı adına, uluslararası öğrencilere verilen bursları koordine etmektedir.²¹⁷

Fransa'nın uluslararası eğitim pazarında önemli bir yeri vardır. 2004 yılında Joseph Nye tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Fransa, milletlerarası kültürel münasebetlere kişi başına düşen en yüksek harcamayı yapan ölkedir.²¹⁸ Fransa hükümeti, uluslararası öğrencileri kendi bünyesinde toplamak için aktif uluslararası politikalar yürötmektedir. Uluslararası öğrenciler, yerli öğrencilerle aynı miktarda harç ödemekte ve sosyal imkânlardan da eşit düzeyde yararlanabilmektedirler. *CampusFrance* kuruluğu, devlet desteği ile büyükelçilikler himayesinde 103 ölkede üniversitelerinin tanıtımını yapmakta, ücretsiz danışmanlık hizmeti sunmaktadır.²¹⁹ Bu kuruluğu aynı zamanda, Fransa'da eğitim için sağlanan 600'e yakın burs hakkında da ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

Instituts Francais ve *Alliances Francaises* gibi dünya çapında şubeleri ve tam zamanlı çalışanları bulunan merkezler, dil eğitimine yoğunlaşarak, özellikle Afrika'da çok geniş bir kitleye hitap etmektedirler. Bu merkezlerin en büyüklerinden

²¹⁶ Education au/in Canada, <<http://www.educationau-incanada.ca/educationau-incanada/index.aspx?view=d>> (Erişim tarihi: 26 Kasım 2013)

²¹⁷ Canadian Bureau for International Education, <http://www.cbie-bcei.ca/?page_id=1682> (Erişim tarihi: 26 Kasım 2013)

²¹⁸ Nye'dan aktaran Demir, **Kamu Diplomasisi...**, s.143.

²¹⁹ Campus France, Promoting French Higher Education, <<http://www.campusfrance.org/en/page/promoting-french-higher-education>> (Erişim tarihi: 26 Kasım 2013)

Paris'teki merkez, tek başına 13 bine yakın öğrenciye ders vermektedir. Bu tür merkezlerin sayısının ve maliyetinin fazla olması, Fransa kamuoyunun gündemini zaman zaman meşgul etmiştir. Dışişleri Bakanlığı, %80'i diğer ülkelerle yapılan karşılıklı eğitim anlaşmaları uyarınca, her yıl 22 bin öğrenciye burs ve kaynak tahsis etmektedir. Ayrıca özel kabiliyetli öğrenciler için *Eiffel* ve *Major* programları bulunmaktadır. *Eiffel* programının amacı, hâlâ Fransız öğrenci birliğinde temsil edilen Latin Amerika ve Asya'dan gelen adayları teşvik etmektir. Bu spesifik ölçekli burs programıyla, yalnızca 2005 yılında 133'ü Çinlilere ve 72'si Brezilyalıları olmak üzere toplam 431 burs verilmiştir.²²⁰

Almanya, uluslararası öğrenci hareketliliğinde cazibesini artırmak için, önceden sadece Avrupa Birliği ülkelerinden gelen öğrencilere sunduğu mezuniyet sonrası çalışma ve araştırma imkânını, artık diğer ülke öğrencilerine de sunmaktadır. Uluslararası öğrenciler için vize şartlarının kolaylaştırılması ülkede bir tartışma konusudur.²²¹ Almanya'nın yükseköğretiminin uluslararasılaşmasına destek sağlayan ve bu alanda Almanya'yı tanıtan en önemli kuruluş *Deutscher Akademischer Austausch Dienst* (DAAD)'tır. Uluslararası öğrenciler için çeşitli burs bulma imkânları da tanıyan DAAD, 2011 yılında 70 binden fazla Alman ve uluslararası öğrenciyi burslandırmıştır. DAAD'ın en önde gelen finansörü Dışişleri Bakanlığı'dır ve 2011 yılında yabancı uyruklu öğrencilere sağlanan burslar için, kuruluşa 83 milyon euro kaynak tahsis edilmiştir. Bu meblağ, Alman öğrencilere sağlanan burslar için ayrılan bütçeye oldukça yakındır.²²² Almanya'da İngilizce eğitim veren

²²⁰ Demir, **Kamu Diplomasisi...**, ss.143 - 144.

²²¹ Özoğlu, Gür ve Çoşkun, **Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler**, s.42.

²²² Deutscher Akademischer Austausch Dienst (DAAD), German Academic Exchange Service, <<https://www.daad.de/portrait/wer-wir-sind/kurzportrait/08940.en.html>> (Erişim tarihi: 26 Kasım 2013)

üniversite programlarının bulunması da Almanya'nın yükseköğretimde uluslararasılaşmasına katkı sağlamaktadır.

Bütçesi, büyük nispette Dışişleri Bakanlığı ve Federal Hükümet Basın ve Enformasyon Dairesi tarafından temin edilen *Goethe Institut*, Almanya'nın dünya çapındaki kültürel faaliyetlerini icra eden, birçok ülkede şubeleri bulunan en faal müessesesidir. Almanca dil eğitimi vermek ve milletlerarası kültürel işbirliğini teşvik etmek gibi hedeflere sahip olan kurum, aynı zamanda eğitim ve öğretim programlarında uluslararası öğrenci hareketliliğine de katkı sağlamaktadır. Almanya'da bu hareketliliğe etkin katkı sağlayan devlet destekli *Alexander Von Humboldt, Friedrich - Ebert, Konrad Adenauer* gibi vakıflar da bulunmaktadır.²²³

Yeni Zelanda, son 10 yılda uluslararası öğrenci sayısında en fazla artış yakalayan ülkeler arasında yer almaktadır. Üniversitelerine uluslararası öğrenci kabul etmeye 1989 yılında çıkardığı yasayla başlayan Yeni Zelanda, 2004 yılından itibaren ülke eğitiminin uluslararası tanıtımına fon sağlamakta ve başarılı uluslararası öğrencilere lisans-lisansüstü seviyede burslar vermektedir.²²⁴ Uluslararası öğrenci pazarındaki faaliyetlerini *New Zeland Educated* adlı bir markayla yapan ülke,²²⁵ harç ücretlerinde sağladığı kolaylıklarla bu alanda adını duyurmak istemektedir.

Uluslararası eğitimde bir diğer önemli ülke Avustralya'dır. Avustralya Eğitim Bakanlığı, uluslararası eğitimi geliştirmek için her sene üniversitelere 6,5 milyon dolar fon ayırmaktadır. Hükümet her yıl yaklaşık 200 milyon Avustralya doları tutarında burs vermektedir. Özellikle Asya-Pasifik ülkeleri öğrencileri üzerinde etkin

²²³ Demir, **Kamu Diplomasisi...**, s.134.

²²⁴ Özoğlu, Gür ve Çoşkun, **Türkiye'de Uluslararası...**, s.43.

²²⁵ <<http://nzeducated.com/int/en/stvc>> (Erişim tarihi: 27 Kasım 2013)

olan Avustralya yükseköğretim kurumları, bu bölgelerden gelen her öğrenci için hükümetten 5 bin dolar malî destek almaktadırlar.²²⁶ Bu bölgeye yönelimin önemli bir sebebi de Avustralya'nın uluslararası öğrenci hareketliliğini, nitelikli göç politikalarının bir unsuru olarak da değerlendirmesidir.²²⁷ Avustralya'da uluslararası öğrencilerin yükseköğretim kurumlarıyla karşılaştıkları sorunları incelemek üzere Uluslararası Öğrenciler Ombudsmanlık Kurumu kurulmuştur. Bu kurum, uluslararası öğrenciler için bir şikâyet merci olduğu gibi, uluslararası eğitim konusunda hükümeti yönlendirici faaliyetlerde de bulunmaktadır.²²⁸ Avustralya'nın da, devlet destekli oluşturulan, dünya çapında uluslararası öğrencilere yönelik *FutureUnlimited* adlı bir ulusal markası bulunmaktadır.²²⁹ Avustralya, bu alandaki tanıtım ve danışmanlık hizmetlerini elçilikler, konsolosluklar ve birçok ülkedeki özel acenteler kanalıyla yerine getirmektedir.

Son olarak Japonya, uluslararası eğitim alanına yönelik stratejileriyle adından söz ettirmektedir. Japonya, yabancı uyruklu öğrencilere verdiği hükümet destekli bursları 1954 yılında sistematize etmiş ve 2007 yılına kadar, 160 ülke ve bölgeden 75 bin öğrenciye Japonya üniversitelerinde yükseköğretim bursu tahsis etmiştir. Japonya, 2020 yılından önce 300 bin uluslararası öğrenci sayısına ulaşmayı hedeflemektedir. Bu konuda yoğun bir çaba sarf eden Japonya'nın uluslararası öğrenciler için bütçeden ayırdığı toplam rakam yaklaşık 40 milyon yendir. Hükümet bursu MEXT ve JASSO gibi burs programlarına sahip Japonya, 2009 yılında 130 bin

²²⁶ Özoğlu, Gür ve Çoşkun, **Türkiye'de Uluslararası...**, s.42.

²²⁷ Rajika Bhandari and Raisa Belyavina, "Trends and Directions in Global Student Mobility", **International Higher Education**, No. 66, Kış 2012, s.15.

²²⁸ Overseas Students Ombudsman, <<http://www.oso.gov.au/>> (Erişim tarihi: 27 Kasım 2013)

²²⁹ Future Unlimited, Australia, <<http://www.studyinaustralia.gov.au/>> (Erişim tarihi: 27 Kasım 2013)

uluslararası öğrenci sayısını yakalamıştır.²³⁰ Mezunlar birliği gibi faaliyetler de icra eden ülke, kendi dilini öğretmek amacıyla farklı değişim programları da yürütmektedir.²³¹

Japan Exchange and Teaching (JET) Programı, Japonya'nın en ünlü kültürel değişim programlarından biridir. Katılımcı devletlerin hükümetlerinin işbirliği ile 1987 yılında başlatılan program, ayrıca mezuniyet sonrası katılımcılarla irtibat kurmayı da kapsamaktadır. Programa katılımcı sayısı 2009 yılında 44 ülkeden 5 bin kişiye ulaşmıştır. JET Mezunlar Birliği'nin 20 bin üyesi ve 15 ülkede 50 yerel şubesi bulunmaktadır. Program, Japonya ile diğer dünya ülkeleri arasında etkili bir iletişim kanalı oluşturmanın yanı sıra, Japonya'nın gelecek nesil destekçilerini de yetiştirmiştir.²³²

Büyük ölçüde, insanların eğitim konusundaki tercihlerine dayalı uluslararası öğrenci hareketliliğinin verimli bir kamu diplomasisi alanı olduğu, özellikle gelişmiş ülkelerin bu alana yönelik faaliyetlerinden anlaşılabilir. Diğer taraftan, bu tür faaliyetler elbette ki sayılan gelişmiş ülkelerle sınırlı değildir. Bölgesel ya da uluslararası bir eylem alanına sahip, 'gelişmiş' olarak sınıflandırılmayacak diğer birçok ülke de benzer faaliyetler yürütmektedir.²³³ Devletlerin bu hareketlilikten bekledikleri faydalar, uzun vadeli siyasî menfaatlerden kültürel zenginlik gibi amaçlara kadar çeşitlilik gösterebilmektedir. Özellikle ABD, bu konuda siyasî menfaatleri ön plana çıkarmakta, İngiltere ve Avustralya gibi ülkelerse konunun daha çok ekonomik tarafına ağırlık vermektedirler.

²³⁰ Outline of the Student Exchange System, <<http://www.docstoc.com/docs/99554759/Outline-of-the-Student-Exchange-System>> (Erişim tarihi: 27 Kasım 2013)

²³¹ Nye, **Yumuşak Güç**, s.110.

²³² Demir, **Kamu Diplomasisi...**, ss.150 - 151.

²³³ **A.g.e.**, ss.145 - 159.

Günümüzde İngilizce dilinin kültürel hâkimiyeti, yukarıda sayılan çoğu ülkenin uluslararası öğrenci hareketliliğinde başı çekmesinin bir sebebi olduğu düşünülebilir. Ancak unutulmamalıdır ki bu ülkeler, bir hizmet sektörü mantığıyla, dünya ölçeğinde tanıtım ve yönlendirme çalışmaları için devlet destekli büyük bütçeler tahsis etmekte, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları da bu konuda ayrıca çaba harcamaktadırlar. Örneğin Japonya gibi ülkeler, uluslararası öğrenci hareketliliğinde kendisine ulusal bir hedef belirleyecek kadar konuya önem vermektedirler. Öğrencilere, kendi ülkelerinden erişebilecekleri zengin bilgi kaynakları sunulmakta; başvuru, vize, eğitim süreci ve mezuniyet sonrası ilişkiler alanlarında bu öğrencilere kolaylık sağlayan idarî ve yasal düzenlemelere gidilmektedir. Öğrencilere tanınan çalışma ve mezuniyet sonrası vatandaşlığa geçiş hakkı gibi düzenlemeler, bu ülkelerin uluslararası öğrenci hareketliliğinde cazibelerini artırmak için başvurdukları yöntemlerdendir.

Uluslararası öğrenci hareketliliği, kamu diplomasisinin en önemli özelliklerden biri olan ‘karşılıklı rıza’ unsurunun hayata geçirilebildiği başlıca alanlardandır. Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, eğitimin, çağımızın sistemik özellik ve değişimlerine koşut olarak aldığı şekil, onu, sınırları aşan bir mahiyete büründürmüştür. UNESCO’nun “İnsanlık tarihinin hiçbir döneminde ulusların refahı, yüksek eğitim sistemleri ve enstitülerinin kalitesine ve bunlara erişme olanağına bu denli bağlı olmamıştı”²³⁴ şeklindeki ifadesi, kapitalist modern çağın oluşturduğu jeokültürle birlikte düşünüldüğünde, yüksek eğitimin daha sistematik bir konu olarak ele alınmasını sağlayabilir.

²³⁴ UNESCO, <<http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/higher-education/>> (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2013)

Eğitim, çağımızın yapısına içkin bu jeokültürün vaaz ettiği fırsat eşitliği ve özgürlük gibi değerlerin bir sonucu olarak giderek daha çok insan tarafından talep edilmektedir. Özellikle insanların iktisadî hiyerarşideki konumlarını belirleyebilen yüksek eğitime olan bu talebin giderek artması, sistem içindeki devletlerin bu tür taleplere kayıtsız kalamamasını da beraberinde getirmektedir. Bir sonraki aşama olarak eğitim, jeokültürel talepleri daha da zorlayan küreselleşmenin sağladığı imkânlar ve nispî homojenlik ortamıyla, insanların uluslararası hareketliliğinin başlıca nedenlerinden biri hâline gelmektedir.

Özellikle gelişmiş ülkelerin yükseköğretim merkezlerinde eğitim alma talebinin günümüzde ulaştığı seviyenin, insanların kişisel tercihlerini yansıttığı doğrudur. İşte insanların bu tercih imkânını edinebilmelerinde, liberalizm ideolojisinin baskın olduğu çağımız jeokültürünün yarattığı zeminin oldukça etkisi olduğu düşünülmektedir.

Devletler, hem kendi vatandaşlarının ihtiyaçlarına yanıt vermek hem uluslararası öğrenci hareketliliğinin yarattığı dünya çapındaki rekabette yer almak hem de eğitimin çağımızda taşıdığı jeokültürel karakteristiği kullanarak sistem-içi meşruiyet sağlamak amacıyla, konuya imkânları elverdiği ölçüde dâhil olmak istemektedirler. Bu çalışmada vurgulandığı gibi, tüm bunlar, başarılı addedilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin aslî unsurlarıdır.

Alternatif küreselleşme hareketlerinden *Association for the Taxation of Financial Transactions and Aid to Citizens*'ın (ATTAC) öğrenci mübâdelesine bakışı, konuyu daha ileri boyutlara taşımaktadır. Avrupa Birliği'nin demokrasi ve insan hakları alanlarındaki kazanımlarını yeterli görmeyen ve bu alanlarda daha da

derinleşmesinden yana olan bu oluşum, öğrenci mübadele programlarını, farklı kültürleri yakınlaştırması ve ortak güvenliği artırması bakımından desteklemektedir.²³⁵ Burada uluslararası öğrenci hareketliliğinin, devletler tarafından yararlanılan bir kamu diplomasisi faaliyeti olmasının yanı sıra, günümüzde eriştiği evrenselci jeokültürel etkisi göze çarpmaktadır.

Uluslararası öğrencilerin tercih ettikleri ülkeler, yalnızca gelişmiş ülkelerle sınırlı değildir. Bölgesindeki ülkelere nazaran özellikle eğitim imkânları bakımından nispeten daha üst bir seviyeye ulaşmış ülkeler de, kimi zaman dil ve kültür benzerliklerinden yararlanarak uluslararası öğrenci hareketliliği pastasından gün geçtikçe daha fazla pay almaya çalışmakta, bunun için resmî düzeyde çaba harcamaktadırlar. Bu ülkelerden biri olan Türkiye, uluslararası öğrenci hareketliliğini, siyasî ve ekonomik faydalarının göz önünde bulundurulmasının yanı sıra, Davutoğlu'nun belirttiği “evrensel temayüller”e ağırlık veren bir kamu diplomasisi aracı olarak kullanmaktadır.

²³⁵ Corinna Milborn, Barbara Nothegger, “Büyük, Daha Büyük, İflas?”, **Kimin Avrupası**, İstanbul, Metis Yayınları, 2012, s.268.

III. BÖLÜM: TÜRKİYE'YE YÖNELİK GERÇEKLEŞEN ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ

A) 1992'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'YE YÖNELİK ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle son dönemlerinde, hemen her kıtadan gelen yabancı uyruklu öğrencilerin, Osmanlı yükseköğretim kurumlarında öğrenim gördükleri bilinmektedir.²³⁶ Buna bir örnek olarak, Buhara'daki Ceditçi harekete mensup kişilerin İstanbul'a öğrenim görmek için gelmeleri sayılabilir.²³⁷ Türkiye Cumhuriyeti de, 1992 yılına kadar birçok yabancı uyruklu öğrenciyi, askerî okullar ve diğer üniversite dışı eğitim kurumları da dâhil olmak üzere yükseköğretim kurumlarında eğitim görmesi için kabul etmiştir. Özellikle 1960'lardan itibaren Türkiye'nin diğer ülkelerle yaptığı ikili anlaşmalar, eğitim gibi kültürel konuları da içermeye başlamış ve bu anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye birçok yabancı uyruklu öğrenci burslu (Hükümet Bursları) olarak öğrenim görmek için gelmiştir.

Ancak Türkiye'nin uluslararası öğrenci politikası 1992 yılından itibaren sistematize edilmeye başlamıştır. Türkiye'nin Büyük Öğrenci Projesi'ni uygulamaya

²³⁶ Osmanlı Okullarındaki Yabancı Öğrenciler,

<<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=191776>>, (Erişim tarihi: 09 Aralık 2013).

²³⁷ Seymour Becker, **Russia's Protectorates in Central Asia**, London & New Yor: Routledge Curzon, 2005, s.162.

başladığı 1992 yılının aynı zamanda sembolik bir önemi de bulunmaktadır. Burada esas olarak, 1992 yılından itibaren Türkiye'ye yükseköğretim seviyesinde okumaya gelen ve öğrenimleri boyunca Türkiye'nin kamu kaynaklarınca burslandırılan Büyük Öğrenci Projesi kapsamındaki uluslararası öğrenciler üzerinde durulacaktır.

1) 'Büyük Öğrenci Projesi'

Bilindiği gibi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) 1991 yılında dağılmıştır. Bu dağılmanın ardından birçok bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan devletleri, SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanmış, Türk soylu nüfusun çoğunlukta bulunduğu ülkelerdir. Türkiye'nin bu devletlerle olan bağı, sıradan bir ilişkinin boyutunu aşabilmektedir. Bağımsızlıklarını kazandıkları tarihinden bu yana, Türkiye hükümetleri bu coğrafyaya kimi zaman aşırı umutlarla kimi zaman da sıradan bir ilgi duymuşlardır. Bu ilginin seviyesi, beş Türkî Cumhuriyetin kendi nazarında da farklı şekillerde tezahür edebilmiştir. Örneğin Türkiye'nin sınır komşusu Azerbaycan, ilişkilerin görece en iyi olduğu cumhuriyet olarak öne çıkmaktadır. Ancak Türkiye'nin bu ülkelerle olan soy ve dil bağı, bu ülkeleri Türkiye için her zaman ayrı bir başlık altında değerlendirmeyi gerektirmiştir. Türkiye'deki milliyetçi cenah içinse bu cumhuriyetlere duyulan ilgi çok daha ideolojik ve duygusal bir tarzda gelişmiştir.

SSCB, 1991 yılında dağılıp söz konusu Türkî Cumhuriyetler bağımsızlıklarını kazandıklarında, Türkiye’de, bu coğrafyada proaktif bir siyaset izlemek için uygun bir fırsat yakalandığı yönünde doğal bir algı meydana gelmiştir. Ortaya çıkan yeni durum karşısında, 25 Kasım 1991 tarihli Hükümet Programında şu değerlendirme yapılmıştır:

“Hükümetimiz, tarihsel bir yeniden yapılanma sürecinde bulunan Sovyetler Birliği ile dostluk ilişkilerine ve işbirliğine büyük önem vermektedir (...) Cumhuriyetlerle ilişkilerimizin geliştirilmesi de bu temel yaklaşımla uyumlu bir tutum izleyecektir. Aynı yaklaşım, Kafkasya’da komşumuz olan Cumhuriyetler ile dil ve kültür yakınlığımız bulunan Cumhuriyetlerle ilişkilerimize de egemen olacaktır.”²³⁸

Aynı hükümetin başbakanı, 30.12.1991 tarihli basın toplantısında, Türk dünyasıyla ilgili şu hususlara dikkat çekmiştir:

“Çevremizdeki belirsizlik ve istikrarsızlık kuşağını, barış, işbirliği ve refah kuşağına dönüştürmek temel hedeflerimiz arasındadır (...) Eski SSCB’nin dağılmasıyla Balkanlarda, Kafkasya’da ve Orta Asya’da dostluk elimizi bekleyen yeni devletler ortaya çıkmaktadır. Bu ülkelere imkanlarımız ölçüsünde yardım etmeye çalışıyoruz. Ancak bu yardımların (...) disiplin altına alınması, sistematize edilmesi gerekmektedir.

1991’de Dünyayı sarsan ve değiştiren devrim niteliğindeki demokratikleşme dalgasının ilk dönemi tamamlandı. Şimdi, umutlarıyla, sorunlarıyla, sürprizleriyle yeni bir döneme giriyoruz. Eskisinin yerini alacak yeni yapılar, yeni dengeler ortaya çıkmaya başlıyor. Her geçiş dönemi gibi bu dönem de istikrarsızlıklarla umu ve fırsatları bünyesinde birarada taşımaktadır (...) Yeni dönem Türkiye’nin önünde geniş ufuklar da açmaktadır. Bu noktada doğru adımlar atılması hayatidir. Dış politikada atak olmak kadar, geniş

²³⁸ Yüksek Kavak ve Gülsün Atanur Başkan, “Türkiye’nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 20, 2001, s.93.

*tartışmalarla oluşmuş doğru açılımlarda bulunmak da önem taşıyor.*²³⁹

Türkî Cumhuriyetler bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, Türkiye bu cumhuriyetleri hemen tanımış ve ilişki kurmaya başlamıştır. Türkiye'nin söz konusu Orta Asya cumhuriyetleri ile var olan tarihî bağları, bu devletlerle yeni dönemde kurulan ilişkilerin en başta kültürel alanda yoğunlaşmasını sağlamıştır. Örneğin Türkiye Kültür Bakanlığı'nın öncülüğünde, Türk cumhuriyetlerinin kültür bakanlıklarının katılımı ile oluşturulan Türk Dünyası Ortak Kültür ve Sanat Yönetimi (TÜRKSÖY) ve şimdiki adıyla Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) gibi kurumların kurulması, SSCB'nin hazırlıksız yakalanılan dağılması karşısında Türkiye'nin verdiği ilk kurumsal tepkilerdendir.²⁴⁰ Bunun yanı sıra, söz konusu ülkelere yapılacak yardımın yönlendirilebilmesi için yeni bir örgütlenmeye gidilmiş ve Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı ihdas edilmiştir. 30-31 Ekim 1992 tarihlerinde Ankara'da toplanan I. Türk Zirvesi'nde de, diğer konuların yanı sıra eğitim ve kültür alanlarındaki işbirliği çabaları desteklenmiştir. Günümüzde sıklıkla atıfta bulunulan Türkiye'nin 2023 yılı hedefleri o yıllarda da dillendirilmeye başlamıştır.²⁴¹

İşte bu erken dönem açılımlardan birisi de Büyük Öğrenci Projesi'dir. Türkiye, 1992 - 1993 öğretim yılından itibaren, beş Türk cumhuriyetiyle yapılan ikili anlaşma ya da protokoller çerçevesinde Büyük Öğrenci Projesi'ni hayata geçirmiş ve bu öğrencilere Devlet Bursu adı altında burs tahsis ederek 10 bin öğrenci getirme

²³⁹ A.g.y., s.24.

²⁴⁰ Fuat Uçar, **Dış Türkler**, 2. Baskı, Ankara, Fark Yayınları, 2007, s.14.

²⁴¹ Kavak ve Başkan, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim...**, s.94.

projesini uygulamaya koymuştur. Başlangıçta, bu 10 bin öğrencinin 7 bininin yükseköğretim, 3 bininin de ortaöğretim için Türkiye'ye getirilmesi hedeflenmiştir.²⁴² Projenin esas yoğunlaşma alanı yükseköğretim seviyesinde olmuştur.

Büyük Öğrenci Projesi'nin amaçları şu şekilde ortaya konulmuştur: "Türk cumhuriyetleri ve topluluklarının eğitim düzeyini arttırmak, yetişmiş insan gücü gereksinimini karşılamaya yardımcı olmak, Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek, Türk dünyasıyla kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak."²⁴³

Proje 1992-1993 öğretim yılında, sadece sözü edilen beş Türkî Cumhuriyet ile başlamıştır. 10 bin bursun 7 bini ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora seviyelerindeki öğrencilere tahsis edilmiştir. Bursların 3 bini de ortaöğretim seviyesindeki öğrenciler için ayrılmıştır. Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) 92.19.554 sayılı kararıyla, ilgili ülkelerde birer Öğrenci Gönderme Komisyonu oluşturulması, gelecek yıllarda sınav yapılabilmesi için şimdiki adıyla Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından hazırlıklara başlanması ve Türkçe öğretimi için de Ankara Üniversitesi Türkçe Öğretim Merkezi'nin (TÖMER) görevlendirilmesi hükme bağlanmıştır.²⁴⁴

Büyük Öğrenci Projesi'nin yasal dayanağı olarak 14.10.1983 tarihli "Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun" yabancı uyruklu öğrencilerin öğrenim görmek üzere Türkiye'ye gelişleri, öğretim kurumlarına kabulleri, ilgili kurum ve kuruluşların ve yabancı uyruklu öğrencilerin

²⁴² A.g.y., s.96.

²⁴³ A.g.y.; Arzu Kılıçlar, Yaşar Sarı ve Cihan Seçilmiş, "Türk Dünyasından Gelen Öğrencilerin yaşadıkları Sorunların Akademik Başarılarına Etkisi", **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 61, 2012, s.157.

²⁴⁴ Kavak ve Başkan, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim...**, s.96.

yükümlülükleri ile ilgili esasları kapsamaktadır. Ayrıca bu kanunla, konuyla ilgili bir Değerlendirme Kurulu da oluşturulmuştur.

Bunun yanı sıra, 4.6.1999 tarihli makam onayına sahip “Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Topluluklarından Gelen Öğrencilere Verilen Yükseköğrenim Bursları İle ilgili Şartname” ve “Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Türk Cumhuriyetleri İle Türk ve Akraba Topluluklarından Gelen Öğrencilere Verilen Lisansüstü Bursları İle ilgili Şartname” de Büyük Öğrenci Projesi’nin diğer yasal dayanakları olmuşlardır. Bu şartnamelerde, öğrencilere verilecek burslarla ilgili bilgiler, adaylarda aranacak nitelikler, istenen belgeler ve bursların hangi koşullarda kesileceği gibi bilgiler yer almaktadır.²⁴⁵

Projenin uygulanmasında birçok kamu kurumu eşgüdüm halinde çalışmıştır. Konu hakkındaki görev alanları yasal dayanaklarla belirlenen Millî Eğitim Bakanlığı (Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü), Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, Yerel Heyetler (Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Topluluklarından Gelen Öğrencilere Yönelik Hizmetler Koordinatörlüğü Komisyonları), Eğitim Temsilcileri, Türkçe Öğretim Merkezleri (TÖMER), TİKA ve Dışişleri Bakanlığı gibi kurumlar, projenin uygulanmasında paydaş kurumlar olmuşlardır.²⁴⁶ Bu kurumlar içinde Millî Eğitim Bakanlığı’nın, projenin sekreteryası gibi işlev gördüğü söylenebilir.

İlk aşamada yerel yetkililer tarafından gerçekleştirilen öğrenci seçme işlemi, izleyen yıllarda kimi ülkelerde Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Toplulukları

²⁴⁵ A.g.y., s.97.

²⁴⁶ A.g.y., s.97 - 99.

Sınavı (TCS) aracılığıyla yapılmıştır. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan, Makedonya, Kırım, Tataristan, Arnavutluk, Kosova, Romanya, Moldova, Bosna Hersek, Moğolistan gibi ülkelerde yapılan ve ÖSYM tarafından hazırlanan bu sınav, özellikle son yıllarındaki haliyle, Türkiye’de uygulanan Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı’na (ALES) benzetilebilir.

İlk başta beş Türkî cumhuriyetle başlayan Büyük Öğrenci Projesi, zaman içinde 57 devlet ve topluluğu kapsar hale gelmiştir. Sadece yabancı uyruklu öğrencilere tahsis edilen söz konusu proje kapsamındaki burslara “Devlet Bursları” denilmiş ve bu burslar önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora seviyelerini kapsamıştır.²⁴⁷

Projenin başlangıcından 2013 yılına kadar – 2010 yılında faaliyete geçen ve Devlet Bursları ile Hükümet Bursları kategorilerini birleştirip bunların yerini alan Türkiye Bursları uygulaması da dahil – geçen zaman aralığında, ülkelere 47.712 kontenjan tahsis edilmiştir. Tahsis edilen bu kontenjanın 41.226’sı kullanılmıştır. Proje kapsamında Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarından günümüze kadar 9.202 öğrenci mezun olmuştur. Proje kapsamında burslandırıldığı halde devamsızlık, başarısızlık ya da diğer sebeplerle 15 bine yakın öğrencinin de bursu kesilmiştir.²⁴⁸ 2013 - 2014 akademik yılı itibarıyla Türkiye’de burslu öğrenci sayısı ise toplam 12.575’tir. Kendi imkânlarıyla öğrenim gören uluslararası öğrenciler de hesaba

²⁴⁷ Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), **Büyük Öğrenci Projesi Değerlendirme Raporu**, 2009, s.4.

²⁴⁸ Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı, **Sayılarla Türkiye Bursları**, Ekim 2013, s.14.

katıldığında, Türkiye’de halihazırda toplam 43.251 uluslararası öğrenci yükseköğretim kurumlarında öğrenim görmektedir.²⁴⁹

2012 yılında Türkiye Bursları uygulamasının yürürlüğe girmesine kadar, Büyük Öğrenci Projesi kapsamında uluslararası öğrencilere verilen Devlet Burslarının yanı sıra; bu proje kapsamında yer almayan ülkelere yönelik olarak Hükümet Bursları adı altında lisans, lisansüstü, araştırma ve Türk dili yaz kursu bursları da verilmiştir. Esasen Hükümet Bursları 1960’lardan itibaren yürürlükte olup bu burslarla birlikte Türkiye’nin diğer ülkelerle imzalamış olduğu ikili anlaşmalardan kaynaklanan burs taahhütleri karşılanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin dış temsilcilikleri aracılığıyla başvuru yapılan Hükümet Bursları için sınav gerçekleştirilmemiştir. Hükümet Burslusu uluslararası öğrenciler, Büyük Öğrenci Projesi kapsamında gelen Devlet Burslusu öğrencilerle aynı burs imkânlarına sahip olmuşlardır.²⁵⁰

Devlet ve Hükümet Bursları kapsamında uluslararası öğrencilere tahsis edilen bursların kapsamına; öğrenim seviyesine göre farklılık gösteren aylık cep harçlığı, giyecek yardımı, kitap-kırtasiye yardımı, üniversite öğrenci katkı payı ve ikamet tezkeresi ücretleri, yurtlarda ücretsiz barınma olanağı, kimi şehirlerde ücretsiz toplu taşıma kartı ve tedavi giderleri gibi kalemler girmektedir.²⁵¹ Bu kalemlere konu olan rakamlar, Maliye Bakanlığı’nın yaptığı yıllık hesaplamalar uyarınca zaman içinde değişiklik göstermiştir. Ayrıca yapılan anlaşmalar çerçevesinde, Türkiye’ye gelen uluslararası öğrencilerin bir kısmı kendi devletlerince burslandırılmışlardır.

²⁴⁹ A.g.e., s.23.

²⁵⁰ A.g.y., s.5.

²⁵¹ Kavak ve Başkan, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim...**, s.100.

Uluslararası öğrenci hareketliliğine katkı sağlayan Büyük Öğrenci Projesi, insan temelli bir faaliyet olduğu için dinamik bir süreç arz etmektedir. Bu sebeple, söz konusu projenin teknik ayrıntılarıyla ilgili yukarıda verilen bilgiler, zaman içinde değişikliğe uğrayabilmiştir. Projenin nitelik ve niceliği de yıllar içinde artmıştır. Örneğin proje kapsamındaki uluslararası öğrencilere verilen cep harçlığının miktarı yükselmiş, projenin mevzuatlarında şartlara göre yeni düzenlemelere gidilmiş ve projenin kapsadığı ülke ve imkânların sayısı artış göstermiştir. Ancak projenin başlangıçtan itibaren sahip olduğu uzun vadeli amaçlarının değişmeden kaldığı söylenebilir.

2) Büyük Öğrenci Projesi'nin Genel Değerlendirmesi

Büyük Öğrenci Projesi'nin hayata geçirilmesinde uzun vadeli bir bakış açısı etkili olduğu gibi, sürece damgasını vuran gelişmelerde romantik bir havanın da hâkim olduğu gözlenebilmektedir. Projeye konu olan ülkeler, yıllar içinde yalnızca Türk cumhuriyetlerle sınırlı kalmamışsa da, Orta Asya ülkelerinin projedeki hâkim konumları korunmuştur.

Projeye dâhil olan öğrencilerin okul başarıları göz önünde bulundurulduğunda, Devlet Planlama Teşkilatı raporunda sunulan verilere göre, 1992 yılında başlayan Büyük Öğrenci Projesi'nin mezuniyet başarısının %50 oranında seyrettiği görülmektedir.²⁵² Diğer taraftan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar

²⁵² DPT, **Büyük Öğrenci Projesi...**, s.5.

Başkanlığı tarafından yapılan daha kapsamlı bir çalışma, bu oranın çok daha düşük olduğuna işaret etmektedir. Örneğin, zamanında mezun olamama durumu hesaba katılmadığında dahi, Büyük Öğrenci Projesi'nin başarı oranı %33 olarak ortaya çıkmaktadır. Tahsis edilen kamu kaynakları ve konuya gösterilen kurumsal temelli öneme rağmen, bu sonuç iç açıcı olmaktan uzaktır. Türkiye üniversitelerinden mezun olan uluslararası öğrencilerin kendi ülkelerinde nasıl bir toplumsal statü kazandıklarına dair yapılan çalışmalar da şu an için yok denecek kadar azdır. Başbakanlığa bağlı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı bünyesindeki Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı'nın yaptığı çalışmalar, konuyla ilgili şu an için neredeyse tek örnektir. Bu örnekten yola çıkılarak, yüksek eğitimlerini Türkiye'de burslu ya da burssuz olarak tamamlayan hâlihazırda 400'den fazla öğrencinin kendi ülkelerinde hangi pozisyonlarda yer aldıkları tespit edilebilmiştir. Bunlar arasında çok çeşitli meslek gruplarından, örneğin kendi ülkesinde üst düzey bürokrat ya da siyasetçi olan kişiler bulunmaktadır. Yine de Büyük Öğrenci Projesi'nin bu konuda önemli bir başarıya imza attığı söylenemez. Hele ki Türkiye üniversitelerinden mezun olduktan sonra bu kişilerle irtibat kurulmaması, projenin amaçlarına ters düşen bir durum oluşturmuştur.

Her şeye rağmen, Büyük Öğrenci Projesi'ne olan uluslararası ilgi yıldan yıla artış göstermiştir. Özellikle ekonomik gelirleri nispeten yüksek olmayan, orta-alt sınıfa mensup kesimden öğrenciler, Türkiye üniversitelerinde burslu olarak eğitim görme fırsatına yoğun bir talep göstermişlerdir.²⁵³ Ekonomik geliri yüksek ailelere mensup çok sayıda uluslararası öğrenci de Türkiye'de burslu ya da kendi hesabına

²⁵³ Hayati Beşirli, **Türkiye'ye Yüksek Öğrenim Görmeye Gelen Yabancı Uyruklu Öğrenciler Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma**, Ankara, Ekinoks Yayıncılık, 2011, s.88.

öğrenim görme konusunda istekli olmuştur. Burada Türkiye'nin bir ülkeyle kurduğu ilişkinin seviyesi ve bu ülkenin ekonomik durumu etkin rol oynamaktadır. Örneğin Kosova ve Yunanistan'daki Türk azınlığa mensup öğrenciler için yüksek eğitimlerini Türkiye üniversitelerinde almak oldukça önemli bir hedef haline gelebilmektedir. Hatta Yunanistan gibi devletler, sınırları içindeki azınlıkların bu yoğun taleplerine olumsuz yaklaşabilmektedirler. Diğer taraftan Afganistan gibi ülkelerdeki yerel siyasetçiler, ülkelerindeki öğrencilerin Türkiye'de eğitim alma fırsatları konusunda aracılık yaparak konuyu sıklıkla bir siyaset malzemesi hâline getirebilmektedirler. Bu örneklerin sayısı daha da artırılabilir.

Tüm bunlar göstermektedir ki, genel olarak Büyük Öğrenci Projesi kapsamında değerlendirilen uluslararası öğrenci hareketliliğinin Türkiye'deki seyri çok başarılı olarak değerlendirilemese de,²⁵⁴ Türkiye'nin özellikle yakın ilişkilerde bulunduğu ülkelerdeki uluslararası öğrenciler için Türkiye'de yükseköğrenim görme fikri oldukça popüler ve talep edilir hale gelmiştir. Türkiye'nin etkin bir güç olabildiği ve isminin olumlu bir çağrışım yarattığı ülkelerin Türkiye'yle girdikleri ilişkilerde uluslararası öğrenci hareketliliği önemli bir konu teşkil etmiştir. Bu durum, Türkiye'nin kendi bölgesindeki ülkeler için ayrıca geçerlidir. Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu ve Afrika'nın çeşitli bölgelerinden gelen çok sayıda öğrenci için Türkiye'de eğitim görmek büyük bir şans olmaktadır.

Türkiye, hem Türkçe'nin uluslararası geçerliliğinin bulunmamasına hem de teknolojiye öncü bir ülke olmamasına rağmen, fakir ve gelişmekte olan ülkelere gelen öğrencilerin çoğu nispeten dünya standartlarına yakın bir eğitim imkânına

²⁵⁴ E. Fazıl Çöllü ve Y. Emre Öztürk, **Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarından Türkiye'ye Yükseköğrenim Görmek Amacıyla Gelen Öğrencilerin Uyum ve İletişim Sorunları (Konya Selçuk Üniversitesi Örneği)**, Khazar Journal of Humanities and Social Sciences, Cilt 12, Sayı 1- 2, 2007, s. 237

sahip olabilmektedir. Özellikle sağlık bilimleri alanındaki öğrenciler kaliteli bir eğitim alabilmektedirler.²⁵⁵ Yine de, bu proje çerçevesinde eğitim almak için Türkiye'yi tercih eden uluslararası öğrencilerin nitelik ve başarı profillerinin görece düşük olduğu söylenebilir.

Bu bilgiler ışığında Büyük Öğrenci Projesi'nin başlangıçtaki hedeflerini tam olarak gerçekleştiremediği, ancak iyi bir başlangıç olduğu öne sürülebilir. Özellikle 2012 yılına kadar çok sayıda öğrenci Türkiye'ye gelmiş ve öğrenci gelen ülkelerin sayısı yıldan yıla artış göstermiştir. Bilhassa Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu gibi coğrafyalardaki ülkelerde mukim öğrenciler için Türkiye'de eğitim olanağı başlı başına bir hedef haline gelebilmiştir. Bazı ülkelerdeki üst düzey siyasetçiler konuyu sıklıkla bir manevra alanı olarak kullanmışlardır. Kimi ülkeler Türkiye'yle olan ilişkilerini ağırlıklı olarak bu hareketlilik kapsamında oluşturabilmişlerdir.

Uluslararası öğrencilere sağlanan maddî imkânlar da devamlı artış göstermiştir. Örneğin ilerleyen yıllarda Türkiye'de eğitim gören uluslararası öğrencilere verilen aylık burs miktarı, kimi ülkelere gelen öğrencilerin ailesinin aylık kazancından fazla olabilmektedir.

Ne var ki, Türkiye'nin uluslararası alanda değişen şartların tetiklemesiyle başlattığı bu uluslararası öğrenci hareketliliği, hedeflenen başarı oranlarından ve etkili bir denetimden uzak kalmıştır. Projenin değişik bölümlerinin farklı kurumlar tarafından yürütülmesi zaman içinde eşgüdüm sorunlarına yol açmıştır. Öğrenci seçme ve yerleştirme işlemlerinde objektif kriterler gereği kadar göz önünde

²⁵⁵ "Türkiye'de Tıp Çok İleri Bir Seviyede", <<http://www.ntvmsnbc.com/id/25125639/>> (Erişim tarihi: 10 Aralık 2013)

bulundurulmamış ve süreç boyunca şeffaflıktan uzaklaşmıştır. Özellikle öğrenci seçiminin yerel yetkililerce yapıldığı ülkelerde bu durumla daha çok karşılaşmıştır.²⁵⁶

Öğrencilerin akademik arka planları ile Türkiye’de yerleştirildikleri bölümler arasındaki tutarsızlığın projenin başarısına olumsuz bir etkisi olmuştur. Öğrencilerin üniversite derslerine başlamadan önce aldıkları Türkçe eğitim yetersiz kalmış, bu süre içinde söz konusu öğrencilerin Türkiye’ye entegrasyonlarını sağlayacak programların bulunmaması olumsuzluk yaratmıştır. Uluslararası öğrenciler okul harçlarını ödemek zorunda olmasalar da, verilen aylık harçlığın yetersizliği, projeye olan ilginin azalmasına yol açmıştır. Konaklamaların yurtlarda ücretsiz sağlandığı projede, yurt odalarının kalabalık olması, sosyal tesislerin ve imkânların azlığı veya bulunmaması gibi sorunlar, Türkiye’nin söz konusu projeden beklediği faydaları azaltmıştır. Diğer yandan ilgili ülkelere kaynaklanan sorunlar da bulunmaktadır.²⁵⁷ Bu açıklamalar, Büyük Öğrenci Projesi’yle birlikte yürütülen Hükümet Bursları kapsamında gelen uluslararası öğrenciler için de geçerlidir.

En önemli sorunlardan bir diğeri de, sayısal verilerin eksikliğidir. 1992 yılından bu yana Türkiye’ye kaç öğrencinin geldiği, bunların hangi üniversite ve bölümlerde okuduğu, kaç kontenjanın kullanıldığı, kaç öğrencinin bursunun kesildiği ya da mezun olduğu gibi bilgilere ilişkin sayısal ve istatistikî bilgiler, ihtiyaca tam olarak yanıt verememektedir. Büyük Öğrenci Projesi’nin yürütücüsü Millî Eğitim Bakanlığı’ndan tedarik edilen bu bilgilerin özenli bir şekilde tutulduğu söylenemez. Özellikle ülkeler hakkında ayrı ayrı tutulan sayısal veriler bu şekildedir. Yine de söz

²⁵⁶ Kavak ve Başkan, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim...**, ss.100 - 101.

²⁵⁷ **A.g.e.**

konusu proje hakkında gerçekçi bir fikir verebilecek sayısal verilere, Türkiye Bursları uygulamasını yürüten Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın uğraşları sonucunda erişilebilmiştir.

B) KAMU DİPLOMASİSİNE YENİ KURUMSAL KİMLİKLER

1) Genişletilmiş Diaspora ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Türkiye nezdinde gerçekleşen uluslararası öğrenci hareketliliğine yönelik değişen anlayış ve uygulamaları, Türkiye'nin kamu diplomasisi ve bu çerçevedeki kurumsal yenilenmelerinden ayrı düşünülmemeyeceği aşikârdır. Buradan yola çıkarak, günümüzde Türkiye'ye yönelik gerçekleşen uluslararası öğrenci hareketliliğinin en önde gelen kurumunu incelemek yararlı olacaktır.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Başbakanlığa bağlı müsteşarlık düzeyinde bir kamu kurumu olarak 2010 yılında kurulmuştur. Başkanlık, kuruluş vesilesini “(...) Böylece dünyanın farklı bölge ve ülkelerinde yaşayan vatandaşlarımızın yanı sıra ortak tarih ve kültürel mirasa sahip olduğumuz soydaş ve

akraba topluluklarımız ile sürdürülmekte olan ilişkiler kurumsal bir hüviyete kavuşmuştur”²⁵⁸ şeklinde ilan etmektedir.

5978 sayılı kanunla kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, esas itibariyle bir koordinasyon kurumudur. Türkiye’nin yurtdışında yaşayan vatandaşlarına ve soydaş-akraba topluluklarına yönelik ilgili ve yetkili kurum ve kuruluşlarca yapılacak çalışmaların koordinasyonunun bir plan dâhilinde yapılmasını sağlamak, bu alanlara yönelik belirlenmiş hedeflere hangi stratejilerle ulaşılacağını tespit etmek ve başarıya ulaşmasını sağlamak amacını gütmektedir. Başbakanlığa bağlı olan Başkanlık, çalışmalarını; Yurtdışı Vatandaşlar, Soydaş ve Akraba Topluluklar, Uluslararası Öğrenciler ve Sivil Toplum Kuruluşları olmak üzere dört temel alanda yürütmektedir. Bir koordinasyon kurumu olarak Başkanlık, bu çalışma alanlarının her biri için çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının temsil edildiği sürekli kurullar oluşturmuş ve strateji planları hazırlama çalışmalarına girişmiştir.²⁵⁹

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, genişletilmiş bir diaspora tanımı aracılığıyla, Türkiye’nin kamu diplomasisine başlı başına kurumsal bir kimlik kazandırmak amacıyla kurulmuştur. Genişletilmiş diaspora kavramıyla anlatılmak istenen, ilgi alanının yalnızca yurtdışında yaşayan Türkiye vatandaşlarıyla sınırlı olmayıp Türkiye’nin siyasî ve beşerî coğrafyasıyla bir şekilde tarihsel bir ilişki içinde bulunan her kesimin bu ilgiye mazhar olmasıdır.²⁶⁰ Ayrıca günümüz dünyasında

²⁵⁸ YTB, Hakkımızda, <<http://www.ytb.gov.tr/index.php/hakkimizda.html>>, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2013).

²⁵⁹ YTB, Hakkımızda, <<http://www.ytb.gov.tr/index.php/hakkimizda.html>>, (Erişim tarihi: 11 Aralık 2013)

²⁶⁰ Diaspora Tanımını Genişletti, <<http://haber.gazetevatan.com/diaspora-tanimini-genisletti/462930/1/gundem>> (Erişim tarihi: 10 Şubat 2014)

insanların hayatları süresince mobilitelerinin artması sonucu, Türkiye’yi hayatının bir döneminde “durak” olarak benimseyen ya da iletişim kuran kimseler (örneğin uluslararası öğrenciler) de bu diaspora tanımının içinde yer almaktadır. Subjektif bir tanım olması sebebiyle, genişletilmiş diaspora kavramı, iradî olmayan tarihsel şartların oluşturduğu fırsatlardan faydalanmanın yanı sıra, bütün dünya ülkeleri ve halklarıyla ilişki kurmayı kolaylaştırmaktadır.

22. Dönem Yasama Meclisinde, yurtdışında yaşayan Türkiye vatandaşlarının sorunlarının tespiti amacıyla TBMM’de oluşturulan bir komisyonun hazırladığı rapor, Başkanlığın kurulması fikrine ön ayak olmuştur.²⁶¹

“Nerede bir vatandaşımız, soydaşımız, akrabamız varsa; biz oradayız” sloganına sahip Başkanlık,²⁶² aslında sadece yurtdışında yaşayan Türkiye vatandaşlarına ve onların yaşadıkları ülkelere yönelik bir kurum olmadığını belirtmektedir. ‘Soydaş’ kelimesiyle Türk soylu ülke ve topluluklara; ‘Akraba’ kelimesiyle de soy bağı bulunmayıp tarihsel ve kültürel bir birliktelik ve yakın ilişki içinde bulunan ülke ve topluluklara yönelik faaliyetler gerçekleştirildiği izah edilmektedir. Ancak Latin Amerika gibi coğrafyalar için çeşitli eylem ve planlar düzenlemesi, Başkanlığın aslında tüm dünyayı kapsayan bir faaliyet alanının olduğunu göstermektedir.

Başkanlığın amacı, 5978 sayılı teşkilat ve görevleri hakkındaki kanunda,

a) Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çalışmalar yapmak ve sorunlarına çözüm üretmek,

²⁶¹ Mehtap Altınok, “Çözüm Odaklı Çalışıyoruz”, **Artı90**, Sayı 5, 2013, s.13.

²⁶² YTB, <<http://www.ytb.gov.tr/>> (Erişim tarihi: 11 Aralık 2013)

b) Soydaş ve akraba topluluklar ile sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bu topluluklara yönelik faaliyetler yürütmek,

c) Avrupa Birliği çerçevesinde yürütülen projeler ile Yükseköğretim Kurulu ve üniversiteler hariç olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarınca ülkemizde eğitim görmesi uygun görülenlerle, uluslararası anlaşmalar çerçevesinde ülkemize gelen öğrencilerin, ülkemizdeki eğitim süreçlerinin başarılı bir şekilde sonuçlandırılması için her türlü esası belirleyerek, ilgili kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamak,

*üzere, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının kuruluş, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin usûl ve esasları düzenlemektir.*²⁶³

şeklinde belirtilmektedir.

Başkanlık, Uluslararası Göç Örgütü'nün "vatanından ayrılmış, fakat bağlarını sürdüren, etnik ve ulusal toplum üyeleri"²⁶⁴ şeklinde tanımladığı diaspora kavramını daha geniş bir düzlemde ele almıştır. Belirtilen alanlarda çok çeşitli faaliyetler düzenleyen Başkanlığın en genel amacı; Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetleri aracılığıyla etkin bir güç olarak bölgesel ve küresel etkinliğini, çağımızın jeokültürel değerlerine referans vererek arttırmak ve tanımı geniş tutulmuş bir diasporaya yönelik koruyucu/kollayıcı icraatlarla 'büyük devlet' imajı oluşturmanın yanı sıra dünya çapında bir Türkiye sempatisi yaratmak şeklinde özetlenebilir. Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere, bu tür bir imaj oluşturma çabası, kamu diplomasisi kavramının belirleyici tanımlarındandır.

Genişletilmiş bir diaspora tanımını hedef alan Başkanlık, 2010 yılında kurulmasıyla birlikte, 1992 yılından itibaren devam eden Büyük Öğrenci Projesi ve Hükümet Bursları'nın diğer kurumlar nazarındaki sekretarya görevini de

²⁶³ Mevzuat, <<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5978.pdf>> (Erişim tarihi: 12 Aralık 2013)

²⁶⁴ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), **Dünyada Diaspora Stratejileri**, 2011, s.4.

üstlenmiştir. Bu görev, Başkanlık bünyesindeki Yabancı Öğrenciler Daire Başkanlığı'na verilmiş, daha sonra 'Yabancı' kelimesinin pejoratif bir kavram olduğu düşüncesiyle bu dairenin ismi 2012 yılında Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı olmuştur. Aslında bu isim değişikliği, Türkiye'nin uluslararası öğrencilere karşı daha nitelikli bir yaklaşım geliştirmeye başladığını da göstermektedir.

5978 sayılı kanunda Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı'nın görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

a) *Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulunun sekretarya işlerini yürütmek,*

b) *Öğrencilerin, öğrenimleri süresinde ve sonrasında, ülkemizi daha iyi tanımalarını ve ilişkilerin sürekliliğini sağlayıcı yurtiçinde ve yurtdışında çalışmalar yapmak veya benzeri çalışmalar yapan kamu kurum ve kuruluşları, özel kuruluş ile sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına katkıda bulunmak,*

c) *Öğrencilere yönelik olarak Kurul tarafından alınan kararların uygulanmasını ve sonuçlarını takip etmek.*

ç) *Kurula, kurum ve kuruluşların yaptıkları çalışmalarla ilgili değerlendirmeler ve analizler yapmak,*

d) *Öğrencilerin mezuniyet sonrasında yaşadıkları ülkelerde ilişkilerimizin devamını sağlamak,*

e) *Görev alanına giren konularda hizmetlerin etkililiğini ve yararlanıcı memnuniyetini analiz ederek araştırmak ve sonuçlarını ilgili kurumlarla paylaşarak gereken çalışmaların başlatılmasını sağlamak,*

f) *İlgili kurum ve kuruluşların çalışmalarının değerlendirilebilmesi amacıyla veri bankası oluşturmak,*

g) *(...) Türkiye'ye çeşitli alanlarda eğitim, öğretim, seminer, kurs ve benzeri faaliyetler için gelecek yabancı uyruklu öğrencilere ihtiyaçları doğrultusunda destek vermek,*

ğ) (...) Yurtdışından öğrenim görmek amacıyla ülkemize gelen öğrencilere burs, barınma, iaşe, sigorta, tedavi ve diğer giderlere ilişkin destek sağlamak (...)²⁶⁵

Bu hükümlerden, söz konusu dairenin, uluslararası öğrencilerle ilgili eğitim öncesi, eğitim ve mezuniyet sonrası süreçlerdeki tüm iş ve işlemleri kapsayan bir görev tanımına sahip olduğu görülmektedir.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, yalnızca Türkiye tarafından burslandırılan yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili iş ve işlemleri yürütmekte, sekreteryaya vazifesini yerine getirmektedir. Bu hareketliliğin Başkanlığın uhdesine verilip daha merkezî bir yapıya kavuşturulması, bir önceki bölümde bahsedilen, 1992 yılından itibaren Türkiye tarafından burslandırılan uluslararası öğrencilerle ilgili istenilen verimin alınamamasına neden olan sorunların aşılması amacını taşımıştır.

Burslu uluslararası öğrenci hareketliliği politikası, oldukça dinamik ve kurumlararası koordine gerektiren süreçlerden oluşmaktadır. Bu süreçler, Başkanlığın sekreteryasını ve esas yürütücülüğünü yaptığı Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu tarafından takip edilmektedir. Kurulun başkanlığını, Başbakan Yardımcısı yapmaktadır.

Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu; Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Kredi ve Yurtlar Kurumu ve Yükseköğretim Kurulu kurumlarının en az

²⁶⁵ Mevzuat, <<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5978.pdf>> (Erişim tarihi: 12 Aralık 2013)

genel müdür seviyesindeki katılımcılarından oluşmaktadır.²⁶⁶ Kurul toplantılarına, gerekli görüldüğü takdirde Sağlık Bakanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Millî İstihbarat Teşkilatı gibi kurumların mensupları da katılabilmekte ve görüş bildirebilmektedir. Kurulduğu tarihten itibaren Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından yerine getirilen ilk faaliyetlerden biri, Türkiye'nin "Uluslararası Öğrenci Strateji Belgesi"nin hazırlanmasıdır. Bu strateji belgesinde, uluslararası öğrenci hareketliliğinin dünyadaki diğer örnekleri incelemiş, bu hareketlilikten beklenen faydalar ortaya konulmuş ve Türkiye'nin bu alanda daha nitelikli adaylara ulaşabilmesi, uzun vadeli fayda sağlanması adına bir yol haritası çizilmiştir.

Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, başlı başına kamu diplomasisi faaliyetleri yürüten ve çoğunlukla diplomatik bir meslekî uğraş olarak görülen dış politikaya maddî ve manevî destek veren bir yapı olmasının yanı sıra, Türkiye'ye özgü bir imaj yaratmaya çalışan bir kamu kurumudur. Başkanlık, diaspora faaliyetlerine ağırlık vermesine rağmen, buradaki diaspora kavramı genişletilmiş bir anlamda ele alınmaktadır. Bu haliyle yalnızca yurtdışında yaşayan Türkiye vatandaşlarına değil; tarihsel, kültürel, dinî bağların bulunduğu hemen her ülkeyle ilişki kurulmaktadır. Elbette ki bu ilişkiler çeşitli seviyelerde cereyan edebilmektedir. Ancak uluslararası öğrenci hareketliliğinin kamu kaynaklarından burs sağlanarak gerçekleştirilmesi faaliyetlerinin Başkanlığın uhdesine verilmesi, bu hareketliliğe konu olan kişilerin de diaspora kavramına dahil edildiğini ortaya koymaktadır. Böylelikle faaliyet alanının, aslında kamu diplomasisinin bir gereği olarak tüm dünya olduğu söylenebilir.

²⁶⁶ Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulunun Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, <[http://www.ytb.gov.tr/Files/Document/Uluslararası%20Öğrenciler%20Değerlendirme%20Kurulunun%20Çalışma%20Usul%20ve%20Esasları%20Hakkında%20Yönetmelik..pdf](http://www.ytb.gov.tr/Files/Document/Uluslararası%20Öğrenciler%20Değerlendirme%20Kurulunun%20Çalışma%20Usul%20ve%20Esasları%20Hakkında%20Yönetmelik.pdf)> (Erişim tarihi: 15 Aralık 2013)

Başkanlık, yalnızca Türkiye’de burslu olarak öğrenim gören öğrencilerle ilgilenmektedir. Türkiye’de kendi hesabına okuyan uluslararası öğrenciler, Başkanlığın faaliyet alanının dışındadır. Ancak Başkanlık tarafından uluslararası düzeyde gerçekleştirilen fuar ve çalıştay gibi organizasyonlarda yapılan tanıtım faaliyetleri, burslu ya da kendi hesabına okuyan bütün öğrencilere yönelik olmaktadır. Bu noktada, Türkiye’de kendi hesabına okuyan uluslararası öğrencilerin nitelik ve niceliksel katkıları da göz ardı edilmemektedir. Örneğin Başkanlığın kuruluşu itibariyle yaptığı ilk önemli faaliyetlerden bir diğeri, Türkiye’de kendi hesabına okuyan uluslararası öğrencilere yöneliktir. Önceki yıllarda Türkiye üniversitelerinde kendi hesabına okuyan uluslararası öğrencilerin okul harçları Türkiyeli öğrencilerin üç katı miktarda iken, miktar artık Türkiyeli öğrencilerin ödediğiyle eşit olabilecek hale getirilmiştir.²⁶⁷

Türkiye’nin burslu uluslararası öğrenci hareketliliğinin Başkanlık uhdesine verilmesiyle, bu hareketlilik konusunda daha verimli çalışmalar gerçekleştirilmesi amacı güdülmüştür. Türkiye’nin 1992 yılında sistematik bir şekilde başlattığı uluslararası öğrenci hareketliliği sürecinde yaşanan sorunların aşılması ve bu hareketlilikten ilgili ülkelerin karşılıklı olarak azamî faydayı sağlamaları amacıyla, yükseköğretime ve bunun süreçlerine ilişkin her aşamada faaliyetler gerçekleştirilmekte, yeni uygulamalar hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. 2012 yılı itibariyle yürürlüğe giren ‘Türkiye Bursları’ uygulaması, Türkiye’nin uluslararası öğrenci hareketliliği alanında güçlü bir aktör olmasına yönelik ilerici bir adımdır.

²⁶⁷ Resmî Gazete, “2011-2012 Eğitim-Öğretim Yılında Yükseköğretim Kurumlarında Cari Hizmet Maliyetlerine Öğrenci Katkısı Olarak Alınacak Katkı Payları ve Öğrenim Ücretlerinin Tespitine Dair Karar” <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/08/20110826-12.htm>> (Erişim tarihi: 15 Aralık 2013)

2) Vizyoner Bir Başlangıç: ‘Türkiye Bursları’

1992 yılından beri Türkiye nezdinde devam eden uluslararası öğrenci hareketliliğinin nicelik olarak artış göstermesine rağmen, bu hareketlilikten istenilen verimin sağlanamaması ve sürecin bir bakıma sadece diğer ülkelere geçmişte verilen taahhütlerin yerine getirilmesinden ibaret kalması nedeniyle, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı konu hakkında yeni bir uygulama geliştirmeye girişmiştir. Başkanlığın, kuruluşuyla birlikte yaptığı ilk faaliyetlerden olan Uluslararası Öğrenci Strateji Belgesi'nin²⁶⁸ içerdiği fikirler doğrultusunda, uluslararası öğrenci hareketliliğinden önemli bir pay alan gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar incelenmiş ve geçmiş yılların da bir muhasebesi yapılarak ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte yeni ve etkin bir sistem için adımlar atılmaya başlanmıştır.

Bu sürecin sonunda, Türkiye Bursları uygulaması, Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu'nun 2012 yılındaki kararıyla hayata geçirilmiş ve konu hakkında yeni bir yönetmelik hazırlanmıştır. Daha önce Büyük Öğrenci Projesi ve Hükümet Bursları kapsamında verilen bursların yanı sıra, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı uhdesinde yürütülen uluslararası öğrencilere yönelik diğer burs programları da bu yeni sistemin kapsamına alınmışlardır. İlerleyen süreçte, Türkiye'nin kamu kaynaklarından finanse edilen ve diğer kurum ve kuruluşlar

²⁶⁸ Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığının Görevleri, <<http://www.ytb.gov.tr/index.php/uodb-menu-sol/uodb-gorevleri-sol.html>> (Erişim tarihi: 16 Aralık 2013)

tarafından koordine edilen bursların da Türkiye Bursları çatısında merkezîleştirilmesi planlanmaktadır.

Türkiye Bursları, öncelikle bir marka değeri yaratmayı amaçlamıştır. Gelişmiş ülkelerin konuyla ilgili politikalarının gözden geçirildiği önceki bölümlerde, bu tür bir marka değerinin, kamu diplomasisinde popülerlik açısından önemli olduğu görülmektedir. Türkiye tarihinde estetik bir tutum ve davetkârlık anlamını taşıyan “Lâle” figürünün bulunduğu kendine ait bir amblemle, Türkiye Bursları uygulaması bu tür bir marka değeri yaratmaya girişmiştir. Özellikle dış temsilciliklere sahip Türkiye kamu kurumlarının konu hakkında bilinçlenmeleri sağlanmaya çalışılmakta ve Türkiye Bursları'nın ulusal bir politika olarak değerlendirilmesine çaba sarf edilmektedir.

Türkiye Bursları Logosu



Özellikle, tatmin edici demokratik bir yönetimin tam olarak tesis edilemediği ülkelerle uluslararası öğrenciler vasıtasıyla kurulan ilişkiler, konunun hassasiyetinin gözetilmesini zorunlu kılmaktadır. Uluslararası öğrenci hareketliliği, bahse konu tüm ülkelerle ilgili olarak Türkiye'nin dış politika hedefleri, ilişkileri ve

hassasiyetlerinden ayrı düşünülememektedir. Bu durum, Türkiye'nin yakın tarihsel ilişkiler içinde bulunduğu ülkeler söz konusu olduğunda daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Böylelikle Türkiye Bursları uygulaması ve uluslararası öğrenci hareketliliği, faaliyet alanları ve nitelikleri gereği, ulusal ve uluslararası politikayla simbiyotik bir ilişki içindedirler.

Bu tür bir uygulamaya girişilmesinin en önemli sebeplerinden biri, Türkiye'de öğrenim gören uluslararası öğrencilerin sayısının son on yılda %70 oranında artış göstermesidir.²⁶⁹ Türkiye'de hâlihazırda öğrenim gören 138 ülkeden 12.575 burslu uluslararası öğrenci bulunmaktadır.²⁷⁰ Bu yönde bir artışın yarattığı imkânlar, Türkiye'nin son yıllardaki etkin dış politikası ve kamu diplomasisine verdiği önem uyarınca, uluslararası öğrenci hareketliliği politikalarının revize edilmesini gerekli kılmıştır.

Türkiye Bursları, dinamik ve ülkelere göre değişik uygulamalara gidilen bir sistem öngörmektedir. ABD ve Fransa gibi ülkelerin farklı coğrafyalardaki ülkelere farklı burs kategorileriyle yaklaşmalarına benzer şekilde, Türkiye Bursları da ülkeleri belli kriterlere göre kategorize edip her bir kategoriye ayrı bir burs seçeneği sunmaktadır. Burs sistemi, böylece daha dinamik bir yapıya kavuşturulmuştur. 2012-2013 eğitim ve öğretim yılı için Türkiye Bursları, farklı kategorilerdeki burs programlarıyla adayların başvurularına açılmıştır. Lisans alanında verilen burslar ülkelerin coğrafi, sosyal ve kültürel özellikleri dikkate alınarak ayrıştırılmıştır. Örneğin Türk Dili Konuşan Ülkeler Lisans Bursu kategorisi, yalnızca Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan'dan yapılacak başvurular için

²⁶⁹ Hasan Er, "Türkiye Bursları Büyük İlgi Gördü", **Artı90**, Sayı 3, 2012, s.82.

²⁷⁰ YTB, **Sayılarla Türkiye...**, s.24.

kullanılabilmektedir. Diğer taraftan Türkiye - Afrika Lisans Bursu kategorisine, sadece belirlenen Afrika ülkeleri öğrencileri başvurabilmektedir. Harran Lisans Bursu kategorisi ise ağırlıklı olarak belirli Ortadoğu ülkelerine yöneliktir. Diğer burs programları kategorilerinde de ülkeler farklı şemalar altında değerlendirilerek plan ve programlama süreçlerinin etkin bir şekilde ilerlemesi amaçlanmıştır. 2013 - 2014 akademik yılı uygulamalarında değiştirilmiş olsa da, başlangıçta Afganistan ve Somali gibi ülkeler için ayrı bir kategorinin tesis edilmesi, burs programlarının oluşturulmasında bir takım öznel siyasî etkenlerin rol oynadığını göstermektedir.²⁷¹ Ayrıca yeni uygulamanın hazırlık çalışmalarında sıklıkla vurgulanan ve yeni sistemin sahip olmasının elzem olduğunun düşünüldüğü 'esneklik' vasfı gereğince, Türkiye Bursları'nın burs programlarına yönelik tema ve kapsam değişiklikleri mütemadiyen uygulanmaktadır. Böylece sistem güncel şartlara uyarlanabilmekte olup uygulamaya geçirildiği 2012 yılından itibaren daha olgun bir yapıya sahip bulunmaktadır. Örneğin 31 Ekim 2013 tarihinde gerçekleştirilen Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu toplantısında; görülen lüzum üzerine, önceden uygulamada bulunan ve önlisans seviyesindeki öğrencileri kapsayan Ahilik Burs Programı'nın uygulamadan kaldırılmasına karar verilmiştir.

Branş ve lisansüstü burs kategorileri, belirlenen yaş ve akademik arka plan kriterlerini karşılayan, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan tüm dünya öğrencilerinin başvurularına imkân tanımaktadır.²⁷² Görüldüğü üzere, burs kategorileri yalnızca ülkeler bazında değil, tematik olarak da ayrıştırılabilmekte ve bu haliyle yönetilebilir bir uygulama sürdürülmektedir.

²⁷¹ A.g.y., s.82 - 83.

²⁷² Burs Programları, <<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkiye-burslari/burs-programlari>> (Erişim tarihi:17 Aralık 2013). Çifte vatandaşlığa sahip olanlar da Türkiye Bursları'na başvuramamakta olup bu kişiler için Türkiye Bursları dışında imkânlar sunulabilmektedir.

Türkiye Bursları uygulamasının hayata geçirilmesindeki öncelikli amaçlardan bir tanesi, yükseköğretim için burslu olarak Türkiye’de okumayı tercih eden adayların arasından nitelikli olanlarının tercih edilmesidir. Bu sebeple aday öğrencilerin akademik başarıları ve bununla ilgili göstergeler, değerlendirme sürecinde en fazla önem verilen konu haline gelmiştir. Türkiye’nin bir akademik yılda burslu olarak kabul edebileceği uluslararası öğrenci sayısı, bütçe esasına ve Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu’nda alınacak karara dayanılarak belirli bir sayıda tutulması gerekmektedir. Buna karşılık son yıllarda Türkiye’de öğrenim görmek isteyen uluslararası öğrencilerin sayısının önemli bir artış göstermesi, rekabete dayalı bir sistemi olanaklı kılmıştır. Böylelikle adayların akademik ve farklı alanlardaki donanımlarına çok daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Getirilen başarı kriterleri, sürecin daha objektif ve şeffaf bir şekilde seyretmesini mümkün hâle getirmiştir.

Türkiye’nin uluslararası öğrenci hareketliliği alanında bir yandan cazibesini artırarak diğer yandan başarı kriterlerini yükseltmesi ilk bakışta bir çelişki gibi görülebilir. Gerçekten de Türkiye, konu hakkında önceki yıllardan edindiği olumsuz tecrübelerden de yararlanarak, sağladığı imkânların nitelik ve niceliğini gözle görülür bir şekilde artırmıştır. Ancak bunun yanı sıra Türkiye’nin ve özelde Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’nın, ülkelerden konuyla ilgili gelen taleplere karşı daha az tavizkâr olduğu ve daha denetimli bir eleme sistemi uyguladığı göze çarpmaktadır.²⁷³ Esasında bu durum, Türkiye’nin kamu diplomasisini ciddiye aldığını ve kamu diplomasisi uygulamalarının yanlış ve sahte bir algı üreten

²⁷³ Başvuru Şartları, < <http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkiye-burslari/basvuru-sartlari>>; Seçim ve Değerlendirme, < <http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkiye-burslari/degerlendirme-ve-secim>> (Erişim tarihi: 17 Aralık 2013)

faaliyetler bütünü olarak değerlendirmekten kaçındığını göstermektedir.²⁷⁴ Bu anlayışa göre kamu diplomasisi, yanıltıcı ve şişirilmiş bir algı yaratma süreci olmayıp klasik diplomasiye olan katkısının yanı sıra başlı başına çıktılar üretebilen bir uygulama olmalıdır. Uluslararası öğrenci hareketliliği alanında Türkiye Bursları uygulamasıyla hayata geçirilen yenilikler de, Türkiye'nin – bir sonraki bölümde üzerinde durulacak – son yıllardaki dış politikası ve diplomasi anlayışındaki revizyonları yansıtmaktadır.

Kamu diplomasisinin yalnızca hedef kitlenin algısının değişmesi için süreklilik arz etmeyen, sembolik eylemler olarak düşünülmesi yanlıştır. Kamu diplomasisi, süreklilik arz eden ve yönlendirilebilir faaliyetleri içermelidir. Zira Türkiye Bursları uygulamasıyla birlikte, diğer ülkelerin insan kaynağı ihtiyacı duydukları alanlar karşılıklı olarak tespit edilmeye çalışılarak, bu ülke uyruklu burslu uluslararası öğrencilerin Türkiye'nin yalnızca belirli üniversitelerinde ve belirli bölümlerde okuyabilmeleri uygulamasına gidilmiştir. Türkiye Bursları'nın bu veçhesiyle, kamu diplomasisinin, sonuçları *kendiliğinden* meydana gelen bir uygulama olmadığına işaret edilmektedir. Ayrıca diğer ülkelerin ihtiyaç ve taleplerinin göz önünde bulundurulması, kamu diplomasisinin *karşılıklı rıza* unsuruna riayet edildiği yönündeki başarı emarelerine işaret etmektedir.²⁷⁵ Türkiye Bursları'yla birlikte, uluslararası (burslu) öğrenci hareketliğinin en başta gelen kalemlerinden olan tanıtım, burs miktarları, yurt imkânları ve sağlık güvencesi gibi konularda gözle görülür iyileştirmelere gidilmesi, uygulamanın kalitesinin niceliksel artışını açığa vurmaktadır. Diğer taraftan, uluslararası öğrenci hareketliliğinin

²⁷⁴ Sait Yılmaz, **Kamu Diplomasisi: Başka Halklara Angaje Olmak, Ayaklandırmak**, 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler, Sayı 1, 2012, s.217.

²⁷⁵ **Yukarıda**, s.34.

Türkiye bütçesine getirdiği kayda değer maliyetler, Türkiye'nin bu alandaki kamu diplomasisini *kendiliğinden* bir süreç olarak görmediğini, başlı başına bir çalışma konusu olarak değerlendirdiğini göstermektedir.²⁷⁶

Tüm bunların sonucunda, 2013 yılında Türkiye Bursları'na 166 ülkeden toplam 55.072 adet başvuru gerçekleştirilmiştir.²⁷⁷ Seçim işlemleri ardından, 140 ülkeden 3.743 öğrenci burs almaya hak kazanmıştır.²⁷⁸ Türkiye Bursları'nın uygulamaya geçtiği 2012'de ise 156 ülkeden 41.115 başvuruya karşılık 3.914 öğrenci burs almaya hak kazanmıştır.²⁷⁹ Yeni burs sistemiyle birlikte, daha önce Türkiye'ye eğitim görmek için çok az öğrencinin geldiği ya da hiç öğrencinin gelmediği Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Latin Amerika gibi coğrafyalardan daha fazla başvuru alınmaya başlamıştır. Örneğin 2013 Türkiye Bursları uygulamasının Dil Kursu, Doktora, Lisans, Ön Lisans ve Yüksek Lisans programlarına İspanya'dan 142 başvuru olmuştur ki bu sayı, önceki senelerle karşılaştırıldığında fark edilir bir artışa işaret etmektedir. Başka bir örnek olarak Latin Amerika kıtası ülkeleri çarpıcıdır. Söz konusu kıtadan Türkiye Bursları'na en fazla başvurunun yapıldığı ülke olan Kolombiya'dan 2013 senesinde 408 başvuru alınmıştır. Bu sayı, Türkiye'nin dış politikasında ve uluslararası öğrenci hareketliliğinde tarihsel olarak yakın ilişkilerde bulunduğu birçok çevre ülkesinden daha fazladır.²⁸⁰ Bu durum, bir sonraki bölümde yer verilecek olan, Türkiye dış politikasının son yıllardaki açılımlarıyla uyumluluk göstermektedir.

²⁷⁶ Türkiye'de yükseköğretim seviyesinde eğitim gören bir uluslararası öğrenciye eğitimi süresince sağlanan imkânların bütçedeki toplam maliyeti; Tıp/Sağlık Bilimleri için ortalama 436 bin TL., Mühendislik Fakülteleri/Fen Bilimleri için 224 bin TL., Sosyal Bilimler içinse 215 bin TL. tutarındadır.

²⁷⁷ YTB, *Sayılarla Türkiye...*, s.34.

²⁷⁸ *A.g.y.*, s.37. Burs hakkından feragat eden öğrenciler de bulunmaktadır.

²⁷⁹ Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı, *Sayılarla Türkiye Bursları*, Ocak 2013, s.21.

²⁸⁰ *A.g.y.*, ss.31-34.

Türkiye Bursları, 1992 yılından itibaren edinilen deneyim ışığında, uluslararası öğrenci hareketliliğinde önde gelen ülkelerin uygulamalarının incelenmesinin ardından hayata geçirilmiştir. Dünyada giderek sıkı bir rekabet konusu hâline gelen uluslararası öğrenci hareketliliğinde Türkiye'nin daha popüler ve tercih edilebilir bir ülke olması sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca söz konusu uygulamadan istifade eden öğrencilerden gerekli verimin alınması ve uygulamadan beklenen uzun vadeli faydaların gerçekleşebilmesi için izlenmesi gereken süreçler daha rasyonel hâle getirilmiştir. Önceki yıllarda Türkiye'ye gelen öğrencilerin takip edilmemesi ve onlara gerekli rehberliğin sağlanmamasından kaynaklanan sorunlar yeni burs programının içeriğiyle birlikte aşılmaya çalışılmaktadır. Zira uluslararası burslu öğrenci hareketliliğinin Başbakanlığa bağlı bir birime havale edilmesi konuya daha farklı ve bütüncül bir gözle bakıldığının göstergesi olarak düşünülebilir.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı bünyesindeki Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı'nın en temel amaçlarından biri, Türkiye'nin uluslararası öğrenciler için sunulan yaşam kalitesi, imkân ve fırsatlar bakımından dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almasını sağlamaktır. Bu amaçla, Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısını artırmak için çalışmalarını belli bir program dâhilinde; eğitim öncesi, eğitim süreci ve eğitim sonrası olmak üzere üç aşamalı bir şekilde yürütmektedir. Kamu diplomasisinin insan odaklı yapısı gereğince; Türkiye Bursları kapsamında başvuru ve seçim sürecinin akabinde, akademik yıl boyunca çeşitli kültürel faaliyetler yapılmakta ve mezun olup ülkelere dönen öğrencilerle irtibat halinde bulunmaya çalışılmaktadır. Böylece uluslararası öğrencilerin Türkiye'deki eğitim süreçlerinin yalnızca öğrenim gördükleri eğitim kurumlarıyla sınırlı kalması önlenmekte ve eğitim yoluyla gerçekleştirilen kamu diplomasisi bütüncül bir tarzda

ele alınmaktadır. Türkiye Bursları kapsamında Türkçe öğretimine verilen önem²⁸¹ ve sıklıkla kullanılan ‘gönüllü elçisi’²⁸² söylemi bu duruma işaret etmektedir.

Böylece, yaklaşık 20 yıldır sistematik bir şekilde devam eden Türkiye’nin burslu uluslararası öğrenci hareketliliği, daha etkin ve dinamik bir mekanizmayla değiştirilmiştir. Nitelik ve nicelik olarak dünya standartlarının uygulanmaya çalışıldığı yeni Türkiye Bursları sistemi; başarı, rekabet ve şeffaflık gibi çağdaş kavramların daha çok vurgulandığı bir yapı kazanmıştır.²⁸³ Türkiye’nin uluslararası öğrenciler için bir çekim merkezi hâline gelmesi, öğrenci hareketliliğinin dış politikada atılan diğer adımlara yardımcı olması ve hatta başlı başına bir dış politika aracı haline gelmesi için girişilen yeni uygulama, kamu diplomasisinin etkin bir örneğini oluşturmaktadır. Beklenen uzun vadeli siyasî ve ekonomik faydaların yanı sıra, rekabet konusu haline gelmiş bulunan bu alanda kamu diplomasisi kavramının karakteristik özelliğine uygun olarak modern kavramların daha fazla vurgulanması, Türkiye’nin söz konusu hareketliliğe yaklaşımını ortaya koymaktadır. Uluslararası öğrenci hareketliliğine, yabancı uyruklu öğrencilere tahsis edilen burslar yoluyla katkı sağlanması, Türkiye’ye, kendi kapasitesi oranında imkânlar sunmakta ve onun, kamu diplomasisi uygulamalarının karakteristiği olarak, çağımız liberal sistemiyle bütünleşmesini kolaylaştırmaktadır.

²⁸¹ Türk Dili Eğitimi, <<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkce-egitimi>> (Erişim tarihi: 18 Aralık 2013)

²⁸² “Türkiye’nin Gönül Elçileri Konya’da Eğitiliyor”, <<http://www.hurriyet.com.tr/egitim/23341311.asp>> (Erişim tarihi: 19 Aralık 2013)

²⁸³ Bozdağ: “Türkiye eğitim alanında da çekim merkezi oluyor”, <<http://www.ytb.gov.tr/index.php/uluslararasi-ogrenciler/601-2012091803.html>> (Erişim tarihi: 19 Aralık 2013)

IV. BÖLÜM: ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİNİN TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ

A) TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ

Kuruluşundan itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasındaki en çok göze çarpan unsur, bu politikanın Batı'ya yönelik olmasıdır.²⁸⁴ Bu süreklilik unsurunun başta ekonomik olmak üzere, tarihî, coğrafi, psikolojik ve jeokültürel nedenleri bulunmaktadır. Ancak, bir yarı çevre ülke olarak düşünülebilecek Türkiye'nin, kuruluşundan itibaren Batı (Avrupa, ABD) dışında kalan ülkelere de tamamen kayıtsız kaldığı söylenemez. Batılıcılığın keskin bir ideoloji olarak varlığını sürdürdüğü bir zamana rastlayan 1937 tarihli Sadabat Paktı, bunun yalnızca bir örneğidir. Elbette söz konusu girişimler, Türkiye dış politikasında bir yön değişikliği olarak görülemeyecek, amaca matuf ve kimi zaman da Batı'nın teşvik ettiği girişimlerdir. Ayrıca Türkiye dış politikasının Batı yönelimli olması, kimi olaylar sırasında farklı dış politika alternatifleri üzerinde düşünülüp buna göre harekete geçilmediği ve farklı dış politika yönelimlerinin daha iyi sonuç vereceğini savunan görüşlerin taraftar toplamadığı anlamına gelmemektedir. Ancak geçmişten günümüze kadar uzanan zaman dilimi bir bütün olarak ele alındığında, Türkiye dış politikasının

²⁸⁴ Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, der. Melek Fırat, 2006, s.71.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyeliği ve Avrupa Birliği (AB) üyelik süreciyle simgelenebilecek Batı'ya yönelimli olması hali, en göze çarpan olgudur.

Türkiye'nin, sınır komşusu olduğu bazı ülkelerle farklı sebepler yüzünden yaşadığı ve kimi zaman krize dönüşebilen sorunlar, dış politikanın genel barışçıl havası yanında arızî durumlar olarak görülebilir. Gerçekten de Türkiye, bölgesinde barışın bozulması ihtimallerine genel olarak her zaman endişeli bakmış ve istikrarın sağlanmasını kendi açısından yararlı görmüştür.²⁸⁵

80'li yıllara kadar, Türkiye'nin çoğunlukla iç sorunlarına odaklandığı ve bu sebeple günümüzle kıyaslandığında daha içe kapanık bir ülke izlenimi oluşturduğu söylenebilir. 12 Eylül 1980 yılında gerçekleşen askerî darbenin ardından cumhurbaşkanı olan Turgut Özal'la birlikte, Türkiye liberal piyasa yönelimli kimi reformlarla uluslararası sisteme entegre olmaya başlamıştır. Bu entegrasyon süreci, 1991 yılında Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından oluşan belirsizlik ortamında kesintiye uğramıştır. Bu kesintinin en başta gelen sebeplerinin, 90'lı yıllarda Türkiye'nin en çok mesai harcadığı Kürt sorununa yönelik askerî çözüm yöntemleri, ekonomik sıkıntılar ve istikrarsız koalisyon yönetimleri olduğu söylenebilir.²⁸⁶

2000'lerin başından itibaren Türkiye, 80'lerde başlayıp 90'larda ciddi bir kesintiye uğrayan entegrasyon sürecine yeniden başlamıştır. Bu doğrultuda AB üyelik müzakereleri hız kazanmış, iç politikadaki kimi kronik sorunlarda demokratik açılımlar yapılmış ve insan hakları konusunda gelişmeler kaydedilmiştir. 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek başına meclis çoğunluğunu

²⁸⁵ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Genel Görünüm, <<http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?2f420c84-2999-4028-9ea0-6bb75a825b9b>> (Erişim tarihi: 10 Şubat 2014)

²⁸⁶ William Hale, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, çev. Petek Demir, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003, ss.203-204.

sağlaması, ülkede görece bir siyasî istikrar zemini yaratmıştır. Diğer taraftan 2000'li yıllar, tüm dünyada yarı-çevre ülkelerin görece bir ekonomik gelişme kaydettiği yıllardır. Güney Kore, Meksika, Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika gibi ülkeler dünya politikalarında isimlerinden daha çok söz ettirmişler ve Soğuk Savaş şartlarının genel olarak katı dış politika yönelimleriyle kıyaslandığında daha bağımsız politikalar izleyebilmişlerdir.²⁸⁷

Bu ülkelerden biri olan Türkiye'nin olumlu bir seyir izleyen iç politika şartlarına koşut olarak, dış politikasında da kimi değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye, Batı yöneliminden taviz vermeden, mücavir bölgesindeki tarihsel birliktelik ve benzerliklere sahip olduğu ülkelere yönelik daha aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Önceki dönemlerde tabu olarak görülen Ermenistan ve Kıbrıs sorunları gibi konularda ilerici adımlar atılmış, Türkiye'nin güvenlik algısında büyük bir değişim yaşanmış, ekonomik kazanım perspektifi daha ön plana çıkmıştır.²⁸⁸

Yaşanan değişimlerin dayandığı ilkeler, bu değişimlerin bizzat yürütücülerinden olan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından "...güvenlik ve özgürlük arasında denge, komşularla sıfır sorun, çok boyutlu bir dış politika, pro-aktif bir bölgesel politika, yepyeni bir diplomatik tarz ve ritmik diplomasi" olarak özetlenmiştir.²⁸⁹ Diplomasinin yoğunlaştığı alanlar yalnızca çevre bölgeleriyle sınırlandırılmamış, bunun yanı sıra, tarihsel bir birlikteliğinin olmadığı kimi uzak

²⁸⁷ Baskın Oran, "11 Eylül Olayı Ertesinde AKP Dönemi", **Türk Dış Politikası**, Cilt III, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.29.

²⁸⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Türk Dış Politikasının Temel Konuları**, Haziran 2013.

²⁸⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Yeni Dönemde Sıfır Sorun Politikası, <<http://www.mfa.gov.tr/yeni-donemde-sifir-sorun-politikasi.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 09 Şubat 2014)

coğrafyalarla da (örneğin Latin Amerika) münasebetler hız kazandırmıştır. Bu noktada Sahraaltı Afrika'yla gelişen ilişkileri özellikle belirtmek gerekmektedir.²⁹⁰

Bu dönemde Türkiye'nin dış politikasında belirginlik kazanan en önemli bölgelerden biri Ortadoğu olmuştur.²⁹¹ Türkiye'nin de coğrafi bir parçası olup olmadığı tartışılan Ortadoğu, Türkiye'nin model ülke olması perspektifi açısından da dış politika gündeminde ağırlık kazanmıştır. Bölgeyle güçlü ortak değerlere sahip olan Türkiye'nin bölgeye yönelimleri, aynı zamanda bir kimlik meselesi olarak da ele alınabilmiştir.²⁹²

Ortadoğu ve Orta Asya'ya yönelik ekonomik girişimlerle desteklenen bu yönelimlerde Türkiye'nin en önemli vasıtalarından birisi de yumuşak gücü olmuştur. Anılan bölgelere yönelik yumuşak güç unsurları, Türkiye'nin bu bölge ülkelerinin koşullarına kıyasla sahip olduğu ekonomik güç ve yine bu ülkelerle olan ortak sosyo-kültürel değerleri ile tahkim edilebilmiştir.²⁹³ Ancak bu yumuşak güç unsurunun, yalnızca adı geçen bölgelere yönelik bir strateji olmaktan ziyade, tüm uluslararası sistemi hedef alan bir vasıta olduğu belirtilmelidir.

Söz konusu yumuşak güç vasıtasının dış politikada ön plana çıkması, aynı zamanda bir takım kurumsal yapılanmaları da beraberinde getirmiştir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve bir önceki bölümde ele alınan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı gibi devlet kurumları, dış politikada yumuşak güç unsurunun

²⁹⁰ Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'yla hızla gelişen münasebetlerinin ayrıntılarına IV. Bölüm'de değinilecektir.

²⁹¹ Çağrı Erhan, "Türkiye'nin Ortadoğu Siyaseti Güncelleniyor", Türkiye Gazetesi, 16 Temmuz 2013.

²⁹² Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, 14. Baskı, Küre Yayınları, 2003, ss.59-60.

²⁹³ Mensur Akgün ve Sabiha Senyücel Gündoğar, **Ortadoğu'da Türkiye Algısı 2012**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Yayınları, 2012, ss.17-23.

kullanımının önde gelen kurumları olmuş ya da bu kurumlar yeni dış politika anlayışıyla beraber revize edilmişlerdir.

1992 yılında kurulan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), yaptığı faaliyetlerin yaygınlığıyla, bu kurumlar arasında en belirgin olanıdır. Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından bağımsızlığına kavuşan Türkî Cumhuriyetlere yönelik bir işbirliği zemini oluşturmak şiarıyla kurulan TİKA, 2000'li yılların başına kadar yıllık ortalama ancak 250 proje ve faaliyet gerçekleştirebilmiştir. 2003 yılından 2006 yılına kadar ise yıllık ortalama 700 proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir.²⁹⁴ Günümüzde 30 işbirliği ortağı ülkede 33 Program Koordinasyon Ofisi ile faaliyet gösteren TİKA; beş kıtada yer alan 100 ülkede, daha çok teknik altyapı, insanî ve kalkınma yardımları konularında yoğunlaşmaktadır.²⁹⁵

TİKA, ilk yıllarında, kuruluş amacı doğrultusunda Türkî Cumhuriyetlere ağırlık vermiş; ancak 90'lı yıllarda Türkiye'nin nispeten istikrarsız ortamı, TİKA'nın faaliyetlerine de olumsuz yansımıştır. Ayrıca, bağımsızlıklarını yeni kazanan Türkî Cumhuriyetlerde TİKA'nın hassasiyetten uzak kimi siyasî/ideolojik yönelimleri, kurumun faaliyetlerinin anılan ülkelerde kendi egemenliklerine karşı bir tehlike olarak algılanabilmesine yol açmıştır.²⁹⁶ 2000'li yıllarda değişim gösteren iç ve dış politikanın etkisiyle TİKA, faaliyetlerini uluslararası sistemin jeokültürüyle eylem ve söylem bazında uyumlulaştırmış ve etkinliğini son derece artırmıştır.

²⁹⁴ Tuncay Kardeş, Ramazan Akdağ, "Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2012, s.171.

²⁹⁵ T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Faaliyet Alanları, <<http://www.tika.gov.tr/faaliyet-alanlari/2>> (Erişim tarihi: 17 Şubat 2014)

²⁹⁶ Kardeş; Akdağ, "Bir Dış Politika...", s.176.

Görüldüğü gibi, TİKA'nın kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği evreler, tıpkı Türkiye'nin 90'lı yılların başından itibaren Büyük Öğrenci Projesi adıyla giriştiği ve Türkiye Bursları'na ulaşan uluslararası öğrenci hareketliliğinin seyir çizgisini andırmaktadır. İki kurumsal yapı da, Türkiye'nin, 90'lı yılların tek taraflı ve ideolojik çerçevesinden, 2000'li yıllarda uluslararası sistemle derin jeokültürel entegrasyonuna doğru yol alışında onunla beraber ilerlemişlerdir.

Bir diğer yumuşak güç aracı olan ve 2007 yılında kurulan Yunus Emre Enstitüsü (YEE), yurt dışında kurduğu merkezlerle, Türkçe'nin yaygınlaşması merkez amacı çerçevesinde, eğitim ve öğretim faaliyetleri, sanatsal ve kültürel çalışmalar sürdürmektedir. 32 ülkede dış temsilciliği bulunan YEE'nin İran, Kosova, Ürdün, Kazakistan gibi Türkiye için daha özel anlamlar içeren ülkelerin yanı sıra; Almanya, Belçika, İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda, Japonya gibi ülkelerde de temsilciliklerinin bulunması, Türkiye'nin yumuşak güç kavramını, yalnızca kimi ülkelere insanî yardımda bulunmakla sınırlı tutmadığına işaret etmektedir.²⁹⁷ Bu ülkelerde yaşayan Türkiye vatandaşı bir nüfusun bulunması bu durumda etkili olsa da, daha önce üzerinde durulduğu gibi, Türkiye'nin yumuşak güç unsuruyla, yalnızca tarihsel bağlarda ortak olunan ülkeleri değil, aynı zamanda tüm uluslararası sistemi hedef aldığı görülebilmektedir.

2010 tarihinde Başbakanlığa bağlı bir birim olarak kurulan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK); "Türkiye'nin uluslararası toplumda tanıtımını yapmak ve saygınlığını artırmak hedefi doğrultusunda kamu kurum ve kuruluşları ile, bütün zenginlikleri ve tecrübeleriyle sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyon ve

²⁹⁷ Yunus Emre Enstitüsü, Kurumsal, <<http://yee.org.tr/turkiye/tr/kurumsal>> (Erişim tarihi: 17 Şubat 2014)

işbirliğini sağlama"yı²⁹⁸ temel amacı olarak belirlemiştir. Türkiye'nin ve eylemlerinin tanıtım ayağına yoğunlaşan koordinatörlük, dış politikanın çeşitlenmesinin ve resmî olmayan alanları da kapsamasının neticesinde, dış politika dallarına yardımcı ve eşgüdüm sağlayıcı bir yapı kazanmıştır.

Türkiye'nin yeni dönemde üzerinde önemle durduğu yumuşak güç unsurunun kurumsallaşmış vasıtaları, anılan kurumlarla sınırlı değildir. "Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü" birimine sahip Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Bakanlığı ve uluslararası alanda etkinliğini artıran Diyanet İşleri Başkanlığı'nı burada anmak yerinde olur. Yumuşak güç unsurunun, ele alınan dönemde devletin tüm kurumları nezdinde, ülkenin maddî - manevî kapasitesi ve zamanın şartları uyarınca genel bir vasıta olarak düşünüldüğü söylenebilir. Yalnızca devlet nezdinde değil; iş çevreleri, sivil toplum kuruluşları ve televizyon dizileri gibi popüler kültür araçlarının da bu dönemde yumuşak gücün kullanımına katkıları büyük olmuştur.²⁹⁹

Sonuç olarak, son yıllarda Türkiye'nin uluslararası sistemle ve bu sistemin jeokültürel değerleriyle tam bir entegrasyon sağlamak amacıyla merkez ülke benzeri bir dış politika izlediği ve iç politikasını da bu amaca uygun reformlarla düzenlemek istediği söylenebilir.³⁰⁰ Son yıllarda hız kazanan arabuluculuk faaliyetleri de bu duruma işaret etmektedir.³⁰¹ Bu doğrultuda Türkiye, daha önce "âtlı" halde bırakıldığı düşünülen elindeki bütün araçları, bilhassa yumuşak güç bağlamında

²⁹⁸ T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Hedefler, <<http://www.kdk.gov.tr/kurumsal/hedefler/9>> (Erişim tarihi: 17 Şubat 2014)

²⁹⁹ Fırat Gülgen, "Ortadoğu'da Kıvanç, Balkanlar'da ise Kenan Seviliyor", **Milliyet**, Güliz Arslan, 18 Şubat 2012.

³⁰⁰ Davutoğlu, **Strateji...**, s.563.

³⁰¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk, <<http://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 09 Şubat 2014)

sosyal ve kültürel imkânlarını, kullanmaya çalışmaktadır. Konumuz açısından ayrıca vurgulanmalıdır ki, bu yumuşak güç araçlarının, uluslararası sistemle entegrasyonu derinleştirici jeokültürel eylem ve söylemlerle tahkim edilmesine özen gösterilmektedir.

B) 1990'LI YILLAR

1) Değişen Şartlar ve Türkiye

19. yüzyılda Tanzimat'la başlayan reform süreci sonunda, Türkçülük akımının da etkisiyle, diğer coğrafyalarda yaşayan Türk soylu topluluklara yönelik ilgi artmıştır.³⁰² Bu doğrultuda Türkoloji çalışmalarına önem verilmiş, Türk Ocakları kurulmuş ve dönemin tarih ve edebiyat kitaplarında diğer coğrafyalarda yaşayan Türk kökenli topluluklara yönelik ilgi artmıştır.³⁰³ Bu ilgi, Cumhuriyet döneminde de daha sıkı bir vurguyla varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyet döneminde, Türklerin Anadolu'daki varlığının uzun yıllar öncesine gittiğini ispatlamak kaygısıyla Türklük, Hitit ve Sümerlere de dayandırılmaya çalışılmış; ancak çoğunlukla Orta Asya kökenli bir olgu olarak ele alınmıştır. Bu algının yerleşmesi amacıyla siyasî yönelimli kimi akademik çalışmalar yapılması çabalarına girişilmiştir.³⁰⁴

302 Saadettin Gömeç, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Ankara, 3. Baskı, Akçağ Kitabevi, 2006, s.37.

303 Fahri Yetim, "II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülüğe Geçişte Kapsayıcı Formül: "Milleti Hâkime Düşüncesi ve Etkileri", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2008, Sayı 18, ss.77-79.

304 Barış Karacasu, "Mavi Kemalizm - Türk Hümanizmi ve Anadoluçuluk", **Kemalizm**, Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Cilt 2, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul, 6. Baskı, İletişim Yayınları, 2009, ss.336-337.

Ancak Cumhuriyetin ilk yılları da dâhil olmak üzere, Türkiye'nin Orta Asya coğrafyasındaki Türk soylu ülkelere yönelik ilgisi resmî bir politika mahiyetine bürünmemiştir. Cumhuriyet liderleri, özellikle SSCB sınırları içinde yaşayan “Dış Türkler” konusunda herhangi bir resmî beyanda bulunmaktan kaçınmışlardır. Soğuk Savaş döneminin kendine özgü şartlarında da bu tutum devam etmiştir.³⁰⁵

Bu durumun sebeplerinden biri, Türkiye'nin, kuruluşundan itibaren dış politika enerjisinin çok büyük bir kısmını Batı'ya entegre olmak için kullanmasıdır.³⁰⁶ Bir diğer sebep de SSCB'yle olan ilişkilerin sorunsuz seyretmesine verilen önemdir. Elbette ki durumun vuku bulmasında, yeni Türkiye devletinin bahsedilen dönemdeki maddî kapasite yetersizliği ve Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte kaybedilen büyük bir imparatorluğun taze anıları da hesaba katılmalıdır.

İkinci Dünya Savaşı ve ardından gelen Soğuk Savaş dönemlerinde Türkiye'nin, sınırları dışındaki Türklerle ilgisi kimi milliyetçi çevrelerin programlarında yer edinebilmişse de, dönemin uluslararası politika anlayışındaki ‘bloklararası’ yapı, bu tür bir ilginin somutlaşması ihtimalini gündemden düşürmüştür.³⁰⁷

1989 yılında Berlin duvarının yıkılmasıyla simgelenen sürecin sonunda SSCB'nin Aralık 1991'de kendini feshetmesi, dünya politikasında Türkiye'yi de oldukça etkileyen önemli değişim ve yenilikleri beraberinde getirmiştir. Bu değişim, yeni işbirliği fırsatlarını gündeme getirmekle beraber, bölgedeki risklerin artmasına

305 Mustafa Aydın, “Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt II, 10. Baskı, Ed. Baskın Oran, İstanbul, 2008, s. 366.

306 Sander, **Türkiye'nin Dış...**, s.71.

307 Hüseyin Nihal Atsız, Alparslan Türkeş ve bunların başında buldukları oluşumlar, bu çevrelere örnek verilebilir.

da neden olmuştur. Sovyet sisteminin dağılmasıyla, temelde bu sisteme karşı kurulan ittifak sorgulanmaya açık hale gelmiş ve istikrarsızlık ihtimali baş göstermiştir.³⁰⁸

SSCB'nin dağılması, Türkiye'yi başlıca iki açıdan etkilemiştir. Öncelikle Türkiye için bu yeni dönem bir güvensizlik kaygısını beraberinde getirmiştir. SSCB tehdidinin ortadan kalkmasının Türkiye için bir güvensizlik unsuru olarak değerlendirilmesi bir çelişki olarak görülebilir. Ancak temelde SSCB'ye karşı bir ittifak olma özelliği gösteren Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) yeni dönemde yeri ve gerekliliği tartışmaya açıldığından, Türkiye bu yeni dönemde kendisini bir güvenlik boşluğu içinde görmeye başlamıştır. Türkiye'nin Soğuk Savaş boyunca güvenlik ve dış politikasını, Batılı müttefiklerine karşı ağırlıklı olarak 'jeostratejik önem' üzerinden kurgulamış olması, güvenlik kaygısının nedenini daha iyi ortaya koymaktadır.³⁰⁹

Tüm bunlara karşılık, Türkiye, oluşan yeni şartları kendisi için bir fırsat olarak değerlendirmeye de çalışmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla beş Türki* Cumhuriyetin bağımsızlıklarını kazanmaları, Türkiye'de büyük bir sevinç ve heyecan yaratmıştır. Türkiye için bu durum politik, ekonomik ve psikolojik avantajlar sağlanabilecek tarihî bir fırsat olarak görülmüştür. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 1 Eylül 1991'de TBMM'yi açış konuşmasında durumu değerlendirirken Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasının Türklere bölge lideri olabilmeleri yolunda tarihî bir fırsat hazırladığını ve 400 yıldan beri ilk

³⁰⁸ Aydın, "Kafkasya ve...", s.367.

³⁰⁹ A.g.e., ss.369 - 370.

**İngilizce'de *Turkic* genel bir dil ailesinin adıyla, *Turkish* Anadolu Türkleri tarafından konuşulan dile verilen isimdir. 1990'lardan sonra, bunlara bir de, Arapça ek alan "Türki" sıfatı eklenmiş ve yine genel bir dil ailesini ve soy birliğini işaret etmek üzere kullanılmıştır. Bu çalışmada, hem genel yakınlığı ifade etmek için hem de yerleşik bir kullanımı olmasından dolayı "Türki Cumhuriyetler" tamlaması tercih edilmiştir.

defa ortaya çıkan bu fırsatın kaçırılmaması gerektiğini ifade etmiştir.³¹⁰

Türkiye, bağımsızlıklarını kazanan Türkî Cumhuriyetleri ilk tanıyan devlet olarak bölgede model ve lider olma çabaları sergilemiş, bölgedeki Rusya etkisini kırmaya yönelik aktif politikalar uygulamaya girişmiştir. Ekonomi ve kültür başta olmak üzere hemen her alanda ilişkiler kurulmaya çalışılmış, buna yönelik oluşturulan heyetler ülkeler arasında ziyaretler gerçekleştirmişlerdir.³¹¹

Söz konusu yeni dönemde, Türkiye'nin duygusal ve heyecanlı bir beklenti içinde bulunduğu göze çarpmaktadır. Aynı zamanda bu dönem, Türkiye için Soğuk Savaş sonrası dış politikada bir kimlik arayışı dönemi olmuştur. Bu arayışta Türkiye'nin ilk seçeneği "Türklük kimliği" olmuş ve "Türk dünyası" merkezli dış politika çizgisi izlenmeye başlanmıştır.³¹²

Türkiye'nin yeni şartların etkisiyle giriştiği bu yönelim, iç politikadaki gelişmelerle uyumlu olmuştur. 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya geçirilen ekonomik istikrar kararlarıyla birlikte Türkiye, neoliberal iktisat politikalarıyla eklemlenmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda bu politikalar devam etmekle birlikte, art arda yaşanan ekonomik krizler Türkiye'nin istikrarsız bir hâl almasını sağlamıştır.³¹³

Bununla birlikte, 80'lerin ortasından itibaren baş gösteren ve 90'lı yıllarda iyiden

³¹⁰ Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın TBMM'nin 18. Dönem 5. Yasama Yılı'nın açılışı münasebetiyle yaptığı konuşma için bkz.

<http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_meclis=1&v_donem=18&v_yasama_yili=5&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=S%D6YLEVLER&v_altbaslik=&v_mv=TURGUT%20%D6ZAL&v_sb=&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=1&v_kullanici_id=3307961&v_g_elecek_sayfa=1> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2014).

³¹¹ Mustafa Durmuş, Harun Yılmaz, "Son Yirmi Yılda Türkiye'nin Orta Asya'ya Yönelik Dış Politikası ve Bölgedeki Faaliyetleri", **Orta Asya Cumhuriyetleri** (Avrasya'da Yeniden Çizilen Sınırlar, İnşa Edilen Kimlikler Projesi), I. Kitap, Ed. Ayşegül Altıngün, Çiğdem Balım, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2012, s.498.

³¹² Erhan Büyükkakıncı, "Türkiye, Rusya, Kafkasya ve Orta Asya", **Türk Dış Politikasının Analizi**, der. Faruk Sönmezoglu, Nurcan Özgür Baklacioğlu, Özlem Terzi, İstanbul, Der Yayınları, 2012, ss. 687-689.

³¹³ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**, 15. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2011, ss.172-173.

iyiye gelişen Kürt sorunu, Türkiye'nin gündemine tamamen hâkim olmuştur. Bu ortamda ordu, iç politikada olduğu kadar dış politikada da aktif bir karar alıcı konumda hareket etmiş ve dış politikada güvenlikçi yaklaşımlara ağırlık verilmiştir. Türkiye'de 1990 - 2001 yılları arasında on bir hükümet değişikliği olmuş ve çok partili koalisyon yapıları da istikrarsızlığın devamında rol oynamıştır.³¹⁴ Tüm bu gelişmeler, milliyetçi ve güvenlikçi algı ve söylemin Türkiye'de yükselişe geçmesini sağlamış ve dış politikanın da buna uygun bir şekil almasına zemin hazırlamıştır. Yaklaşık on yıllık bir zaman zarfını kapsayan ve önemli çözümlerin yaşandığı bahse konu dönemde Türkiye yeni komşular edinirken, siyasî müdahale yetenekleri geliştirmeye çalışan bir ülke profili de çizmektedir.³¹⁵

2) Türkî Cumhuriyetlerle Eğitim ve Diğer Alanlarda Geliştirilen İşbirliği

SSCB'nin dağılmasının ardından oluşan yeni ortam; Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın bağımsız devletler olarak yer aldıkları bir ortam olmuştur. Türkiye'nin bu coğrafya ve devletlerle olan ilişkilerini başlıca üç safha halinde özetlemek mümkündür.

³¹⁴ Erhan Büyükkakıncı, "Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye - Rusya İlişkileri", **Türk Dış Politikasının Analizi**, 3. Baskı, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2004, ss.695 - 696.

³¹⁵ Gencer Özcan ve Şule Kut, **En Uzun On Yıl**, Boyut Yayınları, 1998, ss.375-376.

Bu safhalar, birbirlerinden belirgin olaylar nedeniyle ayrılmamıştır. Esasen, ilişkilere yön veren anlayışların zaman içinde değişmesi yoluyla bir safhadan diğerine geçilmiştir. Bu doğrultuda, ilk safha, iyimser gelecek beklentilerinin yoğun olduğu, aceleci bir safha olarak nitelenebilir. Psikolojik unsurlar bu safhada belirleyicidir. İkinci safhayı niteleyen özellik, ilişkilerin belirli sınırlar içinde kalmasını zorlayan faktörlerin bilincine varılması, yani rasyonelliktir. Üçüncü safha ise, ilişkilerin rutinleşmesi şeklinde tanımlanabilir. Söz konusu ülkeler ile Türkiye arasındaki öğrenci hareketliliğinde de bu safhaların niteliklerine göre değişimler gözlenmektedir.³¹⁶

i) Birinci Safha: İyimser ve Aceleci Tavır

İlişkilerde iyimser, hatta romantik bir havanın hâkim olduğu ilk safhada, Türkî Cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ardı ardına kazandıkları bir sırada, Türkiye bu gelişmeden oldukça memnuniyet duymuştur. Zira daha önce değinildiği gibi, bu yıllar Türkiye iç politikasında da Kürt sorunu nedeniyle milliyetçi bir havanın hâkim olduğu ve dış politikadaki tehdit algısının daha geniş tutulduğu bir döneme denk gelmektedir. Dolayısıyla Türk kimliği ve Türk Dünyası söylemleri üzerinden geliştirilmeye çalışılan yeni dönem dış politikası, iç politikanın bir nevi doğrulanması işlevini de görmektedir. Henüz birkaç yıl öncesine kadar Dış Türkler konusundan söz etmek ırkçı eğilimlerin bir göstergesi olarak algılanırken, konuya ilişkin artan ilgi ve

³¹⁶ Gül Turan, İter Turan, "Türkiye'nin Diğer Türk Cumhuriyetleriyle İlişkileri", **Türk Dış Politikasının Analizi**, 3. Baskı, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2004, s.759.

bilinçlenmeyle birlikte yeni bir etnisite anlayışı gelişmeye başlamıştır.³¹⁷

Bu dönemde peş peşe Türkiye'yi ziyaret eden söz konusu cumhuriyetlerin liderlerine destek ve yardım sözleri verilirken, 1993 yılına kadarki dönemde bu ülkelerle 140'dan fazla ikili anlaşma imzalanmıştır. Diğer taraftan, ilk defa Eylül 1991 yılında *The Economist* dergisinin SSCB sonrası dünyayı değerlendirirken kullandığı “Adriyatik'ten Çin Seddine” kadar uzanan bölgedeki Türkçe konuşan topluluklar söylemi, dönemin Türkiye başbakanı tarafından da kullanılmıştır.³¹⁸

Başbakan Süleyman Demirel, bu yeni dönemdeki konuyla ilgili “Türkiye'nin sorumlulukları”na sıklıkla vurgu yapmıştır.³¹⁹ Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Eylül 1991 yılındaki Türkiye ziyareti sırasında ifade edip Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın da konuşmalarında sıkça yer verdiği 21. yüzyılın bir Türk yüzyılı olarak hayal edilmesi, oluşan havayı yansıtması bakımından önemlidir.³²⁰ Ele alınan dönemde, elde bulunulan zayıf araçlara karşın, güçlü bir söylem olduğu göze çarpmaktadır.

25 Kasım 1991 tarihli Hükümet Programında şu değerlendirme yapılmıştır. “Hükümetimiz, tarihsel bir yeniden yapılanma sürecinde bulunan Sovyetler Birliği ile dostluk ilişkilerine ve işbirliğine büyük önem vermektedir (...) Cumhuriyetlerle ilişkilerimizin geliştirilmesi de bu temel yaklaşımla uyumlu bir tutum izleyecektir. Aynı yaklaşım, Kafkasya'da komşumuz olan Cumhuriyetler ile dil ve kültür

³¹⁷ Aydın, “Kafkasya ve...”, s.380.

³¹⁸ **A.g.e.**

³¹⁹ Sadettin Gömeç, “Türkiye-Türk Cumhuriyeti İlişkileri Üzerine Bir Deneme”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 1, 2007, s.115.

³²⁰ Ahmet Gencehan Babış, “Değişmeyen Gelenek: Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Türkiye Ziyareti”, **TÜRKSAM**, 15 Kasım 2013, <<http://www.turksam.org/tr/a2900.html>> (Erişim tarihi: 17 Ocak 2014)

yakınlığımız bulunan Cumhuriyetlerle ilişkilerimize de egemen olacaktır.”³²¹

Aynı hükümetin başbakanı Süleyman Demirel, 30.12.1991 tarihli basın toplantısında, Türk dünyasıyla ilgili şu hususlara dikkat çekmiştir:

Çevremizdeki belirsizlik ve istikrarsızlık kuşağını, barış, işbirliği ve refah kuşağına dönüştürmek temel hedeflerimiz arasındadır (...) Eski SSCB'nin dağılmasıyla Balkanlarda, Kafkasya'da ve Orta Asya'da dostluk elimizi bekleyen yeni devletler ortaya çıkmaktadır. Bu ülkelere imkanlarımız ölçüsünde yardım etmeye çalışıyoruz. Ancak bu yardımların (...) disiplin altına alınması, sistematize edilmesi gerekmektedir.

*1991'de Dünyayı sarsan ve değiştiren devrim niteliğindeki demokratikleşme dalgasının ilk dönemi tamamlandı. Şimdi, umutlarıyla, sorunlarıyla, sürprizleriyle yeni bir döneme giriyoruz. Eskisinin yerini alacak yeni yapılar, yeni dengeler ortaya çıkmaya başlıyor. Her geçiş dönemi gibi bu dönem de istikrarsızlıklarla umut ve fırsatları bünyesinde bir arada taşımaktadır (...) Yeni dönem Türkiye'nin önünde geniş ufuklar da açmaktadır. Bu noktada doğru adımlar atılması hayatidir. Dış politikada atak olmak kadar, geniş tartışmalarla oluşmuş doğru açılımlarda bulunmak da önem taşıyor.*³²²

Bu dönemde, Batı dünyasının da Türkiye'yi, bağımsızlıklarını yeni kazanan cumhuriyetlere önderlik etmesi yolunda cesaretlendirdiği gözlenmektedir. ABD Başkanı George Bush, Türkiye'nin bu cumhuriyetlere 'model' olmasını arzuladığını açıkça beyan etmiştir.³²³

Batı'nın basın yayın araçları da Türkiye'yi aynı yönde teşvik etmişlerdir: *The Daily Telegraph* “Eski İmparatorluğun Yeniden Doğuşu”, *Jane's Defense Weekly*

³²¹ Süleyman Demirel'in okuduğu 25 Kasım 1991 tarihli Hükümet Programı'ndan aktaran Yüksel Kavak ve Gülsün Atanur Başkan, “Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 20, 2001, s.93.

³²² **A.g.y.**, s.94.

³²³ George Bush, The President's News Conference With Turkish President Turgut Ozal in Ankara, Turkey, <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=19809>> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2014)

“Değişen Bir Bölgede Yükselen Güç: Türkiye”, *The Economist* “Türki Cumhuriyetlere Yolunu Gösteren Yıldız: Türkiye”, *Frankfurter Rundschau* “İngiltere ve Rusya’nın Böldüğü Hasta Adamın Büyük İntikamı”, *Die Welt* “Türkiye’nin Karadeniz İşbirliği Örgütü Girişimi Orta Asya’yı Yönetebileceğinin Bir İşareti” gibi kimi zaman abartıya kaçan yorumlar yapmışlardır. Türkiye’nin bu yorum ve teşviklerden de cesaret alması şaşırtıcı değildir.³²⁴

Bu dönemde Türkiye ile söz konusu ülkeler arasındaki ilişkiler yalnızca söylem düzeyinde kalmamıştır. Ekonomiden kültüre kadar çok çeşitli alanlarda, dönemin iyimser havasına uygun bir biçimde hızlı bir bağ kurulması ve girişimlerde bulunulması yoluna gidilmiştir. Örneğin 1992’nin ortalarına gelindiğinde bölgede yatırım yapan Türk firmalarının sayısı 200’ü geçmiştir.³²⁵ Türkiye’nin bu dönemde bölge ülkelerine yönelik başlattığı en önemli kültürel girişimlerden bir tanesi de eğitim alanında olmuştur.

İşte bu erken dönem açılımlardan birisi Büyük Öğrenci Projesi’dir. Türkiye, 1992 - 1993 öğretim yılından itibaren, beş Türkî Cumhuriyetle yapılan ikili anlaşma ya da protokoller çerçevesinde Büyük Öğrenci Projesi’ni hayata geçirmiş ve bu öğrencilere Devlet Bursu adı altında burs tahsis ederek 10 bin öğrenci getirme projesini uygulamaya koymuştur. Başlangıçta, bu 10 bin öğrencinin 7 bininin yükseköğretim, 3 bininin de ortaöğretim için Türkiye’ye getirilmesi hedeflenmiştir. Projenin esas yoğunlaşma alanı yükseköğretim seviyesinde olmuştur.³²⁶

³²⁴ Hakan Güneş, “Türkiye – Orta Asya İlişkileri”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, der. Faruk Sönmezoglu, Nurcan Özgür Baklacioğlu, Özlem Terzi, İstanbul, Der Yayınları, 2012, s.720.

³²⁵ Fahri Türk, “Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri Arasındaki İlişkiler (1992-2012)”, **Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Ortadoğu**, Ed. Fahri Türk, İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları, 2013, ss.12 - 18.

³²⁶ Kavak ve Başkan, “Türkiye’nin Türk Cumhuriyetleri...”, s.96.

Büyük Öğrenci Projesi'nin amaçları şu şekilde ortaya konulmuştur:

- a) Türk cumhuriyetleri ve topluluklarının eğitim düzeyini arttırmak,
- b) Yetişmiş insan gücü gereksinimini karşılamaya yardımcı olmak,
- c) Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek ve
- d) Türk dünyasıyla kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak.³²⁷

Türkiye, ülkeler arasında kalıcı ilişkilerin geliştirilmesinde, toplumsal seçkinler arasında kurulacak bağın önemini bilerek davranmıştır. Diğer taraftan, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ve iktisat, bankacılık, iş idaresi, muhasebe, maliye, diplomasi gibi alanlarda eğitimli kişilere ihtiyaç duyulacağı da aşikârdır. Zira bu alanların hemen hepsi, Türkiye'nin bu ülkelerle yaptığı anlaşmaların konusunu oluşturmuştur.

Büyük Öğrenci Projesi'nin yukarıda belirtilen amaçları, yeni döneme dair beslenen iyimser umutların bir yansımasıdır. Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek ve Türkiye dünyasıyla kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak gibi niyetler, hem Türkiye'nin bu ülkelere bir model olma amacını göstermekte hem de insan odaklı yatırımların geleceğe yönelik beklentilerini açığa vurmaktadır. Belirtilen niyetler, ayrıca, Türkiye'nin söz konusu dönemdeki dış politikasının ve bu politika aracılığıyla oluşturulmak istenen kimliğin bir özeti niteliğini de göstermektedir. Daha özelde, Türkiye'nin bu projeye birlikte, ülkelerin bürokratik kademelerinde Rus karar alıcı seçkinlerin yerine geçecek kadroları yetiştirip "Türk kimliği" ekseninde rol edinmelerini sağlamayı amaçladığı yorumları yapılabilir.³²⁸

³²⁷ A.g.y.

³²⁸ Büyükkakıncı, "Sovyet Sonrası...", s.796.

Her ÷lkeye başlangıçta 2 bin adet kontenjanın tahsis edildiği proje, bu yönüyle de, Türkiye'nin o dönemdeki duygusal ve aceleci beklentilerini açığa vurmaktadır. Çünkü ileriki safhalarda, bu ÷lkelerin hiçbirine bu kadar kontenjan tahsis edilmeyecektir. Bu durumun nedenlerinden biri, kontenjanlardan, Türkiye'nin değişen dış politikası uyarınca başka ÷lkelerin de faydalanmalarının sağlanmasıdır. Ancak daha önemli bir nedense, bu ÷lkelere tahsis edilen kontenjanlara olan ilginin azalması ve beklenen başarı düzeylerine ulaşılamamasıdır. Büyük Öğrenci Projesi'nin 2012 yılına kadar yürürlükte bulunduğu 20 yıllık süreç, bu sonucu açıklıkla doğrulamıştır.

ii) İkinci Safha: Gerçekçilik ve Rasyonellik

İlişkilerin girdiği ikinci safhada da ÷lkeler arasındaki iyimserlik havası sürerken, söz konusu ilişkilerin gelişmesini kısıtlayan bazı önemli faktörler ortaya çıkmıştır. Bahse konu ÷lkelerin katılımıyla gerçekleştirilen Ankara Zirvesi'nde, keskin taahhütler içermeyen ve iletişim, güvenlik, doğal kaynaklar gibi alanlarda kimi ortak projelere ilişkin beyanların yapılıp iyi niyetlerin sunulması amaçlanırken; konuyla ilgili en istekli kişilerden olan Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in, bu girişimlerin, SSCB'nin dağılmasının ardından kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'yla olan ilişki ve taahhütlerine zarar vermemesi gerektiği yolundaki ısrarı şaşırtıcı olmuştur.³²⁹ Nazarbayev'in Bağımsız Devletler Topluluğu ifadesinden

³²⁹ Anar Somuncuoğlu, "Bağımsız Türkistan Cumhuriyetleri: 20 Yıl Önce ve Sonra", **21. Yüzyıl**, Sayı 27, Mart 2011, s.31. Söz konusu Türkî Cumhuriyetler arasında en fazla Rus nüfusu barındıran ve

kastının Rusya Federasyonu olduğu konusunda bir tereddüt bulunmamaktadır.³³⁰

Aslında Türkiye, bölge ülkeleriyle kurmaya başladığı bu ilişkideki kimi realiteleri erkenden anlayabileceği bir sürece girmiştir. Öncelikle Rusya Federasyonu'nun bölge ülkeleri üzerindeki hâkimiyeti hâlâ çok güçlüdür. Bu ülkelerin Rusya'ya iktisadî bağımlılıkları devam ettiği gibi, özellikle Rus dilinin etkisiyle, Rusya'nın kültürel hegemonyası da mevcudiyetini korumaktadır.³³¹

Diğer taraftan, Türkî Cumhuriyetlerin kendi aralarında da çıkar farklılıkları ve çatışmaları bulunmaktadır. Söz konusu ülkelerin birbirleriyle alakalı toprak, etnisite ve güvenlik sorunları vardır. Ayrıca bu ülkelerin Rusya'ya bakışlarında da farklılıklar mevcuttur. Örneğin Azerbaycan ve Kırgızistan, Rusya'ya karşı bağımsızlıklarını korumak konusunda diğer ülkelerden daha özenli davranmaya yönelirken; Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın Rusya'ya karşı yaklaşımları daha ılımlı olmuştur. Ülkeler, iktisadî birlik konulu toplantılarda bir araya gelmelerine rağmen, siyasî birlik konusunu gündemlerine ciddi olarak neredeyse hiç almamışlardır.

Türkiye'nin, Türk Cumhuriyetleri'nin piyasa ekonomisine dayalı, liberal bir karşılıklı bağımlılık ilkesiyle hareket eden ülkeler hâline gelmeleri yönündeki temennisi, ülkelerin hepsinde varlığını sürdüren otoriter rejimler nedeniyle kısa vadede gerçekleştirilebilecek bir hedef değildi. Sonuç olarak, çıkar farklılıkları sadece bu cumhuriyetlerin kendi aralarında var olan bir durum olmamış, aynı zamanda Türkiye ile aralarında da var olan bir durum olmuştur. Kazakistan'ın

Rusya'yla arasında doğal sınırları bulunmayan Kazakistan'ın bu tutumunda, anılan etkenler göz önünde bulundurulmalıdır.

³³⁰ Büyükakıncı, "Sovyet Sonrası...", s.798.

³³¹ Turan ve Turan, "Türkiye'nin Diğer...", ss.767-768.

Türkiye'yi, kendi içindeki Rus azınlıkları göz önünde bulundurarak Kıbrıs konusunda desteklemekten kaçınması buna iyi bir örnek teşkil etmiştir.³³²

Bağımsızlıklarını yeni kazanan bu cumhuriyetlerin liderleri dış dünya ile daha sık ilişkilerde bulunmaya başladıklarında, Türkiye ekonomisinin sanıldığı kadar güçlü olmadığını ve Türkiye'nin Avrupa karar alma mekanizmalarında da sanıldığı kadar söz sahibi olmadığını farkına varmışlardır.³³³

Tüm bunların sonucunda, Türkiye'nin Büyük Öğrenci Projesi kapsamında bu ülkelere tahsis ettiği yükseköğretim kontenjanlarında önemli bir düşüş göze çarpmaktadır. Örneğin Özbek hükümeti, Türkiye'deki rejim muhaliflerinin Özbek öğrencileri etkilemesinden çekinerek 1994 yılından itibaren Türkiye'ye gönderdiği öğrenci sayısını kademeli olarak azaltmış, yarısına yakınının da ülkelerine geri dönmesini sağlamıştır. Bu sorun günümüzde de aşılmış değildir. Diğer taraftan, bu ülkeye tahsis edilen kontenjanlara ilerleyen senelerde yeterince ilgi gösterilmediği, gelen öğrenciler arasında potansiyel sahibi kişilerin bulunmasına rağmen,³³⁴ öğrencilerin genellikle uyum sorunları yaşayıp başarısız oldukları gözlenmektedir.

Büyük Öğrenci Projesi başlatıldığı anda var olan ilgi, diğer ülkelerde de ilk senelerden itibaren azalmaya başlamıştır. Öğrencilerin çoğu, eğitimlerini yarıda bırakarak Türkiye'den ayrılmışlardır. Verilen burs miktarı öğrenciler tarafından yetersiz bulunmuştur. Gerekli altyapının sağlanamamasından dolayı, ülkelerden gelen öğrenciler eğitim, bürokrasi ve gündelik hayata ilişkin alanlarda sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Dil sorunu, öğrencilerin Türkiye'ye uyum sağlayamamalarında

³³² Aydın, "Kafkasya ve...", s.389.

³³³ A.g.e., s.390.

³³⁴ İlber Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, 8. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011, s.240.

önemli bir neden olmuştur. Öğrencilerin seçimlerinde belirli bir başarı kriterinin var olmaması ve ülke seçkinlerinin istedikleri öğrencileri burslardan faydalandırabilmeleri, belli bir standart ve başarı seviyesinin yakalanamamasında esaslı bir rol oynamıştır.

Nihayetinde, Türkiye’de eğitim alarak ülkelerine dönen öğrenciler, Türkiye’nin umduğu gibi Türkiye’nin “gönüllü elçileri” olmamışlar, aksine Türkiye aleyhine izlenimler yaymışlardır. Türkiye’de eğitim alıp başarılı olan bazı öğrenciler ise ülkelerine döndükten sonra “fazla Türkleşmiş” bulunarak devlet kadrolarında istihdam edilme seviyeleri düşük tutulabilmiştir.³³⁵

Tüm bu gelişmelerin, Türkiye’nin bölgeyle olan ilişkilerindeki kimi kısıtları daha iyi anlamasına yardımcı olduğu söylenebilir. Bu değişim, burslu öğrenci hareketliliğine de doğrudan yansımıştır. Zira bu gelişmelere paralel olarak, söz konusu beş cumhuriyete verilen kontenjanlar, ilk sene tahsis edilen kontenjanların yarısına düşürülmüştür. Yalnızca 1992 - 1997 yılları arasında yaklaşık 55.000.000 dolar harcanan proje, hevesli ve aceleci bir başlangıcın etkili olduğu “nitelikten çok niceliğe önem verme”nin yarattığı sorunlarla karşılaşmıştır.³³⁶

Türkiye’ye yükseköğretim seviyesinde öğrenim görmeye gelen beş Türkî Cumhuriyetten öğrencilerle ilgili yapılan bir araştırma konu bakımından açıklayıcıdır. Toplam 20 ilde üniversitelerdeki Türk Cumhuriyetleri vatandaşı olan öğrencilerle gerçekleştirilen araştırma, Türkiye ve söz konusu bölge arasındaki ilişkilerdeki değişimin bir yansıması niteliğini taşımaktadır.

³³⁵ Aydın, “Kafkasya ve...”, ss.385 - 386.

³³⁶ A.g.e.

Öğrencilere “*Öğrenciler Ülkelerinin Türkiye’den Beklentileri Hakkında Ne Düşünüyorlar?*” sorusu yöneltildiğinde, Azerbaycanlı öğrencilerin %48,9’u “*Önceleri Türkiye’den çok şeyler bekliyorduk, şimdi bu beklentilerimizin gerçekçi bir şekle dönüştüğünü düşünüyorum*” cevabını vermiştir. Kazakistanlı öğrencilerde bu oran %31,7; Kırgızistanlı öğrencilerde %18,7; Türkmenistanlı öğrencilerde %23,9 ve Özbekistanlı öğrencilerde %24’tür.³³⁷

Bu oranlar, Kırgızistan ve Özbekistanlı öğrenciler dışındaki diğer ülke öğrencilerinin konuyla ilgili verdikleri en yüksek oranlı yanıttır. Kırgızistan ve Özbekistanlı öğrencilerin ilgili soruya verdikleri “*Türkiye’den beklentilerimiz, önceden olduğu gibi şimdi de gerçekçi sınırlar içindedir*” yanıtının oranıyla birleştirildiğinde, bu ülkelerin de Türkiye ve söz konusu ülkeler arasındaki ilişkilerde idealist bir bakışa sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

Görüldüğü gibi, Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrencilerin büyük bir kısmı, Türkiye’yle ilgili başlangıçta daha hevesli beklentiler içinde bulunmalarına rağmen, daha sonra bu beklentilerini ‘gerçekçi’ sınırlara çekmişlerdir ve esasında bu durum Türkiye ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkinin seyrini de özetlemektedir.

Öğrencilere sorulan “*Şu anda Türkiye Halkı ile Aranızdaki Bağ Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?*” sorusuna verilen yanıtlarda da “*Tarihin eski dönemlerinde aynı millete mensup olduğumuzu fakat günümüzde sadece bazı ortak yanları ve benzerlikleri bulunan akraba halklara dönüştüğümüzü düşünüyorum*” yanıtı ağırlıklı bir orana sahiptir. Öğrencilerin verdiği “*Gerek tarihin eski dönemlerinde gerekse çağımızda aynı milleti oluşturan halklar olduğumuzu düşünmüyorum*” yanıtı da, tüm

³³⁷ Yakup Erdal Ertürk, Hayati Beşirli, Tuncay Dursun, **Türkiye Cumhuriyetleri Öğrencilerinin Türk Dünyasına Bakışları**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2004, ss.28 - 234.

lkeler için bir önceki yanıtta sonra en fazla orana sahip olan yanıtta.³³⁸ Elbette bu durum, 1993 yılında Ankara’da ilgili ülkelerin katılımıyla toplanan yarı resmî Kurultay’ın sloganı olan “*Dilde, Fikirde, İte Birlik*” ifadesine tezat teşkil etmektedir.³³⁹

Diğer taraftan, bölgeyle hâlâ sıkı bağlarını koruyan Rusya da Türkiye’nin bu girişimlerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmeye balamıtır. Cumhuriyetleri, Türkiye’nin bu girişimleri konusunda uyaran Rusya, 1994 yılında İstanbul’da yapılması planlanan bir zirveyle alakalı olarak dıileri bakanlığı aracılığıyla “Millet esasına dayalı bir zirvenin Rusya’yı rahatsız etmeyeceği düşünülemez” diyerek tepkisini dile getirmiştir. Antalya’da toplanan Türk Halkları Kurultayı da Rusya tarafından saldırgan milliyetçiliğin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir.³⁴⁰

Türkiye’deki liderlerin atıfta buldukları Türkçü söylemlerden rahatsızlık duyan Rusya, kısa bir içine kapanma döneminden sonra, bölgedeki egemen konumunu tekrar sağlamak için harekete geçmiştir. Çeçen ve Kürt kartlarının karşılıklı kullanıldığı bir süre boyunca bölge üzerinde Rusya’yla rekabet halindeymi gibi bir izlenim yaratan Türkiye, belirtilen süreçler sonunda Rusya’nın hassasiyetlerini göz önünde bulduran politikalar izlemeye balayacaktır.³⁴¹

³³⁸ **A.g.e.**, s.234.

³³⁹ Aydın, “Kafkasya ve...”, s.391.

³⁴⁰ **A.g.e.**, s.397.

³⁴¹ Nuri Yeşilyurt, “Ortadoğu’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt II, 10. Baskı, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, ss.422 - 424.

iii) Üçüncü Safha: İlişkilerde Rutinleşme

İlişkilerin rutinleştiği üçüncü safhada, Türkiye ile bölge ülkelerinin arasındaki ilişkinin iktisadî alanda yoğunlaştığına tanık olunmaktadır. Özellikle ülkeler arasında kurulan çeşitli alanlardaki kurum ve kuruluşlar, ilişkilerin olağan şekilde seyretmesine katkıda bulunmuştur. Anlaşmalar, konseyler ve diğer kurumsal yapılar; ülkeler arasındaki bağın kültürel ve tarihî bir idealizm perspektifinden uzaklaşarak çok taraflı işbirliği ilişkileri şekline bürünmesine yol açmıştır. Bu durum, doğal olarak, Türkiye tarafından çok benimsenen ve piyasa yönelimli, Batıyla entegre olan ve özellikle laik bir izlek sunmaya çalışan “Türkiye Modeli” fikrinin gündemden düşmesini sağlamıştır. Zaten söz konusu ülkeler de Güney Kore ya da Çin kalkınma modelini kendilerine daha yakın bulmuşlardır.³⁴²

Türkiye’nin bölge ülkeleriyle olan ilişkilerinin, herhangi bir egemen devletle kurduğu rutin ilişkiler şeklinde olması gerektiği Nazarbayev’in 1997’deki bir yorumunda ortaya konulmuştur. Kazakistan Cumhurbaşkanı’nın değerlendirmeleri, diğer Türkî Cumhuriyetler için de geçerli olmuştur:

“(Başlangıçta) çoğu insan Kazakistan’ın tüm meselelerinin Türkiye tarafından çözüleceğine inandı. Halbuki bu bağımsızlıktan vazgeçmek, komşularla geleneksel bağları koparmak, bir ağabeyin yerine ikinci ağabeyi (koymak) demektir. (...) Türk Devlet Başkanlarının ilk zirvesinde bu mesele Türk meslektaşlarımızın hazırladığı beyannamede açıkça ifade edildi. Tarihi kök birliğimize, dilimiz ve kültürümüzün ortaklığına, geleneklerimizin aynılığına dayanarak Türkiye ile işbirliği yolunu tutacağımız belirtiliyordu. Ben Turgut Özal’ı incitmeye mecbur oldum. Bu

³⁴² M. Turgut Demirtepe ve Güner Özkan, “Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkilerinin 20 Yılı”, **Analist**, Sayı 7, Eylül 2011, s.36.

açıklamaya imza atmayacağımı söyledim. Sadece ekonomik, siyasi ve insani ilişkilere taraftar olduğumu ifade ettim. Kökümüzün aynı olduğu doğrudur, uzun zamandır birbirimizden ayrı kaldığımız (da) malumdur. Ben daha yeni elde ettiğim bağımsızlığımıza, her devletin egemenliğine saygı duyarak medeniyetimizin kopmuş olan bağlarının yeniden yapılmasını teklif ettim. Fakat, başka halklar ve devletlerle ilişkilerimizi koparmayacağımızı, kimle olursa olsun bir daha eşit olmayan ilişkilere girmeyeceğimizi belirttim.”³⁴³

Türkiye, Türkî Cumhuriyetlerle olan ilişkilerinde, yakınlık hissi veren söylemleri kullanmaya her zaman devam etmiştir. Ancak 90’lı yılların sonundan itibaren bu ülkelerle kurulan ilişkiler hamasetten uzak, profesyonel ve sürdürülebilir bir şekilde seyretmiştir. Ayrıca bu yıllardan başlayarak Rusya’yla da ilişkiler nispeten düzenli bir gelişim çizgisi izlemiştir. İlerleyen yıllarda, Türkiye ile Rusya arasındaki iktisadî ilişkilerin ulaştığı devasa hacim, karşılıklı olarak hegemonya alanlarında birbirlerine verilen tavizler, iç işlerine ve etnik sorunlara taraf olmama/karışmama konusunda tutarlılık, sorunları büyük ölçüde yumuşatmıştır.³⁴⁴

Bu dönemde Orta Asya Cumhuriyetlerine verilen burslar da, ilişkilerin ‘normalleşmesine’ uygun bir biçim kazanmıştır. Duygusallığın etkili olduğu ilk yıllarda öğrencilerin seçimleri ve bununla ilgili diğer alanlarda ciddi bir denetimin olmadığı söylenebilir. Öğrenci seçimlerinde ve öğrencilerin Türkiye’ye gelmelerinden itibaren belli bir standardizasyon söz konusu değildir. Adeta bir ‘şok tedavisi’ yöntemiyle ilgili ülkelerden binlerce öğrenci, plansız bir şekilde Türkiye’ye intikal etmiştir. Projeye ilk yıldan itibaren dâhil olan Millî Eğitim Bakanlığı’nın kimi görevlilerinin aktardıkları anekdotlar, projeye ne kadar hazırlıksız, ancak bir o kadar

³⁴³ Aydın, “Kafkasya ve...”, s.394.

³⁴⁴ Mitat Çelikpala, “Rusya Federasyonu’yla ilişkiler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt 3, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.532; Güneş, ““Türkiye – Orta Asya...””, ss.742 - 743.

da iyimser başlanıldığı hakkında bir fikir verebilmektedir.

Türkiye hava alanlarına soğuk hava şartlarında çıplak ayaklı inen öğrenciler, yurtlarda çıkan etnik kavgalar, bazı öğrencilerin alkol sorunları, idare ve sevk işlemlerindeki düzensizlikler, rakamsal verilerin düzenli bir şekilde tutulmaması vb. durumlar konu hakkındaki kimi örneklerdir. İlişkilerin ilerleyen safhalarında, iyimser havanın etkisiyle de ‘bol keseden’ verilen kontenjanların yarı yarıya düşürülmesinin yanı sıra, ilişkilerin rutinleştiği dönemde öğrenci ve eğitim görülecek alan seçimlerinde kimi kriterlerin aranmaya başladığı görülmektedir.

Bu dönemde, projenin aksaklıklarının farkına varılarak, ülkelerden öğrencilerin seçiminde yerel temsilcilerin de yer aldığı komiteler rol oynamaya başlamıştır. Konuyla ilgilenen Türkiye içindeki kurumlar çeşitlendirilmiştir. Daha ayrıntılı mevzuatlar hazırlanıp bu mevzuatlar güncellenmiş ve konumuz açısından önemli bir gösterge olarak Türkî Cumhuriyetler dışındaki ülkelerle yapılan ikili eğitim anlaşmalarının öngördüğü süreçler bu Cumhuriyetlere de uygulanmaya başlamıştır.

Konuyla ilgili niteliğin artırılması için, 90’lı yılların sonundan itibaren, söz konusu ülkelere yönelik Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Toplulukları Sınavı (TCS) düzenlenmeye başlamış ve öğrencilerin burslardan faydalanmaları için belirli bir başarı kriterini yakalamaları şart koşulmuştur. Kimi aksaklıkların hâlâ devam etmesine karşılık, artık her arzu eden öğrencinin burslardan kolaylıkla faydalanabilmesi olanağı ortadan kalkmıştır. Türkiyeli kurumların bu dönemde, Cumhuriyetlerdeki yerel temsilcilerin referans oldukları öğrencilerle ilgili taleplerine, kimi kriterlerin karşılanmadığı gerekçesiyle karşı çıkmaya başladıkları görülmüştür. Belli bir kurumsallaşmadan söz edilebilecek bu dönemde, harcanan

kayda değer miktarda kaynak da göz önünde bulundurularak ülkelerin belli derecede sorumluluk üstlenmeleri gerektiğine dikkat çekilmiştir.

lkeler arasındaki uluslararası burslu ğrenci hareketliliği alanında var olan ilişkiler, zaman içinde, egemen eşit devletlerarası bir ilişkinin öğesi olarak görülmeye başlanıp ‘rasyonelleştirilmeye’ başlanmıştır.

Bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya Türkî Cumhuriyetlerine karşı Türkiye’nin başlangıçtan itibaren takındığı dış politika sürecindeki değişen tavrı, bu bağımsızlıkların yarattığı yeni ortamın etkisiyle girişilen Büyük ğrenci Projesi’nin içeriğini ve uygulamalarını da etkilemiştir. Proje, zaman içinde ilişkilerin seyrine uygun değişimler göstermiş, bu değişimlerin bir nevi yansıması olmuştur. Türkiye’nin 90’lı yılların sonundan itibaren çeşitlenen dış politikası, projede, bu sefer de bu yöndeki gelişmelere uygun değişikliklerin gözlenebilmesine neden olacaktır.

C) 2000’Lİ YILLAR

1) Yeni Uluslararası Ortam ve Türkiye’nin Konumu

Türkiye, 1999’da Helsinki Zirvesi’yle birlikte Avrupa Birliği’ne yönelik kimi reformları uygulamaya sokarak, hiçbir zaman tam olarak dışına çıkmadığı tarihsel Batıcı dış politika çizgisine geri dönmeye başlamıştır. Ancak 2000’li yılların başında

oluşan yeni uluslararası şartlar, bu yeni dönemi eski dönemlerden ayıran kimi farklılıklar göstermiştir.

21. yüzyıl, içinde Türkiye'nin de yer aldığı yarı-çevre devletlerin görece güçlenmelerine sahne olmuştur. Meksika, Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika gibi ülkeler, daha etkin ve kendine güvenlerini yansıtan politikalar izlemeye başlamışlardır. Bunun nedenleri arasında, ABD hegemonyasının 1970'lerden itibaren hissedilen sarsılmasının bu yüzyılın başlarında iyiden iyiye hissedilmesi ve bunun bazı devletlere sağladığı olanaklar sayılabilir.³⁴⁵

Batılı gelişmiş ülkelerin yaşadıkları ekonomik bunalıma paralel olarak, yarı-çevre ülkeler ekonomik ve siyasal olarak yükselmeye başlamışlar, bölgesel ve uluslararası ölçekte söz sahibi olmaya girişmişlerdir. Yarı-çevre ülkelerde yaşanan bu gelişmelerin yaratacağı iktisadî talep, ekonomik sorunlarla mücadele eden merkez ülkeler için uygun bir fırsat yaratmıştır. Ayrıca bu tür devletlerin kendi bölgelerinde ve uluslararası alanda giriştikleri sorun çözme, arabuluculuk yapma gibi siyasî faaliyetler, gelişmiş ülkelerin ve özellikle de hegemon ABD'nin yüklerini hafifletebilmiştir. Son yıllarda daha çok vurgu yapılan küreselleşme de kaynakların, iletişim ve ulaşım imkânlarının daha fazla devlet tarafından kullanılabilmesini sağlamıştır. Tüm bu sebeplerle, yarı-çevre ülkelerin görece özerklik kazanmalarının bir fırsata dönüştürüldüğü söylenebilir.³⁴⁶

Bu gelişmelerin ve iç dinamiklerin de etkisiyle, 21. yüzyılın ilk on yılı, Türkiye ekonomisi için bir dönüşüm evresi olmuştur. Türkiye'nin bu dönemde kaydettiği ekonomik büyüme ve istikrarın sağlam temellere dayanıp dayanmadığı

³⁴⁵ Oran, "11 Eylül Olayı...", s.29.

³⁴⁶ A.g.e., s.49.

tartışması bir yana, 90'lı yılların durumuyla karşılaştırıldığında bu dönüşüm özellikle önemlidir. Diğer taraftan, iç politikada da radikal ve demokratik atılımlar gerçekleştirilmiştir. Elbette ki bu gelişmelerin Türkiye'nin dış politikasına da etkileri olmuştur.³⁴⁷

Dış politikaya teorik bir çerçeve oluşturma çabaları, dış yardımların artması, arabuluculuk rolleri, kimi halkları koruyucu ve kollayıcı yaklaşımlar, çok yönlü dış politika denemeleri, küresel önem taşıyan tüm konulara yakından ve etkin müdahil olma gibi adımlar; Türkiye'nin, değişen şartların ve bunun verdiği güvenin etkisiyle, merkez-ülke benzeri bir aktör olmak amacını yansıtmaktadır.³⁴⁸ Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 3. Büyükelçiler Konferansı'nda yaptığı konuşma, bu amacı açığa vurmaktadır: "Eğer yeni bir düzen kurulacaksa o düzenin temel taşı mı atan ülkelerin başında geleceğiz. Buna hakkımız var, buna tecrübemiz var, buna gücümüz de yeter. Bu kadar iddialı bir söylem dile getirdiğimizde hemen tepki veriliyor, "gücünüz yeter mi?". Evet yeter!"³⁴⁹

Diğer taraftan, bizzat Türkiye'yi de ilgilendiren bir gelişme olarak, ABD, İslâm dünyasında siyasal, toplumsal ve ekonomik bir dönüşüm de başlatmak istemiştir. Fas'tan Endonezya'ya kadar uzanan bir coğrafyada bir milyardan fazla bir nüfus barındıran ülkelerde siyasal İslâm'ın yükselişe geçtiği gözlenmiş ve özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından, İslâmcı radikalizmin, Müslüman ülkelerde demokratikleşmenin teşvik edilmesiyle engellenebileceği savunulmuştur. Bu sebeple

³⁴⁷ Baskın Oran, "Bilanço: Genel Değerlendirme", **Türk Dış Politikası**, Cilt III. Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, ss.226-231.

³⁴⁸ Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", **Insight Turkey**, Cilt 10, No.1, 2008, ss.77-96.

³⁴⁹ Dışişleri Bakanlığı, "Genel Görünüm", <<http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 25 Aralık 2013).

bu ülkelerde ılımlı akımların desteklenmesi gündeme gelmiş ve küreselleşme çağında, baskıcı otoritelerin bölgesel istikrarı tehlikeye sokacağı fikrine yoğunlaşmıştır.³⁵⁰

Bu bakış açısının temel oluşturduğu ve kamuoyunda Büyük Orta Doğu Projesi (BOP) olarak ünlenen Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Girişimi, Türkiye tarafından sahiplenilmiştir. 2002 yılında Türkiye’de iktidara gelen ve oylarını düzenli bir şekilde artıran Adalet ve Kalkınma Partisi, 1980’lerde Özal iktidarı döneminde başlayan ve 1990’larda kesintiye uğrayan dönüşümü gerçekleştirme süreci ile Ortadoğu’da ABD’nin başlatmak istediği İslâmî hareketleri sistem içine çekme projesinin kesiştiği bir noktada varlık kazanmıştır. Model ülke tartışmaları, bu sefer değişen şartlar bakımından yeniden gündeme gelmiştir.³⁵¹

Bu dönemde dış politikanın oluşumunda kritik bir yere sahip olan Ahmet Davutoğlu, “merkez ülke”, “stratejik derinlik”, “çok kulvarlı politika” gibi kavramları sıklıkla gündeme getirmiştir.³⁵² Buna göre, Türkiye’nin dış politikası yeni bir vizyona ve coğrafi - tarihî ayrıcalıklardan yararlanmaya dayalı olacaktır. Güvenlik ve demokrasi dengesinin gözetilmesi, komşularla olan sorunların çözülmesi ve niyet ile olaylara müdahil olma pratiklerinin örtüşmesinin “ritmik diplomasi”yle sağlanması planlanmaktadır.³⁵³

Çok yönlülük ilkesi etkili bir şekilde uygulanıp büyük önem atfedilen transatlantik ilişkileri çerçevesinde ABD ve Avrupa Birliği ülkeleriyle ilişkilerin

³⁵⁰ İlhan Uzgel, “AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü”, **AKP Kitabı**, 2. Baskı, der. İlhan Uzgel, Bülent Duru, Ankara, Phoenix Yayınevi, ss.33-35.

³⁵¹ **A.g.e.**, s.38.

³⁵² Murat Yeşiltaş, Ali Balcı, “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011 Kış, ss.9-34.

³⁵³ Davutoğlu, “Turkey’s Foreign Policy Vision...”, ss.79-82.

kuvvetlendirilmesi; her biriyle tarihî ve kültürel bağların bulunduğu Balkanlar, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Güney Kafkasya, Güney Asya ve Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerin daha da geliştirilmesi planlanmaktadır. Ayrıca küreselleşmeye de vurgu yapılarak Sahraaltı Afrika, Latin Amerika ve Asya - Pasifik bölgelerine açılımların derinleştirilmesi, bu bölgelerle yeni işbirliği alanları tesis edilmesi öngörülmektedir.³⁵⁴

İç politikanın da bu gelişmeler ışığında yapılandırılmasına önem verilmektedir. Davutoğlu'nun Laing'den ödünç aldığı 'Bölünmüş Benlik' kuramına atıfla yaptığı şu yorum doğrudan iç politikaya yönelik olarak anlaşılmalıdır:

“Türkiye’de yaşanmakta olan çok yönlü bunalımda da iç benlik ile dışa yansıyan benlik arasındaki farklılaşmanın izleri görülmektedir. Kişinin vücudunun toplumlar düzeyindeki karşılığı tarih/mekan boyutudur. Toplumların tarih/mekan boyutu ile yabancılaşması, kişinin kendi vücudu ile yabancılaşarak sahte benlik içine girmesi gibidir. İtiraf edelim ki, ilkokuldan itibaren verilen yoğun tarih ve coğrafya bilgisine rağmen bir tür tarihsizleşme sürecinin içinde yaşayageliyoruz. Kutladığımız yıldönümleri ve bayram bizdeki tarih bilincini güçlendirmek yerine tarih-ötesi alanlara yönelmemize yol açıyor. 1998 yılında Cumhuriyet’in 75. kuruluş yıldönümü, 1999 yılında da Osmanlı’nın 700. kuruluş yıldönümü kutlandı. Ancak, Cumhuriyet’in Onuncu Yıl marşını da, Osmanlı’nın mehter marşını da metahistorik bir düzlemde algılamamızın ötesinde, bugünkü benliğimizi de dokuyan hangi süreklilik unsurlarını tutarlı bir benlik bilinci ve toplumsal bütünlük ile ortaya koyabiliyoruz?”³⁵⁵

Türkiye’nin yeni dış politika vizyonu, aslında bir sabık devir yaratarak kendi benliğini/kimliğini yerli yerine oturtması için de bir yöntem olarak algılanmaktadır. Buna göre, geleneksel Türkiye dış politikası Kemalist ilkeler etrafında belirlenmiş olup bu ilkeler küreselleşen dünyada ve yeni oluşan uluslararası şartlarda

³⁵⁴ Dışişleri Bakanlığı, “Genel Görünüm”, <<http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 25 Aralık 2013).

³⁵⁵ Davutoğlu, *Stratejik...*, ss.59-60.

geçerliliklerini yitirmişlerdir. Ayrıca Kemalist ilkeler ışığında belirlenen dış politika, Türkiye'yi Ortadoğu'dan koparmış, uzunca bir süre Kürt sorununa endeksli kalmış ve komşularını bir tehdit unsuru olarak görmek üzerine şekillenmiştir. Minimalist ve statükocu bir nitelik taşıyan bu dış politika anlayışı, girişkenlik yerine, savunmacı reflekslere bağlı kalmıştır.³⁵⁶

Türkiye'nin yeni dış politika anlayışının, bir yandan kendi kimliğinin, tarihsel ve coğrafi olarak yeniden tanımlanmasına vesile olurken; bir yandan da Davutoğlu'nun vurguladığı ve 11 Eylül sonrası uluslararası şartlara da uygun evrensel temayül ve değerlerle uyumlu bir nitelik göstereceği değerlendirilmektedir.³⁵⁷

Sonuç olarak, ele alınan dönemde, Türkiye'nin kendi bölgesindeki ve dünyadaki ağırlığı önceki dönemlere oranla artmış ve bu husus günümüze kadar, uluslararası alanda yabancı resmî şahsiyetler, medya, kamuoyu araştırmaları ve bilim insanları tarafından sıklıkla gündeme getirilmiştir.³⁵⁸ Bu dönemde Türkiye, komşularıyla aralarındaki sorunları gidermek ve özellikle Ortadoğu'da etkisini artırmak için çaba harcamış ve bunları da yumuşak güç kullanarak tepki almadan yapmıştır.³⁵⁹

³⁵⁶ İlhan Uzgel, "Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele", **AKP Kitabı**, 2. Baskı, der. İlhan Uzgel, Bülent Duru, Ankara, Phoenix Yayınevi, s.359.

³⁵⁷ Davutoğlu, **Stratejik...**, s.79.

³⁵⁸ Oran, "Bilanço: Genel...", s.200.

³⁵⁹ **A.g.e.**, s.230.

2) Bir Dış Politika Aracı Olarak Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Uluslararası Öğrenci Hareketliliği

Türkiye'nin, bahsedilen dönemde bir dış politika unsuru olarak kullandığı en önemli araçlardan birisi 'yumuşak güç' olmuştur. Yumuşak güç kullanılırken, bu amaçla tesis edilmiş devlet kurumlarından popüler kültür ürünlerine kadar uzanan geniş bir kaynaktan yararlanılmaya çalışılmıştır.³⁶⁰

Türkiye; bulunduğu jeopolitik konum, sahip olduğu kültür ve tarih ve evrensel değerlerle örtüşen değerleri itibarıyla, zengin yumuşak güç kaynaklarına sahip olup son dönemlerde bu unsurları dış politikada daha etkin bir şekilde kullanmayı amaçlamıştır.³⁶¹

I. Bölüm'de ele alındığı üzere, yumuşak güç; "istenilen bir şeyi, kaba güç kullanarak değil, başkalarının sizin hedeflerinizi kabul etmesini sağlayarak elde etmek"³⁶² ya da "başkalarının tercihlerini etkileyebilme kapasitesi"³⁶³ olarak tanımlandığında, Türkiye'nin yumuşak gücünün en etkin olduğu yerin Ortadoğu

³⁶⁰ Baskın Oran, "Dönemin Dış Politikası", **Türk Dış Politikası**, Cilt III, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, ss.141-144.

³⁶¹ Tuba Çavuş, "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı", <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Images/images/files/2012-2-3_0.pdf> (Erişim tarihi: 27 Aralık 2013)

³⁶² İbrahim Kalın, Türkiye'nin İnce Gücü, <<http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=11330&q=turkiye-nin-ince-gucu>> (Erişim tarihi: 30 Aralık 2013).

³⁶³ Hakan Altınay, "Turkey's Soft Power: An Unpolished Gem or an Elusive Mirage", **Insight Turkey**, Vol.10, No.2, 2008, s.55.

olmasının sebebi daha kolay anlaşılabilir. ³⁶⁴

Ortadoğu devletlerinin Türkiye'yle olan tarihî/kültürel benzerlik ve bağlarının yanı sıra, daha önce bahsedildiği üzere, 2000'li yıllarda bu coğrafyadaki Müslüman devletlerin stratejik olarak demokratikleştirilmesinin planlanması, Türkiye'nin yumuşak gücünün önemini daha da artırmıştır.

Gerçekten de bu dönemde Türkiye'nin yumuşak güç araçlarının en fazla yoğunlaştığı bölgelerden birisi olmuştur. Tarihî ve coğrafi derinliğe dayalı bir yaklaşımla ortaya konulan dış politika, ³⁶⁵ Ortadoğu'daki gelişmelerin Türkiye'yi yakından ilgilendirdiği esasına dayandırılmıştır. ³⁶⁶

Türkiye'nin bu dönemde daha etkin kullanmaya başladığı bir yumuşak güç unsuru da uluslararası burslu öğrenci hareketliliği olmuştur. 1992 yılında başlayan Büyük Öğrenci Projesi 2013 yılına kadar artan burs miktarları ve imkânlarla devam etmekle birlikte, konumuz açısından asıl önemli olan nokta, 2000'lerin ortasından itibaren Ortadoğu ülkelerine verilen kontenjanların ve bu ülkelere gelen öğrencilerin sayısının gözle görülür bir artış göstermesidir. Bu kapsamda Mısır, Suriye, Irak, İran, Ürdün, Yemen, Filistin gibi ülkelerin yararlanabilecekleri kontenjanlar artırılmış ve bu ülkelere daha fazla öğrencinin Türkiye'ye gelmesi için girişimlerde bulunulmuştur. Bu durum, yukarıda bahsedilen ve Türkiye'nin gerçek tarihsel/kültürel benliğini bulmak olarak mecazlaştırılan değişimden ayrı düşünülemez.

³⁶⁴ A.g.e., s.58.

³⁶⁵ Oran, "Dönemin Dış...", s.135.

³⁶⁶ Dışişleri Bakanlığı, "Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleriyle İlişkiler", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-ortadogu-ile-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 31 Aralık 2013).

Bu ülkelerle geçmiş yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı nezdinde yapılan eğitim konulu ikili anlaşmalar, anlaşma metinlerinde öngörüldüğü üzere bu dönemde revize edilmeye başlanmış ve metinlere, öğrencilerin karşılıklı olarak burslandırılmalarına ilişkin maddeler eklenerek bu ülkelerle olan öğrenci hareketliliği artırılmaya çalışılmıştır.

2000’li yılların ortalarına kadar Orta Asya Türkî Cumhuriyetlerin Büyük Öğrenci Projesi’ndeki yeri hâkim konumunu tartışmasız korumuştur. Bu hâkimiyet bugün de devam etmektedir. Türkî Cumhuriyetlerden gelen hâlihazırdaki uluslararası öğrencilerin Türkiye’deki toplam burslu öğrenci sayısına oranı %54,92’dir.³⁶⁷ Kafkasya ülkeleri ve Balkanlar’daki Yunanistan, Bulgaristan, Kosova, Makedonya gibi ülkelerdeki Türk soylu topluluklar da projenin ana eksenlerinden biri haline gelmişlerdir. Oysa belirtilen dönemden sonra Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden gelen burslu öğrencilerin sayıları yıldan yıla artış göstermiştir. Bu bölgelerdeki ülkelerin yetkilileri de konu hakkındaki taleplerini resmî yollardan sıklıkla dillendirmeye başlamışlardır. Tüm bunların sonucunda, Ortadoğu ülkelerinden Türkiye’ye gelen öğrencilerin sayısı, düzenli bir artış göstermiştir.³⁶⁸ Tanıtım faaliyetlerinin en çok bu bölgede yapıldığı bu dönemde, daha önce Orta Asya olan Projenin tartışmasız ana merkezinin dağıldığı ve bu dağılımın, 1990’larda Türk soylu nüfusun yaşadığı Balkanlar başta olmak üzere, 2000’lerde Afrika ve özellikle de Ortadoğu bölgelerine doğru gerçekleştiği söylenebilir. Türkî Cumhuriyetlerin de içinde yer aldığı Orta Asya ve Türk soylu nüfus barındıran ülkelerin bulunduğu Balkanlardan sonra, Ortadoğu bölgesi, 3.158 öğrenciyle en fazla burslu öğrencinin

³⁶⁷ YTB, **Sayılarla Türkiye Bursları**, Ekim 2013, s.21.

³⁶⁸ Osman Bahadır Dinçer ve Mustafa Kutlay, **Türkiye’nin Ortadoğu’daki Güç Kapasitesi**, Ankara, Usak Yayınları, 2012, s. 30.

geldiği bölge konumundadır.³⁶⁹ Ortadoğu bölgesi; Türkiye’de toplam 479 burslu öğrencinin bulunduğu Fas, Cezayir, Tunus ve Mısır gibi Kuzey Afrika ülkelerini de kapsayacak bir şekilde tanımlandığında,³⁷⁰ bu bölgeden gelen öğrencilerin çokluğu ve Türkiye’nin bu bölgeye yönelik ilgisi daha iyi anlaşılabilir.

Özellikle Arap Baharı olaylarının başlaması ve bölgedeki birçok ülkeye yayılmasıyla birlikte, ileriki dönemlerde bu ülkelerin yönetim kademelerinde söz sahibi olacakları düşünülerek bölge öğrencilerinin Türkiye’ye gelmesi önemsenmektedir.

Türkiye’de yükseköğrenim gören Yemen, Ürdün, Suriye ve İran vatandaşı öğrencilerle ilgili yapılan yakın tarihli bir araştırmada, bu öğrencilerin eğitim için neden Türkiye’yi tercih ettikleri sorusuna öğrencilerin verdiği ortak cevaplardan biri de “Ortadoğu’da güçlenen Türkiye Algısı” olmuştur.³⁷¹ Bu durum, Türkiye’nin bölgeye yönelik dış politikasında yumuşak güç unsurunun önemine de işaret etmekte ve tarihsel/kültürel arka planı olan bir bağa vurgu yapmaktadır.

Türkiye’nin bu dönemde daha yoğun olarak gündemine aldığı bir başka bölge de Sahraaltı Afrika’sıdır. Son yıllarda artan ticaret hacmi, yeni açılan büyükelçilikler, kültürel ve siyasî temaslar ile Türkiye’nin Afrika’daki varlığı görünür hâle gelmiştir.³⁷² Hızla artan ekonomik ve sosyal ilişkilere ilaveten, Sahraaltı Afrika’daki

³⁶⁹ YTB, **Sayılarla Türkiye Bursları**, Ekim 2013, s.15.

³⁷⁰ **A.g.e.**

³⁷¹ Murat Özoğlu, Bekir S. Gür ve İpek Çoşkun, **Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler**, Ankara, SETA Yayınları, 2012, s.86.

³⁷² Mehmet Özkan, “Turkey Discovers Africa: Implications and Prospects”, **SETA Policy Brief**, No. 22, 2008, ss.2-8; Mehmet Özkan, Birol Akgün, “Turkey’s Opening to Africa”, **Journal of Modern African Studies**, Cambridge University Press, 2010, ss.525-546; ayrıca bkz. Numan Hazar, **Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri**, Usak Yayınları, 2011.

ülkelerde 2008'den bu yana onu aşkın yeni ülkede Türkiye'nin büyükelçilikleri faaliyete geçmiştir. Bu sayının ilerleyen dönemde 18 olacağı tahmin edilmektedir.³⁷³

Türkiye, Sahraaltı Afrika ülkelerine malî yardımlarda bulunmakta ve bu ülkelere verilen bursların bir kısmı da kalkınma yardımları kapsamında değerlendirilmektedir.³⁷⁴ Bölgedeki çoğu ülkeden öğrencilerin Türkiye'ye gelmeye başladıkları yılın, Türkiye'nin o ülkede büyükelçilik faaliyetlerine başladığı yıl olduğu görülmektedir. Her geçen sene daha fazla öğrencinin Türkiye tarafından kabul edilmesi yolunda ilgili ülkelere talepler gelmekte olup özellikle Somali gibi ülkelere gelen yoğun talepler Türkiye tarafından hassasiyetle karşılanmaktadır. Günümüzde dünya kamuoyunun ilgisini çeken olaylara sahne olan Somali'den 2013 yılında 106 öğrenci Türkiye'deki eğitim kurumlarında öğrenim görmesi için burslandırılarak bu ülkeye yapılan yardımların boyutu çeşitlendirilmiştir.³⁷⁵ Türkiye'de hâlihazırda burslu öğrenim gören Somali uyruklu öğrencilerin sayısı 342'dir.³⁷⁶

2012 yılında yürürlüğe giren Türkiye Bursları uygulaması kapsamında, Afrika kıtasından yapılacak başvurular için Türkiye – Afrika Burs Programı adı altında başlı başına bir burs programı ihdas edilmiştir.³⁷⁷ Böylece öğrenci başvurularının ve seçimlerinin, bu kıtanın özgün şartları göz önünde bulundurularak yapılması amaçlanmıştır.

³⁷³ Dışişleri Bakanlığı, "Afrika Ülkeleri İle İlişkiler", <<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 02 Ocak 2014).

³⁷⁴ **A.g.s.**

³⁷⁵ YTB, **Sayılarla Türkiye Bursları**, Ekim 2013, s.37.

³⁷⁶ **A.g.e.**, s.26.

³⁷⁷ Türkiye Bursları, "Burs Programları", <<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkiye-burslari/burs-programlari>> (Erişim tarihi: 05 Ocak 2014).

Ayrıca Afrika'dan başvuran öğrencilerin Türkiye'de yerleştirilecekleri bölümlerin, bu bölgede Türkiyeli iş adamlarının ilgilendikleri alanlarla ilişkili olmasına dikkat edilmektedir. Türkiye'de uluslararası öğrencilere yönelik devlet kurumları ve sivil toplum örgütleri tarafından düzenlenen sosyal ve kültürel organizasyonların büyük bir kısmı Afrikalı öğrencilere yönelik olarak yapılmakta, bu coğrafyadan gelen öğrencilerin oryantasyon faaliyetlerine nispeten daha fazla önem verilmektedir. Afrikalı öğrencilerin, diğer bölgelerden gelen öğrencilere kıyasla, Türkiye şartlarına daha yabancı ve dezavantajlı bir ortamdan geldikleri düşünülmektedir.

Son olarak, Türkiye Bursları'nın hayata geçirildiği 2012 yılından itibaren Güney Amerika'nın belli başlı tüm ülkelerinden Türkiye Bursları'na başvurular yapılmaya başlanmıştır. Çok yönlü dış politika anlayışı çerçevesinde Güney Amerika'yla ekonomik ilişkilerini geliştiren ve son yıllarda bölgede yeni büyükelçilikler de açan Türkiye³⁷⁸ için bu yeni bir durum olsa da, 2012 ve 2013 senelerinde Kolombiya'dan yapılan lisans düzeyindeki başvuru sayılarının yüksek bir rakamda olması, önümüzdeki dönemlerde bölgeyle ilişkilerin çok daha farklı boyutlara ulaşacağını gösterir niteliktedir.³⁷⁹ 2013 yılında Türkiye Bursları'na Kolombiya'dan yapılan başvuru sayısı 408'dir ki, bu sayı, Türkiye'nin tarihsel ilişki içinde bulunduğu ve bu sebeple çok daha fazla başvurunun gerçekleştirilmesi beklenen mücavir alandaki birçok ülkeden yapılan başvurulardan daha fazladır. Şu ana kadar Güney Amerika'dan en fazla başvurunun yapıldığı ülke olan

³⁷⁸ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkiler, <http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 05 Ocak 2014).

³⁷⁹ "Türkiye Burslarına 51 bin başvuru yapıldı", <<http://www.hurriyet.com.tr/egitim/23461454.asp>> (Erişim tarihi: 06 Ocak 2014).

Kolombiya'nın, vize muafiyeti anlaşması yapılan ve serbest ticaret anlaşması için de görüşmelerin sürdüğü ülke olması³⁸⁰ maddî güç ve yumuşak güç unsurları arasındaki ilişkiye de ışık tutmaktadır.

Türkiye, önümüzdeki yıllarda uluslararası öğrenci hareketliliğine en aktif şekilde öğrenci sağlayacak Çin, Hindistan, Brezilya, Endonezya gibi ülkelere yönelik de, buralardaki öğrencilerin ilgisini çekmeyi amaçlayan stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. 2020 yılında dünya çapında uluslararası öğrenci hareketliliğinin 7 milyon kişiye ulaşacağını söyleyen Avustralya kaynaklı *IDP Education* kuruluşunun raporları da tam olarak bu ülkelerdeki potansiyele dikkat çekmekte olup Türkiye'nin uzun vadeli hedefler belirlemeye çalıştığı gözlenmektedir.³⁸¹ Zira adı geçen ülkeler, dünya çapında en fazla öğrenciyi yurtdışına öğrenim almaları için gönderen ülkeler olarak belirlemektedirler ve bu ülkelerin yakın bir zamanda bölgesel ve küresel düzeyde daha fazla etkinlik göstermeleri beklenmektedir.³⁸²

2012 yılında Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu toplantısı kararıyla yürürlüğe giren Türkiye Bursları uygulamasının, tüm dünyadan internet vasıtasıyla başvuru yapılabilmesi olanağını getirmesiyle, konuyla ilgili daha eşitlikçi bir yaklaşımın geliştirildiği söylenebilir. Bu yönüyle, Türkiye tarafından uluslararası öğrenci hareketliliğinin burslar yoluyla canlandırılması çabaları, salt Türk soylu toplulukların korunması amacını aşarak daha evrensel ve profesyonel bir nitelik

³⁸⁰ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye – Kolombiya Siyasi İlişkileri, <<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kolombiya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 07 Ocak 2014).

³⁸¹ About IDP Education, <<http://www.idp.com/about-idp-education.aspx>> (Erişim tarihi: 07 Ocak 2014).

³⁸² Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), "BRICS'in Yükselişi", <http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1884%3Akueresel-roller-deiyor-mu-ab-borc-krizindeyken-brics-yardma-geliyor&catid=179%3Aanalizler-ekonomi&Itemid=256> (Erişim tarihi: 05 Ocak 2014)

kazanmıştır.

Örneğin kimi Afrika ülkelerine verilen kontenjanlar, Balkanlar'da Türk soylu topluluklar barındıran ülkelere verilen kontenjanlara yaklaşabilmiştir. Diğer taraftan, Büyük Öğrenci Projesi'nin yürürlükte olduğu yıllarda stratejik önem atfedilen Türk soylu nüfus barındıran kimi devletlerin konuyla ilgili talepleri mümkün olduğunca karşılanmaya çalışılırken, bu ülkelerdeki öğrencilerin belirlenen başarı kriterlerine uymaları şartı objektif bir şekilde aranmıştır. Örneğin Türkiye için önemli olan ve kayda değer bir Türk soylu nüfusu barındıran Afganistan, Türkiye Bursları'na en fazla başvuruda bulunan ülke olup bu ülkeden gelen başvuruların değerlendirilmesi için, ülkenin iç koşulları da dikkate alınarak, özel bir mesai harcanmaktadır.

Türkiye tarafından desteklenen kimi ülkelerdeki yerel siyasetçiler için de Türkiye Bursları uygulamasının, kendi ülkelerinde önemli bir etki alanı oluşturduğunu belirtmek gerekmektedir.

Görüldüğü üzere, Türkiye'nin dış politikasındaki değişimler, Türkiye tarafından verilen bursları da doğrudan etkileyebilmektedir. Bunun en büyük örneği, 1990'larda Orta Asya Cumhuriyetleri ve Türk soylu nüfus barındıran Balkan ülkeleri bursların ana eksenini teşkil ederken, 2000'lerde bu eksenin Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika gibi bölgelere kayma eğilimi göstermesidir. Bu değişim işaret etmektedir ki, Türkiye'nin kamu kaynaklarından karşılanan uluslararası öğrencilere yönelik burslar, yalnızca soy bağının ve tarihsel birlikteliğin dikkate alındığı değil, daha geniş ve vizyoner bir bakışın etkili olduğu, küresel çapta düşünülen bir dış politikanın unsurudur. Daha önceki bölümde bahsedilen Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki dış politika algısıyla karşılaştırıldığında, bu değişim hassaten önemlidir.

Bu durumu, Türkiye'nin, değişimine sıklıkla vurgu yapılan dış politika anlayışından ayrı düşünmek imkânsızdır.

Diğer taraftan, burslar yoluyla ilgili ülkelerin daha farklı alanlarda işbirliğine girişmelerinin önü de açılmış olmaktadır. Örneğin Türkiye'nin Afrika'ya yoğunlaşması üzerine başlayan girişimlerde karşılaşılan dil ve yetişmiş insan gücü gibi sorunlar, Türkiye Bursları'nın sağladığı imkânlarla aşılmaya çalışılmaktadır. Burs tedariki yönteminin kullanıldığı ülkelerle daha sonraki süreçlerde diplomaların denkleştirilmesi gibi konularda resmî görüşmelerin başlaması, işbirliği alanlarının çoğalması için uygun ortamı sağlayabilmekte ve bu yönüyle fonksiyonalist kurama uygun gelişmeler yaşanabilmektedir.

Bütün coğrafyalardan öğrenci çekilmeye çalışılması, çok yönlü dış politikayı destekleyen unsurlardan biri olmakla beraber; uluslararası öğrenci hareketliliğinin, Türkiye'nin dış politika girişimlerinin arkasından gelen destekleyici bir unsur olduğu ve var olan ilişkilerin derinleştirilmesi için de kullanılabilirdiği gözlenmektedir. Bu sebeple, Türkiye'nin uluslararası burslu öğrenci politikasının, dış politika dalgalanmalarının tarihsel seyrini izlediği görülmektedir. Türkiye son yıllarda da uluslararası öğrenci hareketliliğini daha etkin bir yumuşak güç unsuru olarak kullanma gayreti içindedir.

SONUÇ

15. yüzyılın ikinci yarısında genel hatları belirginleşen modern diplomasi; daha önce kapalı kapılar ardında, kısıtlı sayıda insan tarafından yürütülen profesyonel bir meslek olarak görülürken, günümüze kadar gelen tarihsel süreç boyunca *demokratikleşip* daha açık hale gelmiş ve kullandığı vasıtalar da çeşitlenmiştir. Diplomasinin demokratikleşmesinden kastedilen; modern çağda diğer bölgeler üzerinde hâkimiyet kurabilen Avrupa'nın, sahip olduğu güç ile diğer ülkelerle arasında hiyerarşik bir ilişki geliştirmesinin *usûlen* sona ermesidir. Ulusal devletlerden oluşan Avrupa devletler sistemi, zaman içinde diğer bölge ülkelerini de kapsayacak şekilde yayılmış ve önceden hiyerarşik ilişkiler kurulan diğer ülkeler de Avrupa devletler sisteminde oluşturulan egemen-eşitlik prensibine uygun diplomatik teamülleri benimseyerek bir uluslararası sistem meydana getirmişlerdir. Devlet mekanizmalarının kendileri de, zaman içinde kendi halklarını, uygulayacakları politikalarda daha fazla hesaba katmak zorunda kalmışlar ve şeffaflık, hesap verebilirlik gibi ilkeler giderek daha fazla devlet tarafından uyulması zorunlu ilkeler haline gelmiştir. Diplomasinin daha açık hale gelmesi adı verilen bu süreç, halkların da artık diplomasi denkleminde bir yeri olması nedeniyle, onları etkileyebilen tüm vasıtaların aynı zamanda diplomasi vasıtaları olarak da kullanılabilmesi sonucunu doğurmuştur. Modern çağda kamu diplomasisine giden süreç de böylece başlamıştır.

Kamu diplomasisi; bir devletin hükümetini ve halkını, genel olarak kamuyu ilgilendiren hemen her konudaki imkânları kullanarak meşru yollardan ikna edip onların tutumlarında ve algılarında istenilen istikamette bir tavır alış oluşturma,

böylelikle dış politikada arzulanan çıktıların elde edilmesini sağlamak için verimli bir zemin yaratma faaliyetleri olarak tanımlanabilmektedir. Kamu diplomasisinin popülerlik kazanmasında, bahsedilen tarihsel demokratikleşme sürecine koşut olarak, çağımızda gücün değişen doğasının da etkisi bulunmaktadır.

Maddî kapasite ve caydırıcılıkla eş anlamlı kullanılan klasik güç kavramı, maddî kapasiteleri fazlalaşan ülke sayılarında artış ve maliyeti çok büyük olan yanlış politik hamleler neticesinde elde edilen tecrübelerle, ilişkisel bir kavram olarak kullanılmaya başlamıştır. Tarihsel eğilime uygun seyreden bu süreç, yeni güç kavramını, ikna ve karşılıklılık ilkeleriyle ölçülür hale getirmiştir. Zira kamu diplomasisinin de, bahsedilen gücün değişen doğasının bir fonksiyonu olduğu söylenebilir.

Kamuoyunun ilgisini çeken hemen her konu, aynı zamanda kamu diplomasisinin de bir vasıtası olarak işlev görebileceğinden; kültür, medya, uluslararası etkinlikler, tarihî olaylar, yardımlar, lobiler, ünlü marka ve simalar ile inanç ve fikirler gibi geniş bir yelpazede yer alan alanlar, kamu diplomasisinin uygulama alanları olabilmektedir. Ancak kamu diplomasisinin bu geniş kullanım alanı, onu gümrüksüz bir ülke haline getirmez. Günümüzde başarılı addedilen bir kamu diplomasisinin sahip olması gereken birbiriyle ilintili üç belirgin ögesi vardır. Bunlar; Her ne sebeple olursa olsun şiddete ve zor kullanmaya başvurulmaması; söz konusu faaliyetin, hedef kitlenin ihtiyaçlarına karşılık gelmesi ve böylece karşılıklı rızanın mevcut olması ve faaliyetin, çağımız evrensel temayüllerine (jeokültür) sahip çıkıp bunlarla uyumlu olmasıdır.

Her şeyden önce, kamu diplomasisinde muhatap alınan kitle ‘düşman’ değil, ikna edilip idrakinde bir değişiklik oluşturulmak istenilen bir insan topluluğudur. Meşru görülen amaçlar için dahi olsa zor ya da şiddete başvurmak, kamu diplomasisini, “şiddetten bir önceki aşama” olarak görülen propagandadan ayıran ince çizginin aşılması anlamına gelmektedir. İkinci olarak, kamu diplomasisi faaliyetlerinde alınmak istenilen sonuç, hedef kitlenin de rızasının bulunduğu, bu kitlenin bir ihtiyacına karşılık gelen bir sonuç olmalıdır. Burada karşılıklı bir mutabakat söz konusudur. Son olarak, bir kamu diplomasisi faaliyeti, çağımızın evrensel temayüllerine, jeokültürüne uyumlu eylem ve söylemlere sahip olmalıdır.

Jeokültür, yaşadığımız sistemde meşru oldukları genel itibariyle kabul edilmiş normlar ve söylem tarzlarıdır. Sistemdeki bütün aktörler, eylemlerinin maliyetini göz önünde bulundurdıklarında, modern çağ ile birlikte sistemsel meşruiyet kazanmış ve imtiyazlı güçlerin onayını almış bu norm ve söylemlere eninde sonunda uymak zorunluluğu duyarlar. Çağımızın kavramlarından halk egemenliği, insan hakları, demokrasi, özgürlük, serbest piyasa, evrensellik, bilimsellik, ilerlemecilik, fırsat eşitliği, kadın-erkek eşitliği, şiddet karşıtlığı, sınırların dokunulmazlığı, açıklık vb. değerler, “liberalizm”de simgelenen çağımız jeokültürünün en bilinen yansımalarındandır. İşte başarılı addedilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin en belirgin ögesi, diğer iki ögeyi de içine alan, “jeokültürle uyumlu olma” yönüdür. Çünkü jeokültür, aynı zamanda, meşruiyeti onanmış, ulaşılabileceği düşünülen “ideal” bir hedef de (harita)³⁸³ çizmektedir.

³⁸³ Yukarıda, s.49.

Liberalizm, “aşırı uçlar” arasında bir “orta yol” görevi görürken, kademe kademe ilerlemesi gerektiğini savunduğu toplumsal değişime kimlerin öncülük edeceği sorusuyla karşılaşmış ve bu soruya, “eğitimli/uzman insanlar” cevabını vermiştir. Buna göre, değişimi *idare etmek* görevini yürütecek ve farklı alternatifler arasında seçim yapabilecek meslek sahibi, “ehil” insanlar topluma önderlik edebilecektir. Elbette ki bu “ehliyet” ancak eğitimin sağladığı bir liyakatle sağlanabilirdi. Hem eğitimli kişi bir konuda uzman olduğundan, yurttaş rolünü üstlenmesine izin verilecek olanlar ancak eğitim almış olanlar, dolayısıyla uzmanlar olabilirdi. Diğerleriyle, rasyonel ve eğitimli kişiler arasına katılmalarına imkân tanıyacak uygun eğitimi aldıktan sonra nihayetinde bu role kabul edilebilirlerdi. Uzmanlar/Eğitlimliler, tanım gereği, üzerinde çalıştıkları şeyin gerçekliklerini kavrayabilmekte ve dolayısıyla hangi reformların gerekli ve istenir olduğunu en iyi onlar formüle edebilmektedirler. Ayrıca uzmanlar, eğitimleri gereği, tedbirli ve anlayışlı olma eğilimindedirler.³⁸⁴

İşte toplumsal olaylar neticesinde varılan bu nokta, eğitimin, özellikle bahsi geçen anlayışı yerleştirmenin odak noktası olan yüksek eğitimin, modern çağda ulaştığı inanılmaz yaygınlığı açıklamaktadır. Çağımızın jeokültürü liberalizmde simgeleniyor ve liberalizmin vaaz ettiği değerler de ancak “eğitimli” kimseler tarafından taşınabiliyorsa, eğitim ve bilhassa yüksek eğitim, çağımızda yalnızca istihdam edilebilmenin bir aracı olmayıp çok daha sistemik ve evrensel değeri bulunan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim/bilimin günümüzde sahip olduğu bu *kariyerizm*, modern çağ öncesindeki eğitim/bilim anlayışı geleneğiyle bu noktada ayrılmaktadır.

³⁸⁴ Yukarıda, s.52.

Çağımızda eğitimin taşıdığı bu evrensel önem ve kitlelerin eğitime rağbeti; başarılı addedilebilmesinin bir koşulu da evrensel temayüllere uyumlu olmak olan kamu diplomasisi faaliyetleri için oldukça verimli bir alan yaratmıştır. Yükseköğretim düzeyinde gerçekleşen uluslararası öğrenci hareketliliği; özellikle 1945'ten sonra çevre/yarı-çevre ülkelerin ve imtiyazsız kesimlerin imkân sahibi olmaları, böylece dünya çapında yükseköğretime gidiş oranının *en masse* artması ve teknolojik gelişmelerin de yardımıyla muazzam bir artış göstermiştir. İnsanların iktisadî hiyerarşideki konumlarını belirleyen bir etmen de olan eğitimin değinilen jeokültürel önemi, bu muazzam artışın genel itkisidir.

Gelişmiş ülkeler; ekonomik, politik ve akademik bakımdan çeşitli uzun vadeli stratejik beklentilerle, uluslararası öğrenci hareketliliği alanında birçok rekabetçi kamu diplomasisi faaliyeti yürütmekte ve büyük meblağlarla finanse edilen bu faaliyetleri hükümetleri bazında desteklemektedirler. Örneğin ABD, 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen saldırılardan sonra, uluslararası öğrenciler için uyguladığı vize rejimlerini zorlaştırmış; ancak bu durumun ülkeye yönelik uluslararası öğrenci hareketliliğini azaltacağı konusunda devlet birimleri tarafından yapılan uyarıların ardından, vize rejimini yumuşatmıştır. ABD, kendisine yönelik gerçekleşen uluslararası öğrenci hareketliliğini, dünya çapında bir “iyi niyet rezervi” olarak görmektedir. İngiltere, kültürel unsurların yanı sıra, kendisine yönelik öğrenci hareketliliğinin ekonomik kazanç tarafına önem vermekte ve bu alandaki kazancının 2015 yılında 17 milyar sterline çıkacağını tahmin etmektedir. Kanada, söz konusu hareketliliği “nitelikli göç” politikalarının bir aracı olarak değerlendirmektedir. Fransa ve Almanya, bu hareketliliği daha çok kültürel bir etki alanı yaratma aracı olarak görürken, Japonya bu alanda başarı sağlamayı kendisine “ulusal bir hedef”

olarak belirlemiştir.³⁸⁵

Uluslararası öğrenci hareketliliği, i) zorun yerinin olmadığı, ii) karşılıklı rızanın üst seviyelerde bulunduğu ve iii) eğitimin çağımızdaki jeokültürel rolünün bir taşıyıcısı olması hasebiyle, etkili bir kamu diplomasisi için çok verimli bir alan oluşturmaktadır. Ülkeler, bu faaliyetten bekledikleri politik çıkarların yanı sıra, evrensel kabul gören eğitim olgusu üzerinden uluslararası sistemle entegrasyonlarını kolaylaştırmaktadırlar. Esasen bu çalışmada, evrensel temayüllere uygun davranarak sistemle gerçekleştirilen söz konusu entegrasyonun/sistem tarafından kabul görmenin, kamu diplomasisinin aslî amacı olduğu savunulmaktadır.

Özellikle 2000’li yıllarda dış politikası bu tezde ele alındığı biçimiyle demokratikleşen, bu politikada kullandığı vasıtalar çokça çeşitlenen ve kurumsal – gayri resmî düzeyde farklı aktörlerin (örn. TİKA, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, YEE, KDK, iş çevreleri, popüler kültür araçları vs.) dış politikaya dâhil olmalarını sağlayan Türkiye, bu duruma örnek teşkil eden ülkelerden biridir. Soğuk Savaş’ın ardından Türkî Cumhuriyetlere ve başka ülkelerdeki Türk soylu topluluklara yönelik aceleci ve iyimser bir tavırla Büyük Öğrenci Projesini başlatan Türkiye, kendi nezdinde gerçekleşen uluslararası öğrenci hareketliliğini, verdiği burslar yoluyla sistematize etmeye çalışmıştır. Ancak 90’lı yıllarda başlayan bu faaliyet, dönemin iç şartlarından ayrı düşünilemeyen ve kelimenin tam mânâsıyla uluslararası bir nitelik taşımayan bir girişimdir. Şartların iyi bir şekilde tahlil edilememesi ve kimi kapasite kısıtları nedeniyle de, istenilen sonuçlar elde edilememiştir.

³⁸⁵ Yukarıda, ss.83-97.

90'lı yıllar ayrıca, Türkiye'nin 80'li yıllarda başladığı uluslararası sistemle entegrasyon sürecinin kesintiye uğradığı ve içe kapanma tehlikelerinin baş gösterdiği yıllardır. 2000'li yıllarda uluslararası sistemle tekrar ve bu sefer daha derinden bir entegrasyon sürecine başlayan Türkiye'nin³⁸⁶ bu safhada en önemli yardımcılarında birisi onun "yumuşak gücü" olmuştur. Politik istikrarın nispeten sağlanmasıyla birlikte, dış politikada daha önce âtil hâlde bırakıldığı düşünülen kimi tarihsel ve kültürel birikimler, bu dönemde "tam kapasite" işe koşulmaya çalışılmıştır. Yeni dönemde jeokültürel değerlere uyumlu eylem ve söylemlerle birlikte kullanılan yumuşak güç, 90'lı yıllarda olduğu gibi yalnızca Türk kökenli ülke ve topluluklara değil, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki bütün coğrafyalara yönelik girişimlerini de beraberinde getirmiştir. Zira bu dönemde, uluslararası öğrenci hareketliliğinde özellikle Ortadoğu ve Afrika'ya ilgi gözle görülür bir artış göstermiş, yine bu alanda Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar gibi kurumsal yapılanmaların sayısı ve işlevi çoğalmıştır.

Türkiye'nin dış politikasında genel bir değişime işaret eden bu durum, uluslararası öğrenci hareketliliği üzerinden yürütülen kamu diplomasisi faaliyetlerine de yansımıştır. Daha önce yalnızca kimi politik amaçlara ve ikili ilişkilerin tesisine yönelik yürütülen söz konusu hareketlilik, yeni dönemle birlikte, dünya standartlarına sahip ve evrensel temayüllere uygun seyreden bir sürece dönüşerek evrensel bir nitelik kazanmıştır. Söz konusu hareketlilikten beklenen uzun vadeli politik faydalar varlığını korumakla birlikte, uluslararası öğrenci hareketliliği üzerinden gerçekleştirilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin jeokültürel uyumu vasıtasıyla, çağın evrensel temayüllerine uyum sağlama ve böylece sistemle

³⁸⁶ Yukarıda, s.152.

bütünleşme amaçları daha ön plana çıkmıştır. Bu vizyonla uygulamaya konulan “Türkiye Bursları” sistemi, konuyla ilgili yaşanan değişimin taşıyıcısı olması amacıyla faaliyete geçirilmiştir.

2012 yılında yürürlüğe giren Türkiye Bursları, bütün dünyadan başvurulara açık olması ve olumsuz koşullara sahip coğrafyalardaki “kız ve erkek öğrencilere” tanıdığı imkânlarla bir tür “fırsat eşitliği” ve “objektivite” yaratılmasına katkı sağlamaktadır. Akademik başarıya ve meslekî uzmanlığa verdiği önemle eğitimin “ilerlemeci, bilimsel ve kariyerist” yönünü önemsemektedir. “Açık”, “şeffaf” ve “hukukî” bir süreç yönetimiyle, “hesap verebilirlik” ilkesine riayet etmeye çalışmaktadır. Başvuru şartlarından olan geçerli bir diplomayı kabul etmesiyle, muhatap “devletin egemenliği”ni tanımaktadır. İş alanlarındaki karşılıklı ihtiyaçlara yönelik kimi mesleklere öncelik vermesi ve staj gibi yan imkânlar sağlamaya çalışmasıyla “serbest piyasa” yönelimli olduğu görülmektedir. Bu örnekler artırılabilir. Ancak dikkat edilmelidir ki, Türkiye Bursları’nın uygulama sürecine etki eden anılan kavramlar, aynı zamanda içinde yaşadığımız modern çağın liberal evrensel temayülleri, jeokültürel kavramlarıdır. Ayrıca Türkiye Bursları, kamu diploması faaliyetlerinin bu çalışmada konu edilen üç belirgin öğesinin gerektirdiği özelliklerin de hepsine uyum göstermektedir.

Yeni dönem Türkiye dış politikasıyla birlikte, Türkiye’ye yönelik gerçekleşen uluslararası öğrenci hareketliliğinin niteliksel dönüşümünü; Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika gibi ülkelere sağlanan kontenjanların artırılması gibi niceliksel dönüşümler izlemiştir. Bu durum göstermektedir ki, Türkiye’ye yönelik öğrenci hareketliliği, dış politikanın değişim dalgalarını takip eden bir seyir

izlemektedir.

Kısacası, Türkiye'nin bir kamu diplomasisi aracı olarak uluslararası öğrenci hareketliliği faaliyetlerinde yöneldiği değişim, eğitimin çağımızdaki sistemik önemine uygun ve çağımızın evrensel temayüllerine uyumlu bir şekil arz etmektedir. Böylelikle kamu diplomasisi faaliyetlerinden elde edilmek istenilen en önemli fayda olarak görülebilecek “çağın ruhuyla uyum sağlanması” için, burs yoluyla teşvik edilen Türkiye'ye yönelik uluslararası öğrenci hareketliliği, halihazırda uygulanan çeşitli yollardan biri olmaktadır. Zira Türkiye'nin yeni dönem dış politikasında, ağırlıklı olarak yumuşak güç vasıtalarıyla bu uyumun sağlanması, öncelikler arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Arı, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, 5. Baskı, Bursa, MKM Yayıncılık, 2008.

Arıboğan, Ülke; Ayman, Gülden; Dedeoğlu, Beril, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları, der. Faruk Sönmezoğlu, 2005.

Becker, Seymour, **Russia's Protectorates in Central Asia**, London & New York: Routledge Curzon, 2005.

Berridge, Geoff R.; James, Alan, **A Dictionary of Diplomacy**, New York, Palgrave, 2001.

Berridge Geoff R.; Keens-Soper, Maurice; Otte Thomas, **Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger**, New York, Palgrave Macmillan, 2001.

Beşirli, Hayati, **Türkiye'ye Yüksek Öğrenim Görmeye Gelen Yabancı Uyraklı Öğrenciler Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma**, Ankara, Ekinoks Yayıncılık, 2011.

Black, Jeremy, **A History of Diplomacy**, London, Reaktion Books, 2010.

Boratav, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi**, 15. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2011.

Cavanagh, Matt, **Against Equality of Opportunity**, New York, Oxford University Press, 2002.

Chang, Ha-Joon, **Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey**, çev. Belgin Tupal, İstanbul, Say Yayınları, 2011.

Charlie, Christophe; Verger, Jaques, **Üniversitelerin Tarihi**, çev. İsmail Yerguz, Ankara, Dost Kitabevi, 2005.

Curtin, Patricia A.; Gaither, T. Kenn, **International Public Relations, USA**, Sage Publications, 2007.

Davutoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, 14. Baskı, Küre Yayınları, 2003.

Demir, Vedat, **Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2012.

Dinçer, Osman Bahadır; Kutlay, Mustafa, **Türkiye'nin Ortadoğu'daki Güç Kapasitesi**, Ankara, Usak Yayınları, 2012.

Erzen, Meltem Ünal, **Kamu Diplomasisi**, İstanbul, Derin Yayınları, 2012.

Ertürk, Yakup Erdal; Beşirli, Hayati; Dursun, Tuncay, **Türkiye Cumhuriyetleri Öğrencilerinin Türk Dünyasına Bakışları**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2004.

Gömeç, Saadettin, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Ankara, 3. Baskı, Akçağ Kitabevi, 2006.

Gönlübol, Mehmet, **Uluslararası Politika**, 5. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000.

Gürüz, Kemal, **Higher Education and International Student Mobility in the Global Knowledge Economy**, State University of New York Press, 2008.

Hamilton, Keith; Langhorne Richard, **The Practice of Diplomacy: its evolution, theory, and administration**, New York: Routledge, Londra, 1995.

Hazar, Numan, **Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri**, Usak Yayınları, 2011.

Hobsbawm, Eric, **Kısa Yirminci Yüzyıl**, 4. Baskı, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Everest Yayınları, 2008.

___, ___, **Devrim Çağı**, 6. Baskı, çev. Mustafa Sina Şener, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2012.

___, ___, **Sermaye Çağı**, 5. Baskı, çev. Mustafa Sina Şener, Ankara, 2012.

İskit, Temel, **Diplomasi**, 4. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Yayınları, 2012.

___, ___, **Diplomasi Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayını, ed. Temel İskit, Betül Yüce Dural, 2013.

Karagül, Mehmet, **Uluslararası İktisadi Örgütler**, 2. Baskı, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2011.

Keohane, Robert O.; Nye, Joseph S., **Power and Interdependence**, Fourth Edition, Longman Classics in Political Science, 2011.

Küçükcan Talip; Gür, Bekir, **Türkiye'de Yükseköğretim**, 2. Baskı, Ankara, SETA Yayınları, 2010.

Leonard, Mark, **Public Diplomacy**, The Foreign Policy Center, 2002.

Oxford, **Concise Oxford English Dictionary**, Twelfth Edition, Main Edition, Oxford University Press, 2011.

Özcan, Gencer; Kut, Şule, **En Uzun On Yıl**, Boyut Yayınları, 1998.

- Özer, Mahmut; Gür, Bekir; Küçükcan, Talip, **Yükseköğretimde Kalite Güvencesi**, Ankara, SETA Yayınları, 2010.
- Özoğlu, Murat; Gür, Bekir S.; Çoşkun, İpek, **Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler**, Ankara, SETA Yayınları, 2012.
- Machiavelli, Niccolo, **Prens**, 5. Baskı, çev. Rekin Teksoy, İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2012.
- McNeill, William H., **Dünya Tarihi**, çev. Alâeddin Şenel, Ankara, İmge Kitabevi, 2008.
- Mill, John Stuart, **Özgürlük Üzerine**, çev. Tuncay Türk, İstanbul, Oda yayınları, 2008.
- Minogue, Kenneth, **The Liberal Mind**, Liberty Fund, Indianapolis, 2000.
- Morgenthau, Hans J., **Politics Among Nations**, Fifth Edition, Revised, New York: Alfred A. Knopf, 1978.
- Mowat, Robert Balmain, **A History of European Diplomacy, 1451 – 1789**, London, Edward Arnold & Co., 1928.
- Nicholson, Harold, **Diplomacy**, 3. Baskı, New York, Oxford University Press, 1964
- Nickles, David Paull Nickles, **Under the Wire**, USA, Harvard University Press, 2003.
- Nye, Joseph S., **Amerikan Gücünün Paradoksu**, çev. Gürol Koca, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003.
- Nye, Joseph S., **Yumuşak Güç**, çev. Rayhan İnan Aydın, Ankara, Elips Kitap, 2005.
- Ortaylı, İlber, **Türkiye’nin Yakın Tarihi**, 8. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011.
- Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 10. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2004.
- Pritchett, Lant, **Where Has All the Education Gone**, The World Bank, Policy Research Department, 1996.
- Raşid, Rüşdi, **İslam Bilim Tarihi**, çev. Cemile İpar, Habip Türker, İstanbul, Litera Yayınları, 2006.
- Rüegg, Walter, “Themes”, **A History of the University in Europe**, Cilt 3, Ed. Walter Rüegg, Cambridge University Press, 2004.
- Saliba, George, **İslam Bilimi ve Avrupa Rönesansının Oluşumu**, çev. Günseli Aksoy, İstanbul, 2012.

Sancar, Gaye Aslı, **Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler**, İstanbul, Beta Yayınları, 2012.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih**, İlkçağlardan 1918'e, Ankara, İmge Kitabevi, 17. Baskı, 2008.

___, ___, **Siyasi Tarih**, 1918 - 1994, 16. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2007.

___, ___, **Türkiye'nin Dış Politikası**, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, der. Melek Fırat, Ankara, 2006.

Şarman, Kansu, **Türk Promethe'ler**, 3. Baskı, İstanbul, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2008.

Shirer, William L., **Nazi İmparatorluğu**, Cilt 1, çev. Rasih Güran, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2002.

Skocpol, Theda, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, çev. S. Erdem Türközü, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004.

Dosse, François, **Ufalanmış Tarih**, çev. Işık Ergüden, İstanbul, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2008.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Türk Dış Politikasının Temel Konuları**, Haziran 2013.

Tuncer, Hüner, **Küresel Diplomasi**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2006.

___, ___, **Diplomasinin Evrimi**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2009.

Uçar, Fuat, **Dış Türkler**, 2. Baskı, Ankara, Fark Yayınları, 2007.

Wallerstein, Immanuel, **Jeopolitik ve Jeokültür**, çev. Mustafa Özel, İstanbul, İz Yayıncılık, 1993.

___, ___, **21. Yüzyılda Siyaset**, çev. Taylan Doğan ve Ender Abadoğlu, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2005.

___, ___, **Dünya Sistemleri Analizi**, 2. Baskı, çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2005.

___, ___, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, 3. Baskı, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2009.

Makaleler

Akçadağ, Emine, "Yükselen Güç Çin'in Kamu Diplomasisi", **Kamu Diplomasisi**, Ed. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, İstanbul, TASAM Yayınları, 2012.

Akkaş, Hasan Hüseyin, “Muhafazakar Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2003.

Altınay, Hakan, “Turkey’s Soft Power: An Unpolished Gem or an Elusive Mirage”, **Insight Turkey**, Vol.10, No.2, 2008.

Altınok, Mehtap, “Çözüm Odaklı Çalışıyoruz”, **Artı90**, Sayı 5, 2013.

Aydın, Mustafa, “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt II, 10. Baskı, Ed. Baskın Oran, İstanbul, 2008.

Bhandari, Rajika; Belyavina, Raisa” Trends and Directions in Global Student Mobility”, **International Higher Education**, No. 66, Kış 2012.

Büyükakıncı, Erhan; “Türkiye, Rusya, Kafkasya ve Orta Asya”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, der. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacıoğlu, Özlem Terzi, İstanbul, Der Yayınları, 2012.

Büyükakıncı, Erhan, “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye - Rusya İlişkileri”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, 3. Baskı, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2004.

Cox, Robert W., “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory”, **International Relations**, Cilt 4, Ed. Andrew Linklater, Routledge, 2000.

Cull, Nicholas J., “Film as Public Diplomacy”, **The United States and Public Diplomacy**, Ed. Kenneth A. Osgood, International Law E-Books Online, 2010.

Çavuşoğlu, Ali Hakan, “Medreseden Üniversiteye Skolastik Eğitimin Evrimi”, **Medeniyetleri Karşılaştırmak: George Makdisi Örneği**, Hazırlayan: Harun Yılmaz, İstanbul, Bilim ve Sanat Vakfı, Medeniyet Araştırmaları Merkezi, 2012.

Çelikpala, Mitat, “Rusya Federasyonu’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt 3, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.

Çetin, Halis, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2001.

Çöllü, E. Fazıl; Öztürk, Y. Emre, **Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarından Türkiye’ye Yükseköğrenim Görmek Amacıyla Gelen Öğrencilerin Uyum ve İletişim Sorunları (Konya Selçuk Üniversitesi Örneği)**, Khazar Journal of Humanities and Social Sciences, Cilt 12, Sayı 1- 2, 2007.

Cull, Nicholas J., “Public Diplomacy before Gullion: The Evolution of a Phrase”, **Routledge Handbook of Public Diplomacy**, Ed. Nancy Snow and Philip M. Taylor, Taylor & Francis e-Library, 2008.

Davutoğlu, Ahmet, “Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007”, **Insight Turkey**, Cilt 10, No.1, 2008.

Demirtepe, M. Turgut; Özkan, Güner, “Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkilerinin 20 Yılı”, **Analist**, Sayı 7, 2011.

Doğan, Erhan, “Kamu Diplomasinin Sunduğu Fırsatlar ve Kısıtları Üzerine”, **Kamu Diplomasisi**, Ed. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, İstanbul, TASAM Yayınları, 2012.

Donnelly, Jack, “Realizm”, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, çev. Ali Aslan ve Muhammed Ali Ağcan, Ed. Scott Burchill ve Adrew Linklater, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.

Durmuş, Mustafa; Yılmaz, Harun, “Son Yirmi Yılda Türkiye’nin Orta Asya’ya Yönelik Dış Politikası ve Bölgedeki Faaliyetleri”, **Orta Asya Cumhuriyetleri** (Avrasya’da Yeniden Çizilen Sınırlar, İnşa Edilen Kimlikler Projesi), I. Kitap, Ed. Ayşegül Altıngün, Çiğdem Balım, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2012.

Er, Hasan, “Türkiye Bursları Büyük İlgi Gördü”, **Artı90**, Sayı 3, 2012.

Erdoğan, Mustafa, “Liberalizm ve Türkiye’deki Serüveni”, **Liberalizm**, Cilt 7, Ed. Murat Yılmaz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.

Gencer, Bedri, “Liberalizmin Kalbine Yolculuk”, **Liberal Düşünce**, Sayı 69-70, Kış-Bahar 2013.

Gömeç, Sadettin, “Türkiye-Türk Cumhuriyeti İlişkileri Üzerine Bir Deneme”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 1, 2007.

Gregory, Bruce, “American Public Diplomacy: Enduring Characteristics, Elusive Transformation”, **The Hague Journal of Diplomacy**, 6, 2011.

Güçlü, Nezahat, **Yabancı Öğrencilerin Uyum Problemleri**, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 12, 1996.

Güneş, Hakan, “Türkiye – Orta Asya İlişkileri”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, der. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacıoğlu, Özlem Terzi, İstanbul, Der Yayınları, 2012.

Hale, Willian, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, çev. Petek Demir, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003.

İnan, Ece, “Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Eksenini”, **Kamu Diplomasisi**, Ed. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, İstanbul, TASAM Yayınları, 2012.

Johnson, Stephen; Dale, Helle C., **How to Reinvigorate U.S. Public Diplomacy**, The Heritage Foundation, 2003.

Karacasu, Barış, “Mavi Kemalizm - Türk Hümanizmi ve Anadoluçuluk”, **Kemalizm**, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, Cilt 2, Ed. Ahmet İnel, İstanbul, 6. Baskı, İletişim Yayınları, 2009.

Kardaş, Tuncay; Akdağ, Ramazan, “Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2012.

Kavak, Yüksek; Başkan, Gülsün Atanur, “Türkiye’nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 20, 2001.

Kale, Nesrin, “Eğitime İlişkin Felsefi ve İdeolojik Görüşler”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt 26, Sayı 1, 1993.

Kavak, Yüksel; Başkan, Gülsün Atanur, “Türkiye’nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 20, 2001.

Kentel, Ferhat, “Demokrasi, Kamuoyu ve Siyasal İletişime Dair”, **Birikim**, Sayı 30, 1991.

Keyman, E. Fuat, “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark“, **Devlet, Sistem ve Kimlik**, 11. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

Kılıç, Gülay, “Dış Politikanın ‘Görünmez El’i: Orta Asya’daki Türk Dış Yardımları”, **Analist**, Usak Yayınları, Nisan 2011.

Kılıçlar, Arzu; Sarı, Yaşar; Seçilmiş, Cihan, “Türk Dünyasından Gelen Öğrencilerin yaşadıkları Sorunların Akademik Başarılarına Etkisi”, **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 61, 2012.

Knobe, Marcelo, “Brazil Seeks Academic Boost by Sending Students Abroad”, **International Higher Education**, The Boston College Center For International Higher Education, No. 66, Winter 2012.

Makdisi, George, “Scholasticism and Humanism in Classical Islam and the Christian West”, Cilt 109, No.2, **Journal of the American Oriental Society**, 1989.

Milborn, Corinna; Nothegger, Barbara, “Büyük, Daha Büyük, İflas?”, **Kimin Avrupası**, İstanbul, Metis Yayınları, 2012.

Oran, Baskın, “Bilanço: Genel Değerlendirme”, **Türk Dış Politikası**, Cilt III. Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.

___, ___, “Dönemin Dış Politikası”, **Türk Dış Politikası**, Cilt III, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.

___, ___, “11 Eylül Olayı Ertesinde AKP Dönemi”, **Türk Dış Politikası**, Cilt III, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.

Orsingher, Chiara, “Introduction”, **Assessing Quality in European Higher Education Institutions**, Ed. Chiara Orsingher, Germany, Heidelberg: Physica – Verlag, 2006.

Özdemir, Haluk, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 63, Sayı 3, 2008.

Özkan, Mehmet, “Turkey Discovers Africa: Implications and Prospects”, **SETA Policy Brief**, No. 22, 2008.

___, ___, “Does ‘Rising Power’ Mean ‘Rising Donor’? Turkey's Development Aid in Africa”, **Africa Review**, Cilt 5, Sayı 2, Routledge, 2013.

Özkan, Mehmet; Akgün, Birol, “Turkey’s Opening to Africa”, **Journal of Modern African Studies**, Cambridge University Press, 2010.

Pelizzon, Schelia; Casparis, John, “Dünya Beşerî Refahı”, **Geçiş Çağı**, çev. Nuri Ersoy, Ender Abadoğlu, Orhan Akalın ve Yücel Kaya, Ed. Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein, İstanbul, Avesta Yayınları, 2000.

Robert Kaufman, “Morgenthau’s Unrealistic Realizm”, **Yale Journal of International Affairs**, Cilt. 2, No. 2, 2006.

Sheafer, Tamir; Gabay, Itay, “Mediated Public Diplomacy: A Strategic Contest over International Agenda Building and Frame Building”, **Political Communication**, Cilt. 26, Sayı 4, Routledge, 2009.

Snow, Nancy, “Rethinking Public Diplomacy”, **Routledge Handbook of Public Diplomacy**, Ed. Nancy Snovv and Philip M. Taylor, Taylor & Francis e-Library, 2008.

Somuncuoğlu, Anar, “Bağımsız Türkistan Cumhuriyetleri: 20 Yıl Önce ve Sonra”, **21. Yüzyıl**, Sayı 27, Mart 2011.

Turan, Gül; Turan, İlter, “Türkiye’nin Diğer Türk Cumhuriyetleriyle İlişkileri”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, 3. Baskı, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2004.

Türk, Fahri, “Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri Arasındaki İlişkiler (1992-2012)”, **Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Ortadoğu**, Ed. Fahri Türk, İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları, 2013.

Uğur, Gökhan, “Dünden Bugüne Anarşizm ve Anarşizmin Çözmesi Gereken Sorunlar”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Sayı 1, 2010.

Uzgel, İlhan, “Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele”, **AKP Kitabı**, 2. Baskı, der. İlhan Uzgel, Bülent Duru, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2010.

Uzgel, İlhan, “AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü”, **AKP Kitabı**, 2. Baskı, der. İlhan Uzgel, Bülent Duru, Ankara, Phoenix Yayınevi. 2010.

Vlahos, Michael,, “Public Diplomacy As Loss of World Authority”, **Routledge Handbook of Public Diplomacy**, Ed. Nancy Snovv and Philip M. Taylor, Taylor & Francis e-Library, 2008.

Wittrock, Björn, “The modern universities: the three transformations”, **The European and American University Since 1800**, Ed. Sheldon Rothblatt and Björn Wittrock, Cambridge University Press, 1996.

Yamaç, Kadri, “Makyavel Ne Demek İstemişti?”, **İktisat ve Toplum**, Sayı 9, 2011.

Yeşiltaş, Murat; Balcı, Ali, “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, Kış 2011.

Yeşilyurt, Nuri, “Ortadoğu’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt II, 10. Baskı, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

Yetim, Fahri, “II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülüğe Geçişte Kapsayıcı Formül: “Milleti Hâkime Düşüncesi ve Etkileri”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 18, 2008.

Yılmaz, Sait, **Kamu Diplomasisi: Başka Halklara Angaje Olmak, Ayaklandırmak**, 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler, Sayı 1, 2012.

Raporlar

Akgün, Mansur ; Gündoğar, Sabiha Senyücel , **Ortadoğu’da Türkiye Algısı 2012**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Yayınları, 2012.

Bhandari Rajika; Laughlin, Shepherd, **Higher Education On the Move**, Ed. R. Bhandari, S. Laughlin, New York, Institute of International Education - AIFS Foundation, Second in series of Education Research Reports, 2009.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), **Büyük Öğrenci Projesi Değerlendirme Raporu**, 2009.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), **Dünyada Diaspora Stratejileri**, 2011.

Melissen, Jan, **Beyond the New Public Diplomacy**, The Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', Clingendael Papers No. 3, 2011.

NAFSA (Association of International Educators), **In America's Interest: Welcoming International Students**, Report to the Strategic Task Force On International Student Access, 2013.

OECD, **Education at a Glance 2012**, 2012.

Scott, A. George, **Higher Education: Challenges in Attracting International Students to the United States and Implications for Global Competitiveness**, United States Government Accountability Office, 2007.

Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı, **Sayılarla Türkiye Bursları**, Ocak 2013.

T.C. Başbakanlık, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı, **Sayılarla Türkiye Bursları**, Ekim 2013.

UNESCO, **Global Education Digest 2012**, Canada, UNESCO Institute for Statistics, 2012.

Verbik, Line; Lasanowski, Veronica, **International Student Mobility: Patterns and Trends**, The Observatory on Borderless Higher Education, 2007.

Wolf, Charles; Rosen, Brian, **Public Diplomacy**, Pittsburgh, RAND Corporation, 2004.

İnternet Siteleri

About IDP Education, <<http://www.idp.com/about-idp-education.aspx>> (Erişim tarihi: 07 Ocak 2014)

Australian International Education Conference 2008, <http://www.aiec.idp.com/past_papers/2008.aspx> (Erişim tarihi: 21 Kasım 2013)

Babiş, Ahmet Gencehan, "Değişmeyen Gelenek: Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Türkiye Ziyareti", TÜRKSAM, 15 Kasım 2013, <<http://www.turksam.org/tr/a2900.html>> (Erişim tarihi: 17 Ocak 2014)

Başvuru Şartları, <<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkiye-burslari/basvuru-sartlari>> (Erişim tarihi: 17 Aralık 2013)

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), “BRICS’in Yükselişi”, <http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1884%3Akueresel-roller-deiyor-mu-ab-borc-krizindeyken-brics-yardma-geliyor&catid=179%3Aanalizler-ekonomi&Itemid=256> (Erişim tarihi: 05 Ocak 2014)

“Bozdağ: Türkiye Uluslararası Öğrenciler İçin Cazibe Merkezi Oldu”, <http://www.zaman.com.tr/politika_bozdag-turkiye-uluslararasi-ogrenciler-icin-cazibe-merkezi-odu_2104844.html> (Erişim tarihi: 27 Haziran 2013)

British Council, Our Work in Education, <<http://www.britishcouncil.org/higher-education>> (Erişim tarihi: 25 Kasım 2013)

Bozdağ: “Türkiye eğitim alanında da çekim merkezi oluyor”, <<http://www.ytb.gov.tr/index.php/uluslararasi-ogrenciler/601-2012091803.html>> (Erişim tarihi: 19 Aralık 2013)

Burs Programları, <<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkiye-burslari/burs-programlari>> (Erişim tarihi: 17 Aralık 2013)

Campus France, Promoting French Higher Education, <<http://www.campusfrance.org/en/page/promoting-french-higher-education>> (Erişim tarihi: 26 Kasım 2013)

Canadian Bureau for International Education, <http://www.cbie-bcei.ca/?page_id=1682> (Erişim tarihi: 26 Kasım 2013)

Chavez’in ‘televizyon savaşı’, <http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/05/printable/070529_2ndtv-venez.shtml> (Erişim tarihi: 8 Ekim 2013)

Clark, Joseph S., “Higher Education Is a National Problem”, <<http://www.unz.org/Pub/SaturdayRev-1961feb18-00054>> (Erişim tarihi: 15 Ekim 2013)

Çavuş, Tuba, “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı”, <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Imagesimages/files/2012-2-3_0.pdf> (Erişim tarihi: 27 Aralık 2013)

Çin Değişen Yüzünü Göstermek İstiyor, <<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/94117.asp>> (Erişim tarihi: 02 Ocak 2014)

Definitions of Public Diplomacy, <<http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy/Definitions>> (Erişim tarihi: 06 Ekim 2013)

Deutscher Akademischer Austausch Dienst (DAAD), German Academic Exchange Service, <<https://www.daad.de/portrait/wer-wir-sind/kurzportrait/08940.en.html>> (Erişim tarihi: 26 Kasım 2013)

Diaspora Tanımını Genişletti, <<http://haber.gazetevatan.com/diaspora-tanimini-genisletti/462930/1/gundem>> (Erişim tarihi: 10 şubat 2014)

Dünya Büyüledi, <<http://spor.milliyet.com.tr/dunya-buyulendi/spor/spordetay/09.08.2008/976399/default.htm>> (Erişim tarihi: 02 Ocak 2014)

Education USA, <<https://www.educationusa.info/about.php>> (Erişim tarihi: 25 Kasım 2013)

Education au/in Canada, <<http://www.educationau-incanada.ca/educationau-incanada/index.aspx?view=d>> (Erişim tarihi: 26 Kasım 2013)

Erhan, Çağrı, “Türkiye’nin Ortadoğu Siyaseti Güncelleniyor”, Türkiye Gazetesi, 16 Temmuz 2013, <<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/prof-dr-cagri-erhan/574828.aspx>> (Erişim tarihi: 10 şubat 2014)

Excerpt: Zakaria’s ‘The Post-American World’, Fareed Zakaria, <<http://www.thedailybeast.com/newsweek/2008/05/03/the-rise-of-the-rest.html>> (Erişim tarihi: 22 Kasım 2013)

Future Unlimited, Australia, <<http://www.studyinaustralia.gov.au/>> (Erişim tarihi: 27 Kasım 2013)

Gandhi – Biography of Mahatma Gandhi, <<http://history1900s.about.com/od/people/a/gandhi.htm>> (Erişim tarihi: 20 Kasım 2013)

George Bush, The President's News Conference With Turkish President Turgut Ozal in Ankara, Turkey, <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=19809>> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2014)

Global Student Mobility 2015, <http://www.aiec.idp.com/pdf/Bohm_2025media_p.pdf> (Erişim tarihi: 23 Kasım 2013)

GlobalHigherEd, <<https://globalhighered.wordpress.com/2010/06/09/the-economic-impact-of-internationalstudents-around-the-world/>> (Erişim tarihi: 22 Kasım 2013)

Glossary of Statistical Terms, <<http://stats.oecd.org/glossary/download.asp>> (Erişim tarihi: 21 Kasım 2013)

Fırat Gülgen, “Ortadoğu’da Kıvanç, Balkanlar’da ise Kenan Seviliyor”, **Milliyet**, Güliz Arslan, 18 şubat 2012, <<http://www.milliyet.com.tr/-ortadogu-da-kivanc-balkanlar-da-ise-kenan-seviliyor/pazar/haberdetay/19.02.2012/1504948/default.htm>>

Institute of International Education, <<http://www.iie.org/Research-and-Publications/Project-Atlas>> (Erişim tarihi: 22 Kasım 2013)

Italy, A Land of Art and History, <<http://www.italia.it/en/home.html>> (Erişim tarihi: 08 Ekim 2013)

İbrahim Kalın, Türkiye'nin İnce Gücü,
<<http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=11330&q=turkiye-nin-ince-gucu>> (Erişim tarihi: 30 Aralık 2013)

İsyancı Çeçen Liderden Soçi Tehdidi, <<http://tr.euronews.com/2013/07/03/isyanci-cecen-liderden-soci-tehdidi/>> (Erişim tarihi: 09 Aralık 2013)

Jennifer Lopez Kıbrıs Konserini İptal Etti,
<http://www.sabah.com.tr/Dunya/2010/07/09/jennifer_lopez_kibris_konserini iptal etti> (Erişim tarihi: 10 Ekim 2013)

Küreselleşen Dünyada Diploması: Kamu Diplomasısı,
<http://www.kamudiplomasisi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=124:kueresell-eeen-duenyada> (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2013)

Özok: 'Türkiye, Osmanlı'nın devamıdır', <<http://www.haber5.com/guncel/ozok-turkiye-osmanlinin-devamidir>> (Erişim tarihi: 08 Ekim 2013)

Mevzuat, <<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5978.pdf>> (Erişim tarihi: 12 Aralık 2013)

Muhafazakârlığın On Prensipleri,
<<http://www.muhaazakar.com/box.asp?do=shw&k=35>> (Erişim tarihi: 09 Aralık 2013)

New Zeland Education, <<http://nzeducated.com/int/en/stvc>> (Erişim tarihi: 27 Kasım 2013)

Osmanlı Okullarındaki Yabancı Öğrenciler,
<<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=191776>> (Erişim tarihi: 09 Aralık 2013)

Outline of the Student Exchange System,
<<http://www.docstoc.com/docs/99554759/Outline-of-the-Student-Exchange-System>> (Erişim tarihi: 27 Kasım 2013)

Overseas Students Ombudsman, <<http://www.oso.gov.au/>> (Erişim tarihi: 27 Kasım 2013)

PublicDiplomacy, <<http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/newswire/cpdblogdetail/strategiccontextforulturaldiplomacy/>> (Erişim tarihi: 18 Ekim 2013)

Public Diplomacy and Smart Power – An Interview with Joseph S. Nye Jr.,
<<http://www.ekopolitik.org/en/news.aspx?id=5487&pid=1850>> (Erişim: 15 Eylül 2013)

Resmî Gazete, “2011-2012 Eğitim-Öğretim Yılında Yükseköğretim Kurumlarında Cari Hizmet Maliyetlerine Öğrenci Katkısı Olarak Alınacak Katkı Payları ve Öğrenim Ücretlerinin Tespitine Dair Karar”

<<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/08/20110826-12.htm>> (Erişim tarihi: 15 Aralık 2013)

Seçim ve Değerlendirme, <<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkiye-burslari/degerlendirme-ve-secim>> (Erişim tarihi: 17 Aralık 2013)

Spartan Public Education,

<<http://ancienthistory.about.com/od/sparta/qt/SpartanAgoge.htm>> (Erişim tarihi: 20 Kasım 2013)

Supporting Free and Fair Elections, <<http://www.usaid.gov/what-we-do/democracy-human-rights-and-governance/supporting-free-and-fair-elections>> (Erişim tarihi: 11 Ekim 2013)

T.B.M.M., 18. Dönem, 5 inci Yasama Yılı,

<http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_meclis=1&v_donem=18&v_yasama_yili=5&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabasluk=S%D6YL%20EVLER&v_altbaslik=&v_mv=TURGUT%20%D6ZAL&v_sb=&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=1&v_kullanici_id=3307961&v_gelecek_sayfa=1> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2014)

T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Hedefler, <<http://www.kdk.gov.tr/kurumsal/hedefler/9>> (Erişim tarihi: 17 Şubat 2014)

T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA),

<<http://www.tika.gov.tr/>> (02 Ocak 2014)

T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Faaliyet

Alanları, <<http://www.tika.gov.tr/faaliyet-alanlari/2>> (Erişim tarihi: 17 Şubat 2014)

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Kütüphane, Uluslararası Anlaşmalar,

<<http://www.mfa.gov.tr/kutuphane-genel.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 18 Kasım 2013)

T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleriyle İlişkiler”,

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-ortadogu-ile-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 31 Aralık 2013)

T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Afrika Ülkeleri İle İlişkiler”,

<<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 02 Ocak 2014)

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Yeni Dönemde Sıfır Sorun Politikası,

<<http://www.mfa.gov.tr/yeni-donemde-sifir-sorun-politikasi.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 09 Şubat 2014)

T.C. Dışışleri Bakanlığı, Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk, <<http://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 09 şubat 2014)

T.C. Dışışleri Bakanlığı, “Genel Görünüm”, <<http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 25 Aralık 2013)

T.C. Dışışleri Bakanlığı, Türkiye – Kolombiya Siyasi İlişkileri, <<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kolombiya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 07 Ocak 2014)

T.C. Dışışleri Bakanlığı, Türkiye’nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkiler, <<http://www.mfa.gov.tr/i-turkiye-nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 05 Ocak 2014)

The Common Application, <<https://www.commonapp.org/CommonApp/Default.aspx>> (Erişim tarihi: 25 Kasım 2013)

Tibet’in Gölgesinde Olimpiyat Ateşi, <<http://www.dw.de/tibetin-g%C3%B6lgesinde-olimpiyat-ate%C5%9Fi/a-3211405>> (Erişim tarihi: 08 Ekim 2013)

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.51c06b3f7de1e7.65747202> (Erişim tarihi: 18 Haziran 2013)

Türk Dili Eğitimi, <<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkce-egitimi>> (Erişim tarihi: 18 Aralık 2013)

Türkiye Bursları, “Burs Programları”, <<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkiye-burslari/burs-programlari>> (Erişim tarihi: 05 Ocak 2014)

“Türkiye Burslarına 51 bin başvuru yapıldı”, <<http://www.hurriyet.com.tr/egitim/23461454.asp>> (Erişim tarihi: 06 Ocak 2014)

“Türkiye’de Tıp Çok İleri Bir Seviyede”, <<http://www.ntvmsnbc.com/id/25125639/>> (Erişim tarihi: 10 Aralık 2013)

Türkiye’nin Afrika Açılımı ve Açılımın Kamu Diplomasisi Bağlamında Değerlendirilmesi, <<http://politikaakademisi.org/turiyenin-afrika-acilimi-ve-acilimin-kamu-diplomasisi-baglaminda-degerlendirilmesi/>> (Erişim tarihi: 09 Aralık 2013)

“Türkiye’nin Gönül Elçileri Konya’da Eğitiliyor”, <<http://www.hurriyet.com.tr/egitim/23341311.asp>> (Erişim tarihi: 19 Aralık 2013)

UK Council for International Student Affairs, UKCISA,
<<http://www.ukcisa.org.uk/ukstudent/index.php>> (Erişim tarihi: 25 Kasım 2013)

UK Parliament Website,
<<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmbis/425/42504.htm#note1>> (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2013)

Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığının Görevleri,
<<http://www.ytb.gov.tr/index.php/uodb-menu-sol/uodb-gorevleri-sol.html>> (Erişim tarihi: 16 Aralık 2013)

Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulunun Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik,
<<http://www.ytb.gov.tr/Files/Document/Uluslararası%20Öğrenciler%20Değerlendirme%20Kurulunun%20Çalışma%20Usul%20ve%20Esasları%20Hakkında%20Yönetmelik.pdf>> (Erişim tarihi: 15 Aralık 2013)

UNESCO, <<http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/higher-education/>> (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2013)

United Nations, <<http://www.un.org/en/>> (Erişim tarihi: 27 Haziran 2013)

USAID History, <<http://www.usaid.gov/who-we-are/usaid-history>> (Erişim tarihi: 09 Ekim 2013)

USAID, What we do, <<http://www.usaid.gov/what-we-do>> (Erişim tarihi: 08 Ekim 2013)

Water and Sanitation, <<http://www.usaid.gov/what-we-do/water-and-sanitation>> (Erişim tarihi: 08 Ekim 2013)

“What is public diplomacy?”,
<http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/about/what_is_pd/> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2013)

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, <<http://www.ytb.gov.tr/>> (Erişim tarihi: 11 Aralık 2013)

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, “Hakkımızda”,
<<http://www.ytb.gov.tr/index.php/hakkimizda.html>>, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2013).

Yumuşak Güç ve Evrimi,
<[http://usam.aydin.edu.tr/YUMUSAKGUCVEEVIRIMI\(4a4j\).pdf](http://usam.aydin.edu.tr/YUMUSAKGUCVEEVIRIMI(4a4j).pdf)> (Erişim tarihi: 02 Ekim 2013)

Yunus Emre Enstitüsü, Kurumsal, <<http://yee.org.tr/turkiye/tr/kurumsal>> (Erişim tarihi: 17 Şubat 2014)

Yükseköğretim Kanunu, <<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf>>
(Erişim tarihi: 20 Kasım 2013)

<http://www.wjh.harvard.edu/soc/faculty/winship/Moral%20Power--Final_1.pdf>
(Erişim tarihi: 16 Eylül 2013)

<<http://kre.wes.org/acton/blocks/showLandingPage.jsp?a=4184&p=p0006&t=form&fm=0013:d-0001&r=l-0057:23e&s=l-0057>>
(Erişim tarihi: 22 Kasım 2013)

“50.000 Saudis to graduate from top 500 universities by 2020”, Saudi Gazette, 2013, <<http://www.saudi gazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20120129116515>> (Erişim tarihi: 23 Kasım 2013)

Yfei Zhang, “%90 of China’s Super-Rich Want to Send Children Abroad”, International Business Times, 2012, <<http://www.ibtimes.com/90china%E2%80%99s-super-rich-want-send-children-abroad-434838>> (Erişim tarihi: 23 Kasım 2013)